MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

Bacsák Dániel – Fekete Márta – Gasteiger Nóra
– Krámer Lili – Szajbély Katalin

Sérülékeny személyek a büntetőeljárás kezdeti szakaszában

szakmai kézikönyv
rendőrök és ügyvédek
számára



Szakmai lektor: dr. Kádár András Kristóf
© Magyar Helsinki Bizottság, 2026
© Bacsák Dániel, Dr. Fekete Márta, Gasteiger Nóra, Krámer Lili, Dr. Szajbély Katalin



A kézikönyv létrejöttét az Európai Unió Igazságszolgáltatás Programjának (JUST) (2021-2027) anyagi támogatása tette lehetővé. A projekt száma: 101160584. A kézikönyv a szerzők véleményét tükrözi és kizárólag ők vállalnak érte felelősséget, az nem tekinthető az Európai Bizottság álláspontjának.

Kézirat lezárva: 2026. szeptember 30.

Tartalom

Előszó **1**

I. rész – Közös alapok **3**

1. Milyen készségeken múlik az eljárás sikere? **4**

1.1. ● Mire van szükség a rendőri munkában a szakmai felkészültségen túl? 4

1.2. ● Melyek ezek a készségek? 5

1.3. ● Mikor melyik készség számít a legtöbbet? 6

1.4. ● Mit jelent mindez a védő oldalán? 8

1.5. ●● Közös tanulság 8

2. Hogyan segíthetjük a kockázati környezetben feladatot ellátó emberek mentális egészségének védelmét? **9**

2.1. A traumatudatos feladatellátás alapja – a traumainformált szakemberek jólléte 9

2.2. Stressz és pszichés megterhelés a rendőrök és az ügyvédek körében 10

2.3. Traumatudatos öngondoskodás 11

2.4. Mikor érezhetjük, hogy szükségünk van önszabályozó módszerek alkalmazására? 11

2.5. Önszabályozási technikák 12

2.6. Az öngondoskodás jelentősége 14

2.7. A társas támogatás jelentősége 16

3. Mit értünk sérülékenység alatt? Miért fontos, érdekes ez a téma a rendőröknek és az ügyvédeknek? **17**

3.1. Sérülékenység mint eljárási kockázat 17

3.2. A sérülékenység jogi relevanciája 19

3.3. Miért kritikusan fontos a büntetőeljárás kezdeti szakaszában felismerni a sérülékenységet és reagálni arra? 19

3.4. ●● Közös tanulság 20

4. Az Európai Uniós és a hazai jogi minimumstandardok **21**

4.1. Az Európai Unió eljárási irányelveinek lényege 21

4.2. Mit kell mindenképpen biztosítani? 21

4.3. Kutatási tapasztalatok: az irányelvek érvényesülése a gyakorlatban 22

II. rész – Eljárási helyzetek **23**

5. Az első kapcsolatfelvétel: helyzetfelismerés, szükségletfelmérés, deeszkaláció **24**

5.1. Mi történik jellemzően? 24

5.2. Mi a közös minimum? 25

5.3. Mit tehetünk azért, hogy az első kapcsolatfelvétel sikeres legyen? 25

5.4. ● Rendőri nézőpont 26
5.5. ● Védői nézőpont 26
5.6. Technikák a sikeres kommunikációért 27
5.7. ●● Közös tanulság 31

6. fejezet: A sérülékenység felismerése 32
6.1. Milyen sérülékenységekkel találkozunk? 32
6.2. „Látható" és „láthatatlan" sérülékenységek 32
6.3. ● Rendőri nézőpont 36
6.4. ● Védői nézőpont 37
6.5. ●● Közös tanulság 37

7. fejezet: A jogokról való tájékoztatás 38
7.1. Miért kiemelten fontos a tájékoztatáshoz való jog érvényesülése? 38
7.2. Mit vár el a jog a tájékoztatással kapcsolatosan? 38
7.3. Miért nem érthető a tájékoztatás a gyakorlatban? 39
7.4. Meglévő eszközök a közérthető tájékoztatáshoz 39
7.5. ● A rendőr szerepe a tájékoztatáshoz való jog érvényesülése során 40
7.6. ● A védő szerepe a tájékoztatáshoz való jog érvényesülése során 41
7.7. ●● Közös tanulság 42

8. Tolmácsolás és nyelvi akadályok 43
8.1. Tolmácsolás mint garancia 43
8.2. Mire törekedjünk és mi az, amit kerüljünk? 44
8.3. ● Mi a tolmácsolás során a rendőr garanciális feladata, felelőssége? 44
8.4. ●● A mindkét szakma számára megkerülhetetlen interkulturális kompetenciák 45
8.5. ● Védői nézőpont 47
8.6. ●● Közös tanulság 48

9. Az ártatlanság vélelme és a sérülékeny személyek kihallgatása 49
9.1. A kérdezéstechnika szakmai és eljárásjogi fontossága 49
9.2. Az akaratlagos vagy akaratlan nyomásgyakorlás kockázatai 50
9.3. A sérülékeny személyek meghallgatásának sajátos szempontjai 51
9.4. ● A kérdezéstechnikák fontossága az ártatlanság vélelmének érvényesülésében 52
9.5. ● Védői nézőpont 59
9.6. ●● Közös tanulság 60

10. Elfogás és őrizetbevétel 61
10.1. Mi történik jellemzően? 61
10.2. Mit kell mindenképpen biztosítani? 62

10.3. A bilincselés egyedi döntésen alapuljon, ne legyen rutinszerű 63
10.4. Miért kockázatos ez a szakasz a sérülékeny terhelteknek? 64
10.5. ● Rendőri nézőpont 64
10.6. ● Védői nézőpont 65
10.7. ●● Közös tanulság 66

11. A védőhöz való hozzáférés 67
11.1. Jog vs. gyakorlat, a védő eljárásjogi fontossága 67
11.2. A védelemhez való hozzáférés nehézségei 69
11.3. ● Rendőri nézőpont 70
11.4. ● Védői nézőpont 71
11.5. ●● Közös tanulság 74

12. Dokumentáció és átláthatóság 75
12.1. Jegyzőkönyv, kép- és hangfelvétel 75
12.2. Iratmegismerés: az átláthatóság másik fele 77
12.3. Miért közös érdek? 78
12.4. ● Rendőri nézőpont 78
12.5. ● Védői nézőpont 79
12.6. ●● Közös tanulság 81

13. Előítéletek, diszkrimináció és sérülékenység a büntetőeljárás korai szakaszában 82
13.1. Az előítélet és az intézményi diszkrimináció kockázatai 82
13.2. Stigmatizált sérülékeny csoportok 85
13.3. ● Rendőri nézőpont 87
13.4. ● Védői nézőpont 89
13.5. ●● Közös tanulság 91

14. Gyermekekkel szembeni eljárás 93
14.1. Miért fontos a gyermekkort különleges sérülékenységként elismerni? 93
14.2. Röviden: mi a közös minimum? 94
14.3. ● Rendőri nézőpont 95
14.4. ● Védői nézőpont 98
14.5. ●● Közös tanulság 98

III. rész – Lezárás 99

15. Hogyan tud jobban együttműködni a két szakma az eljárási garanciák fokozott érvényesülése érdekében? 100
15.1. Tipikus félreértések a két szakma között 100
15.2. A közös nyelv kialakítása 101
Zárszó 101

Előszó

Miért készült közös kézikönyv?

A büntetőeljárás kezdeti szakasza – különösen az elfogás, az őrizetbe vétel, az első kihallgatás – meghatározó jelentőségű a terheltek eljárási jogainak érvényesülése szempontjából. Ez kiemelten igaz azokban az esetekben, amikor az eljárás alá vont személy valamilyen okból sérülékeny.

A sérülékeny személyek – például a pszichoszociális vagy szerhasználati problémákkal küzdők, marginalizált társadalmi helyzetben lévő személyek (pl. romák, fogyatékossággal élők), menekültek vagy a magyar nyelvet nem beszélők, gyermekek – a büntetőeljárás során fokozottan kiszolgáltatott helyzetbe kerülhetnek. Ha az eljárási garanciák nem működnek megfelelően, fennáll annak veszélye, hogy ezek a személyek nem értik meg az eljárás jelentőségét, nem tudnak élni jogaikkal, vagy akár saját érdekeikkel ellentétes nyilatkozatokat tesznek.

Jelen kézikönyv alapját egy kutatás (a továbbiakban: PRinCE-kutatás) képezi, amely azt vizsgálta, hogy Magyarországon hogyan érvényesülnek a sérülékeny személyek eljárási jogai a rendőrségi eljárások során. A kutatás célja az volt, hogy a legfontosabb eljárási jogok érvényesülése kapcsán feltárja a gyakorlatban jelentkező problémákat és kihívásokat, különösen a rendőrség és a sérülékeny csoportok tagjai közötti interakciók során.[1] A kutatást követően szakmai konzultációkat tartottunk a büntetőeljárás kezdeti szakaszához kapcsolódó szakemberek széles körével, így rendőrökkel, ügyvédekkel, krízisintervenciós szakértelemmel rendelkező pszichiáterekkel, klinikai szakpszichológusokkal, addiktológusokkal, rendészeti kutatásokban jártas szakemberekkel az ország minden tájáról. Három alkalommal összesen 27 szakemberrel folytattuk ezeket a csoportos szakmai konzultációkat 2026 májusában.

A kézikönyv célja, hogy a kutatás, valamint a szakmai konzultációk eredményeit és az azokból levonható tanulságokat gyakorlati formában tegye hozzáférhetővé mind a rendőrségi állomány, mind a védőként eljáró ügyvédek számára.

Mi a közös cél?

A büntetőeljárás szereplőinek eltérő feladatai vannak, de közös érdekük az eljárás tisztességes, jogszerű és hatékony lefolytatása.

1 A kézikönyv a PRinCE – Eljárási jogok Közép-Európában c. projekt keretében készült magyar kutatási jelentésen alapul: Krámer Lili – Szajbély Katalin (2025). Az Európai Unió büntetőeljárásjogi alapelveinek érvényesülése sérülékeny terheltek esetén a rendőrség eljárása során Magyarországon, https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2025/12/MHB_PRinCE_report_FIN_281125.pdf, Budapest, Magyar Helsinki Bizottság. A jogi hivatkozások forrása – eltérő jelzés hiányában – a kutatási jelentés vonatkozó fejezete.

A rendőrök szerepe egyszerre komplex és kulcsfontosságú: az eljárási cselekmények lefolytatása során biztosítaniuk kell a törvényes garanciák érvényesülését, valamint figyelembe kell venniük az eljárás alá vont személy egyéni körülményeit. A sérülékeny személyekkel szembeni megfelelő bánásmód ugyanis nemcsak jogi követelmény, hanem az eljárás hatékonyságának feltétele is. A megfelelő bánásmód ráadásul egy adott helyzet eszkalációját is megelőzheti.

A büntetőeljárásban eljáró ügyvédek munkájának lényege, hogy a terhelt védelemhez való joga ténylegesen érvényesüljön, különösen azokban az esetekben, amikor a terhelt a sérülékeny társadalmi helyzete miatt nehezen tudja képviselni az érdekeit.

A rendőrök és a védők együttműködése, a köztük lévő kölcsönös szakmai megértés hozzájárulhat ahhoz, hogy a büntetőeljárás kezdeti szakasza jogsérelmek nélkül záruljon le, és ne váljon későbbi bizonyítási viták forrásává.

A PrinCE-projekt keretében lefolytatott szakmai konzultációk tanulságai alapján valóban szükség van a szakmák együttműködésére, a sérülékeny társadalmi csoporthoz tartozó személyekkel kapcsolatos speciális tudás, készségek fejlesztésére. Továbbá az is hangsúlyosan felmerült, hogy a büntető igazságszolgáltatás e szegmensében dolgozó embereknek fontos volna lehetőséget kapni a készségfejlesztésre és arra, hogy több figyelmet fordíthassanak saját pszichológiai, mentális egészségükre, jóllétükre.
Ezért a kézikönyv 15 fejezete közül egyet – a másodikat – ennek a kérdéskörnek szenteltük.

Hogyan használd a könyvet?

A kézikönyv a rendőrök és az ügyvédek számára egyaránt hasznos, gyakorlati segédeszköz. Ennek érdekében a szöveg külön jelölésekkel mutatja be az egyes nézőpontokat.



Rendőri nézőpont

Azok a részek, amelyek a rendőrségi intézkedések során felmerülő kérdésekre koncentrálnak.



Védői nézőpont

Azok a részek, amelyek a védelem szempontjából releváns kérdéseket, tipikus jogsértéseket vagy jogérvényesítési lehetőségeket mutatják be.



Közös szempont

Azok az alapelvek és gyakorlati megfontolások, amelyek mindkét szakma számára hasznosak lehetnek.

I. rész
Közös alapok



1.
Milyen készségeken múlik az eljárás sikere?

1.1. Mire van szükség a rendőri munkában a szakmai felkészültségen túl?

A rendészeti munka eredményessége nem kizárólag a jogszabályok és a szakmai módszertan ismeretén múlik. A szaktudás szakmai minimum, de önmagában nem elégséges feltétele a jó rendőri munkának: egy intézkedés vagy egy kihallgatás kimenetelét legalább annyira meghatározza az, hogy az eljáró rendőr hogyan kommunikál, hogyan dönt nyomás alatt, és hogyan kezeli a másik ember – és a saját – érzelmi állapotát.

A rendészeti tevékenység tehát jóval túlmutat a jogalkalmazáson és a legitim fizikai erőszak monopóliumának birtoklásán. Ezt ismerte fel az a hazai kutatás is, amely 2018-ban tizenkét rendészeti alapkompetenciát azonosított.[2] Ezek olyan készségek, amelyek a rendészeti munkakörök széles körében szükségesek, és amelyek nélkül a megszerzett tudás a gyakorlatban nehezen működtethető. A modell nemzetközi kutatási előzményekre épül.[3]

Az alapkompetenciák jelentősége kettős. Egyfelől közvetlenül hatnak az eljárás eredményességére: azt teszik lehetővé, hogy az elméleti szakmai tudás valódi helyzetekben, valódi emberekkel szemben is működjön. Másfelől az eljáró rendőr hivatással kapcsolatos elégedettségét biztosíthatja, miközben elősegíti az eljárás alá vont személyekkel szembeni méltányos bánásmódot is.



2 Malét-Szabó E. – Hegyi H. – Hegedűs J. – Szeles E. – Ivaskevics K. Rendőri alapkompetenciák az egységes közszolgálati alapkompetenciák tükrében. Rendőrségi Tanulmányok, 2018/1., 15-74. o. A kompetenciamodell a Rendőrség Tudományos Tanácsa és a KÖFOP-2.1.5-VEKOP-16. „A versenyképes közszolgálat személyzeti utánpótlásának stratégiai támogatása” elnevezésű projekt keretében készült. Az e fejezetben szereplő táblázat is ezen a modellen alapul.

3 A modell előzménye egy 2009-es osztrák szervezetfejlesztési projekt, amely négy alapkompetencia-csoportot – személyes, vezetői, szakmai, valamint szociális-kommunikációs kompetenciákat – különböztetett meg. Lásd Heyse, V. – Erpenbeck, J. (szerk.). Kompetenzmanagement. Methoden, Vorgehen, KODE® und KODE® im Praxistest. Münster – New York, 2007.

1.2. Melyek ezek a készségek?

Az alábbi táblázat a tizenkét alapkompetenciát foglalja össze: mit jelentenek, és hogyan jelennek meg a mindennapi eljárási és intézkedési helyzetekben. A definíciók és a viselkedéses jegyek teljes listáját itt nem soroljuk fel, csak a leglényegesebb jellemzőket emeljük ki.

Kompetencia	Mit jelent, és hogyan jelenik meg az eljárásban?
Döntési képesség	Információt gyűjt, mérlegeli a lehetőségeket, majd megfontolt döntést hoz a saját hatáskörében – ha kell, gyorsan, ha kell, segítséget kérve. Az intézkedő rendőr gyakran egyedül marad a döntéssel: neki kell felmérnie a kockázatokat és eldöntenie, milyen eszközzel kezeli a helyzetet. Az eljárás során ide tartozik az is, hogy szükség van-e további bizonyítási cselekményre.
Érzelmi intelligencia	Felismeri a saját és mások érzelmi állapotát, reagál rá, és kezelni tudja a kettő kölcsönhatását. A kihallgatáson ez a sértett vagy a tanú állapotához igazodó kommunikációt jelenti – érzelemtükrözést, nem az érzelmek megerősítését. Intézkedési helyzetben ugyanennek a készségnek a szabályok és a taktikai szempontok mellett kell működnie.
Felelősségvállalás	Tisztában van tettei következményeivel, és felelősséget mer vállalni értük. Egy elmulasztott kérdés, egy pontatlan jegyzőkönyvi rögzítés vagy egy rosszul dokumentált bizonyíték később eldöntheti az ügy kimenetelét. Az intézkedés pedig közvetlenül hat az érintett jogaira.
Kommunikációs készség	Szóban és írásban érthetően fejezi ki magát, visszakérdez, ezzel biztosítva, hogy észrevegye, ha nem értik, szükség szerint ennek megfelelően változtat a közlésén. Ide tartozik az aktív hallgatás, a nyitott kérdések használata, a sugalmazó kérdések kerülése, a félreértések tisztázása és a minősítő nyelvezet mellőzése – a kihallgatáson és az utcai intézkedés során egyaránt.
Önállóság	Egyszerű feladatok elvégzéséhez nem igényel útmutatást, proaktív, és váratlan helyzetben is boldogul. Az intézkedések nagy része előre nem tervezhető: a helyszínen kell eldönteni, mi a következő lépés.
Problémamegoldó készség	Felismeri és jelzi a problémát, több megoldást mérlegel, és priorizálni tud. Ellentmondó vagy hiányos vallomások esetén új információgyűjtési stratégiát alakít ki, hogy a történtekről minél teljesebb kép álljon össze.
Pszichés terhelhetőség	Megterhelő helyzetben is el tudja látni a feladatát, alkalmazkodik, megőrzi a nyugalmát. Egy súlyos bűncselekmény sértettjének meghallgatása, a hosszú kihallgatás vagy az időnyomás mind ilyen helyzet. Ide tartozik az is, hogy a rendőr felismeri, mely ügyek, mondatok vagy személyek viselik meg őt, és tud segítséget kérni.
Szabálykövetés, fegyelmezettség	Ismeri és következetesen alkalmazza a munkájára vonatkozó szabályokat, így az eljárási garanciák betartását intézkedési helyzetben is, de például biztosítja a jegyzőkönyvezés szabályszerűségét is.
Hatékony munkavégzés	Pontos, célorientált, szakszerű munkavégzés. Az egyén képes a hibák korrigálására, és törekszik a hiányzó ismeretei pótlására.
Együttműködés	Segítséget kér és ad, a közös feladatellátás során összehangolja a tevékenységét a társaival. A gyakorlatban ez a járőrtárssal, az ügyeletessel, a szakértővel, a tolmáccsal vagy a jelen lévő védővel való gördülékeny munkát jelenti.
Határozottság, magabiztosság	Ismeri a saját képességeit, fellépése határozott. Az eljárás rendjét akkor is fenn tudja tartani, ha az érintett nem működik együtt vagy dominánsan lép fel.
Konfliktuskezelés	Felismeri a konfliktushelyzetet, és olyan stílust választ, amellyel a feszültség csökkenthető, majd a kereteken belül mindenki számára elfogadható megoldást kínál. Ide tartozik az is, hogy a rendőr ismeri a saját érzékeny pontjait: azokat a helyzeteket, amelyek belőle váltanak ki konfliktust.

1.3. Mikor melyik készség számít a legtöbbet?

Az egyes kompetenciák eltérő súllyal jelennek meg a különböző helyzetekben.
Négy tipikus helyzet emelhető ki.

Az első kapcsolatfelvételkor és az információgyűjtés során a kommunikációs készségnek és az érzelmi intelligenciának van kiemelt jelentősége. Az eljáró személynek olyan helyzetet kell teremtenie, amelyben az érintett szabadon és pontosan tud beszélni. Az érzelmi reakciók felismerése és kezelése bizalmat épít – ez különösen ott számít, ahol az érintett bizonytalan, bizalmatlan, traumatizált és/vagy felfokozott érzelmi állapotban, esetleg krízishelyzetben van.

Az érzelmi intelligencia és a bizalmi helyzet megteremtésének szükségessége jól tetten érhető például azokban az esetekben, amikor a mentőszolgálat által hívott rendőrök eljárása eszkalálódik: példa erre a Magyar Helsinki Bizottság által képviselt pszichiátriai beteg fiatal tanárnő ügye, akit ilyen helyzetben ért durva bánásmód – a fürdőkádjából rángatták ki olyan módon, hogy eltört a válla. Az ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította az embertelen, megalázó bánásmód tilalmának a sérelmét. [R.B. kontra Magyarország ügy, (48444/18. sz. kérelem)].

A döntési helyzetekben a döntési képesség, a problémamegoldó készség és a felelősségvállalás kerül előtérbe. Az eljárások gyakran hiányos, gyorsan változó vagy egymásnak ellentmondó információk alapján kényszerítenek döntésre. A felelősségvállalás része annak felismerése is, hogy ezek a döntések közvetlenül hatnak az érintettek jogaira és biztonságára.

A hiányos, vagy egymásnak ellentmondó információk alapján történő döntés kényszere nem ismeretlen a hivatásos munkában. Az egyik talán legismertebb hazai példa a Hableány hajó katasztrófája 2019-ben, amikor a balesetet követő első órákban a rendőrségnek, a vízirendészetnek, a katasztrófavédelemnek nagyon kevés információ állt rendelkezésére az intézkedések megkezdéséhez. Nem lehetett tudni, hogy hányan kerültek a Dunába, hányan menekültek meg, a víz sodrása hogyan változtatja a mentési helyzetet (életmentés vagy halottkutatás szükséges-e). Ilyen hiányosságok mellett kell összehangolt munkát kialakítani az egyes szervek között. Külföldön is van említésre méltó példa, a Columbine gimnáziumban (USA, Colorado) történt lövöldözés 1999-ben, amikor a kiérkező rendőrök számára nem volt ismeretes az elkövetők száma, a felhasznált fegyverek, az elkövetők és a robbanószerek elhelyezkedése. Általában iskolai lövöldözés eseteinél ez a sokismeretlenes jelleg megtalálható.

A feszült, megterhelő helyzetekben a konfliktuskezelés, a pszichés terhelhetőség, valamint a határozottság és magabiztosság a meghatározó – például családon belüli konfliktusok, közterületi rendzavarás, baleseti helyszín vagy más krízishelyzet esetén, akkor is, ha az eljárás alá vont személy kiszámíthatatlanul viselkedik. Ezek a készségek segítenek megőrizni az objektivitást provokáció vagy stressz esetén is. A pszichés terhelhetőség ugyanakkor nem kizárólag tűrőképességet jelent: annak a képességét is, hogy az eljáró rendőr segítséget tudjon kérni és elfogadni, ha szüksége van rá.

A kiszámíthatatlan helyzet kezelésével kapcsolatos kihívásokra több hazai példa is fellelhető. Ezek közül a legismertebb talán a 2023-as újbudai rendőr sérelmére elkövetett emberölés, ahol az első kiérkező rendőrök egy hangoskodó, zavarodott férfival találták szemben magukat. A szűk és sötét társasházban zavarodottan rohangáló férfi egy óvatlan pillanatban késsel támadt a vele szemben intézkedő rendőrökre, amelynek következtében Baumann Péter posztumusz főhadnagy életét vesztette. Szerencsésebb kimenetelű lett a 2020 karácsonyán, Újpesten, drogok hatása alatt őrjöngő személlyel szembeni intézkedés, ahol az egyik intézkedő rendőr életveszélyes sérüléseket szerzett, társának viszont sikerült ártalmatlanítania a támadót. Ez utóbbi eset jó példája a feszült, megterhelő helyzetben mutatott pszichés terhelhetőségnek.

A nem megfelelő konfliktuskezelésre és pszichés terhelhetőségre példa a Magyar Helsinki Bizottság gyakorlatából az az ügy, amikor a saját lakásában játékfegyverrel hadonászó pszichiátriai beteg sértettet az eljáró rendőrök babzsáklövedékkel fejbe lőtték, aminek a következtében életveszélyes állapotba került. Az esetről bővebben: https://helsinkifigyelo.444.hu/2021/07/29/miert-vedjuk-k-t-es-miert-tettunk-feljelentest-a-rendorok-ellen.

Az eljárás jogszerűségének biztosításában a szabálykövetésnek és a fegyelmezettségnek van kiemelt szerepe. A jogszabályi és szakmai előírások következetes betartása nemcsak a törvényesség garanciája, hanem az intézkedések hitelességének és az állampolgári bizalomnak is a feltétele.

A szabálykövetés, fegyelmezettség kitétele talán a rendőri túlkapásos esetekben ragadható meg igazán.

Két külföldi példával szemléltetve: 2020-ban George Floyd halála indította el a „Black Lives Matter” nevű mozgalmat, amikor a vele szemben intézkedő rendőr indokolatlan mértékben sértette meg a szakmai protokollokat, a jogszerűség követelményét. Hasonló ehhez Rodney King esete 1991-ből, hiszen a vele szemben alkalmazott intézkedés és erőszak is túllépte a szükséges mértéket. Az esetek következménye nemcsak a nagy kiterjedésű zavargásokban mérhető, hanem mindkettő jelentős társadalmi hátrányokkal is járt, hiszen csorbították a rendőrségbe vetett közbizalmat az USA-ban.

1.4. Mit jelent mindez a védő oldalán?

A fenti készségek nagy része a védő munkájában is közel hasonló súllyal esik latba.
A védőnek is érthetően kell kommunikálnia olyan ügyféllel, aki fél, nem beszél jól magyarul vagy éppen krízisben van; neki is nyomás alatt kell mérlegelnie, mit javasol az ügyfelének; és neki is kezelnie kell a saját terhelhetőségének a határait.

A védő emellett abban a sajátos helyzetben van, hogy jellemzően utólag, a következményeken keresztül találkozik a hiányzó kompetenciákkal.

Erre utaló jelek lehetnek például, ha:

- az ügyfél nem értette, mit kérdeztek tőle, vagy mibe egyezett bele;
- a jegyzőkönyv nem tükrözi hűen azt, ami elhangzott;
- a helyzet láthatóan feleslegesen eszkalálódott, ügyfelét esetleg bántalmazás érte.

Ezek nem pusztán panasz tárgyát képezhetik: közvetlenül érintik a bizonyítás megbízhatóságát és az eljárás tisztességességét is, sőt súlyos esetekben büntetőeljárást is maguk után vonhatnak.

Érdemes átgondolni:

Válasszunk ki egy saját ügyet vagy intézkedést, és gyűjtsük össze, mely alapkompetenciák működtek benne jól, és melyiknek a hiánya okozott később nehézséget.

1.5. Közös tanulság

Az alapkompetenciák nem a szakmai ismeretek „puha” kiegészítői, hanem az eljárás eredményességének feltételei. Ugyanaz a néhány készség – az érthető kommunikáció, az érzelmi ráhangolódás, a higgadt döntés és a szabályok következetes betartása – teszi a rendőri intézkedést jogszerűvé, a védői munkát pedig hatékonnyá.

2.
Hogyan segíthetjük a kockázati környezetben feladatot ellátó emberek mentális egészségének védelmét?

A büntetőeljárásokban aktív szerepet vállaló szakemberek jelentős stresszhatásnak vannak kitéve nap mint nap. Fontos ezért tisztában lenniük azzal, hogyan kezelhetik a saját feszültségüket – mentális jóllétük nemcsak saját érdekük, hanem a hatékony és jogszerű feladatellátásukat is segíti. Fordítva is igaz ez: az arányos, higgadt és professzionális magatartás pozitív hatással van nem csupán az intézkedés alá vont, sérülékeny csoportba tartozó személyekre – s ezáltal az eljárás lefolyására –, de a feladatot ellátó mentális egészségére is. Az ilyen felkészült feladatellátást sokféle néven hívhatjuk. Nevezhetjük intézkedési technikának, stresszkezelési eszközök alkalmazásának vagy akár trauma-tudatosságnak is.

Az alábbi kézikönyvben kockázati környezetként tekintünk a helyzetekre, ahol az ember (legyen az terhelt vagy szakember) nagyobb valószínűséggel kerül kapcsolatba potenciálisan traumatikus eseményekkel, valamint olyan tartalommal, ami hatással van az ő mentális és fizikai jóllétére.

Mielőtt rátérnénk a kézikönyv jogszabályokon alapuló, a napi munka során közvetlenül is használatos fejezeteire, érdemes röviden áttekinteni az eljárás résztvevőinek mentális jóllétével kapcsolatos ismereteket, gyakorlatokat.



Közös szempont: A kézikönyvnek ez a fejezete egyaránt szól az ügyvédeknek és a rendőröknek, mivel mindkét célcsoport számára kiemelten fontos, hogy a hétköznapok helyzeteiben és/vagy amikor sérülékeny csoportokkal kerülnek kapcsolatba, képesek legyenek megfelelően ellátni kötelességüket, amellett, hogy saját mentálhigiénés egészségükre is figyelemmel vannak. Az alábbiakban olyan információkat és módszereket szedtünk össze, amivel ezt a tudatosságot gyakorolni, erősíteni tudják.

2.1. A traumatudatos feladatellátás alapja – a traumainformált szakemberek jólléte

A traumatudatosság egy olyan szemléleti és gyakorlati készség, ahol az eseményekben, intézkedésekben résztvevő személyek (rendvédelmi szakemberek, ügyvédek, jogászok, más szakterületen dolgozó kollégák) tudatosítják és figyelembe veszik, hogy hordozhatnak olyan élményeket, amelyek számukra megterhelőek, akár traumatikusak lehetnek. Tudatosítják

továbbá azt is, hogy ezek az élmények befolyásolják a saját és más emberek (érintettek és szakemberek) egyes helyzetekben adott reakcióit, fizikai és verbális képességét, együttműködési készségét, valamint azt is, hogy mennyire képesek megérteni, amit nekik kommunikálni kívánnak. Ennek megfelelően tudomásul veszik, hogy viselkedésükkel, verbális és nonverbális kommunikációjukkal megkönnyíthetnek vagy éppen bonyolíthatnak egy-egy eljárási helyzetet, így csökkenthetik vagy éppen növelhetik a negatív kimenetelek valószínűségét és más kockázatokat (pl. másodlagos traumatizáció, hivatalos személy elleni erőszak stb.). Traumatudatosságnak tekintjük, ha az adott helyzetben eljáró szakemberek a fentiek figyelembevételével igyekeznek világos, kiszámítható, biztonságos viselkedéssel ellátni feladataikat.

Ahhoz, hogy a traumatudatos feladatellátást sikerüljön megvalósítani, szükséges az eljárásban érintett szakemberekkel is foglalkozni.

2.2. Stressz és pszichés megterhelés a rendőrök és az ügyvédek körében

A rendvédelmi dolgozók munkája fokozott pszichés megterheléssel jár. Szolgálatuk során rendszeresen találkoznak veszélyhelyzetekkel, kiszámíthatatlan eseményekkel, emberi szenvedéssel, erőszakkal és olyan döntési helyzetekkel, amelyekben rövid idő alatt kell felelősségteljesen cselekedniük. Mindezt gyakran váltott műszakban, alvásdeprivációban, tartós készenléti állapotban végzik, ráadásul az illetményük sincs arányban a feladataik nehézségével és az általuk viselt felelősséggel.

A védőügyvédek munkájuk során folyamatos időnyomás alatt dolgoznak, összetett jogi problémákat oldanak meg, nagy anyagi és személyes következményekkel járó ügyekben képviselik ügyfeleiket, miközben egyszerre kell megfelelniük a szakmai-, etikai- és – ezekkel néha ellentmondásba kerülő – ügyfélelvárásoknak. A hosszú munkaidő, a szoros határidők, a konfliktusos helyzetek és a felelősség folyamatos stresszforrást jelentenek.

Összefoglalva tehát: a rendvédelmi dolgozók és a védők egyaránt fokozottan ki vannak téve a krónikus stressznek, mindemellett olyan környezetben kell teljesíteniük, amely erősen eredmény- és teljesítményorientált. Mind a szervezet, mind a társadalom elvárásai magasak a területen dolgozó szakemberek irányába.

Ebben a fejezetben összeszedtünk olyan önszabályozási technikákat, amelyek segíthetnek abban, hogy a stresszhelyzetben sikerüljön megőrizni a fókuszt, a döntéshozatali képességet, amelyek hozzájárulnak a hatékony, jogszerű és humánus feladatellátáshoz.

2.3. Traumatudatos öngondoskodás

A traumatudatos öngondoskodás elősegítése érdekében az alábbiakban összeszedtünk olyan önszabályozási technikákat, amelyeket intézkedés előtt közvetlenül, az intézkedés ideje alatt, valamint az intézkedés után alkalmazni lehet. Ügyvédek esetében jelen fejezetben intézkedésnek tekintünk minden olyan kapcsolatfelvételt, melyben egy büntetőügyben érintett ügyféllel szükséges együttműködni és/vagy a védelmét ellátni.

A technikák célja, hogy a helyzetben megjelenő stresszhatást kiváltó ingerek (stresszorok) hatását csökkentsék, segítsenek a feladatot ellátó szakembernek higgadtnak, tudatosnak és szakszerűnek maradni, és hosszabb távon segítsenek – a szakterületen dolgozók körében gyakran megjelenő – kiégés megelőzésében.

Az aktív stresszhelyzet / bevetés közben javasolt technikák rövid, azonnal alkalmazható, külön figyelmet nem igénylő módszerek, míg a stresszhelyzet előtt és után javasolt technikák elsősorban a regenerációra, a kollegiális együttműködésre és az emberi kapcsolatokban rejlő rekreációs lehetőségekre fókuszálnak.

2.4. Mikor érezhetjük, hogy szükségünk van önszabályozó módszerek alkalmazására?

A stressz hatásai különböző formákat ölthetnek, így gyakran nehéz lehet őket felismerni. Leggyakrabban a levertséget, a tartósan rossz hangulatot, az állandó feszültségi állapotot és a robbanékony viselkedést azonosítjuk stressztünetként, azonban fizikai kihívások és betegségek is megjelenhetnek a tartósan magas kockázatú munkakört betöltők életében.

Az alábbi ábrán összegyűjtöttük a leggyakoribb kihívásokat, amik felmerülhetnek olyan személyeknél, akik magas kockázatú helyzetekben teljesítenek szolgálatot.

Kognitív működés, alvás és megküzdés

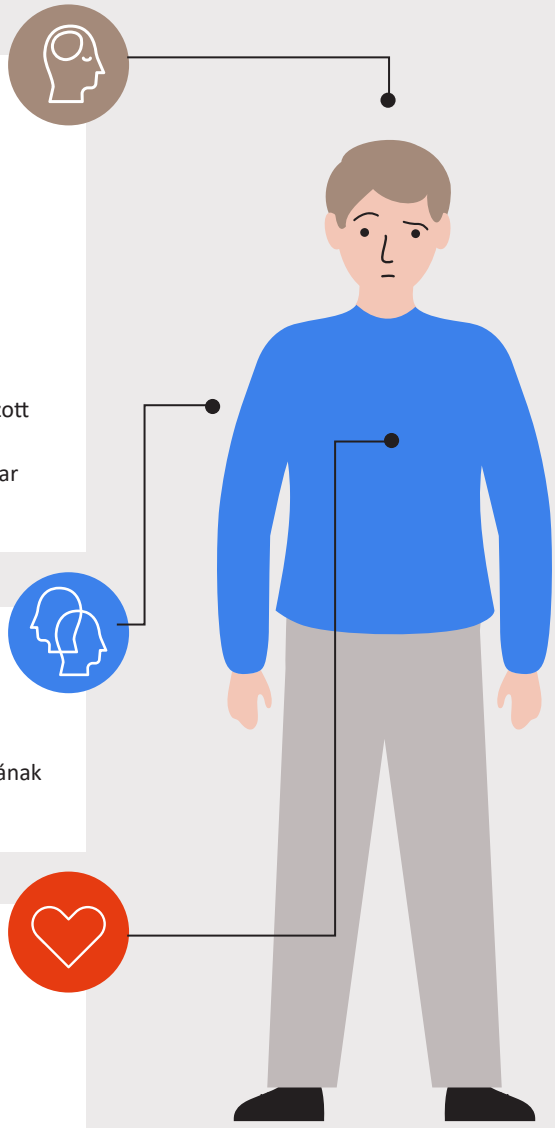
- folyamatos aggodalom, állandó veszélyzeti készültség
- tompultság, az érzelmek átélésének nehézsége lassult gondolkodás, agyi köd, memória problémák
- beszűkülés – érdeklődési körök csökkenése
- motiválatlanság
- alvászavarok (túl sok alvás – túl kevés alvás, éjszakai rémálmok)
- szerhasználati zavarok: orvosi kontroll nélkül alkalmazott altató és nyugtatószerek használata, túlzó mértékű fájdalomcsillapító alkalmazása, alkoholfogyasztási zavar vagy pszichoaktív anyagok használata

Viselkedés és társas kapcsolatok

- agresszív, elutasító viselkedés
- kapcsolati nehézségek: párkapcsolati konfliktusok, kapcsolódási nehézség, baráti kapcsolatok fenntartásának ellehetetlenülése

Fizikai tünetek

- étvágytalanság/fokozott étvágy, emésztési zavarok
- kardiovaszkuláris megbetegedések, immunrendszer romlása, autoimmun megbetegedések megjelenése, szexuális zavarok, termékenységi zavarok



A tartós megterhelés hatásai egyénenként eltérőek lehetnek.
Ha a felsorolt tünetek tartósan fennállnak, érdemes szakember segítségét kérni.

2.5. Önszabályozási technikák

Az alábbiakban összegyűjtött módszerek között olyan – minden szervet behálózó – vegetatív idegrendszerre ható gyakorlatokat találsz, melyek gyorsan és hatékonyan segítik elő a nyugalmi állapot helyreállítását, ami segítséget nyújthat nagy stresszel járó, magas kockázatú szituációkban hatékonyan és arányosan ellátni a rendőri és ügyvédi kötelezettségeket. Mindazonáltal az idegrendszer és a mentális egészség tartós megőrzéséhez folyamatos, készségszintű gyakorlásra van szükség.

Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy az alábbi feladatokat elsősorban feszült, ingerlékeny, fokozottan éber és/vagy fáradt állapotban javasoljuk kipróbálni. Amennyiben teljesen kimerültnek vagy dühösnek érzed magad, figyelmedet beszűkültnek értékeled vagy erősen impulzív reakciókat adsz, a lenti technikák nem biztos, hogy beváltják a hozzájuk fűződő reményeket.

Rövid – intézkedés / kapcsolatfelvétel előtt és alatt alkalmazható – módszerek[4]

Az alábbi eszközök nagy része nem igényel különleges körülményeket vagy extra időt, így könnyen beépíthetőek a napi rutinba. Elsődleges céljuk, hogy támogassák az optimális testi és mentális működést.

Fiziológiás sóhaj	Vegyél mély levegőt, egy pillanatra (4 mp) tartsad bent, majd vegyél rá még egy levegőt és hosszan (legalább 4 mp), nyugodtan, laza állkapoccsal fújjad ki hosszan a szádon. A gyakorlatot 3-5 alkalommal ismételd meg. Amennyiben hatásosnak találtad, naponta többször is alkalmazhatod. FONTOS! A levegővételek ne legyenek erőltetettek, ez nem egy teljesítményfókuszú feladat. A hangsúly a kifújáson, a ritmikus, de fókuszált légzésen van.
Földelő gyakorlat	Az érzelmileg is megterhelő helyzeteknél fontos lehet, hogy megpróbáljuk a racionális énünket „éberen tartani". Ebben segíthet az alábbi, gyorsan és könnyen megvalósítható gyakorlat, ami a materiális világ tapasztalataihoz kötődik. Az alábbi gyakorlatban egy pillanatra az adott helyzetből kitekintve a környezetünk tárgyaival foglalkozunk. Nevezz meg öt dolgot, amit látsz; négy dolgot, amit érzel (tapintás, testi érzetek); három hangot, amit hallasz; két szagot, amit érzel; és egy jó ízt, esetleg pozitív gondolatot. A fentiek számbavétele után kissé „hátrébb lépve" biztonságosabb perspektívából tudunk rátekinteni a helyzetre, amivel szembenézünk. Ezt követően fel tudjuk tenni magunknak az alábbi kérdéseket: *„Hol vagyok?" „Mi a feladatom?"* *„Milyen helyzetben van az a személy, akit az intézkedés érint?"* *„Mi a következő biztonságos lépes afelé, hogy a feladat végrehajtása megvalósuljon és az intézkedés alá vont személy alapvető jogai megvalósuljanak?"*
Taktikai légzés	4 mp belégzés – 4 mp tartás – 4 mp kilégzés – 4 mp tartás, 2–4 körben. Gyors megkönnyebbülést hozó gyakorlat. Fontos, hogy mérjük pontosan az időt hozzá, mert ha felfokozott állapotban saját irányításunkra bízzuk a légzés ritmusát, gyorsulhat a tempó, ami épp ellenkező hatást elérve további stresszt okozhat.
Mikroszünet	(1.) Első lépés: Állj meg. (2.) Második lépés: Lazítsd el az állkapcsodat és vállaidat. (3.) Vegyél három lassú levegőt. (4.) Nézz körül, nevezz meg magadban három testrészt (pl. comb, alkar, nyak), tapintsd vagy szorítsd meg őket. (5.) Majd tudatosítsd az alábbi mondatokat: „Lassíts. Mérd fel a helyzetet. Kommunikálj. Alkalmas vagy arra, hogy jól megoldd ezt a helyzetet." A fenti gyakorlat egy pásztázásra alkalmas kb. 60-90 mp időtartamban megvalósítható. A nyugtató mondatokat módosítani is lehet saját igényeknek megfelelően.

4 Mogyorósy-Révész Zs. (2021). Érzelemszabályozás a gyakorlatban: Újrakapcsolódás a belső biztonsághoz. Kulcslyuk Kiadó; Perry, B.D. – Winfrey, O. (2022). What happened to you? Conversations on trauma, resilience, and healing. Macmillan.

Hosszabb – intézkedés / kapcsolatfelvétel után alkalmazható – technikák

Izom-relaxáció	Akár a nap lezárásaként – akár a mindennapi rutinba beépítve – végig mehetsz a testrészeiden, lassan és tudatosan megmozgathatod őket. Kezdd fentről lefelé (1.) Vállkörzés. (2.) Nyak óvatos nyújtása. (3.) Kéz ökölbe szorítása öt másodpercig, majd ellazítás. Ismételd legalább négyszer (4.) Vádli és combizmok megfeszítése és elengedése. Pásztázd végig a testedet, figyeld meg, hol lehet még feszültség. Ahol fájdalom nélkül meg tudod nyújtani, ott nyújtsd át. Vegyél egy mély levegőt és hosszan fújd ki. Ha szeretnéd, ehhez a rituáléhoz záró gondolatot is rendelhetsz, például: *„A mai szolgálat véget ért.”* *„A testem ma is engem szolgált.”*
Önellenőrző – történéssel kapcsolatos kérdések	Tedd fel magadnak az alábbi kérdéseket a nap zárásaként: Mit éltem át? Mi volt a legmegterhelőbb? Milyen testi jeleket észlelek? Mire van most szükségem? Kivel tudok beszélni erről?
Jégkocka – jeges kanál	A nap végén vagy a nap kezdetén fizikai kiengedést és pozitív regulációs hatást eredményez az alábbi gyakorlat. (1.) Készítsünk be a fagyasztóba jeget vagy egy kanalat. (2.) Ha a kanál lehűlt, vegyük ki és szorítsuk a fülünk mögé 30 másodpercre. (3.) Ismételjük meg a feladatot a másik oldalon.
Döntési nyomás tudatosítása	Ezt a kérdéssort, ha nyugodt körülmények között ismétlődően lefuttatod magadban, a későbbiekben készség szinten implementálni lehet stresszhelyzetben, vagy „bevetési helyzetben” is. Az adott munkanapon, szolgálatellátási napon válassz ki egy eseményt, amivel összefüggésben felteszed (és megválaszolod) magadnak az alábbi kérdéseket: Lehetett volna lassítani az esemény menetét? Tudtam volna nagyobb (fizikai) távolságot teremteni köztem és a terhelt között? Amennyiben szükség lett volna rá, tudtam volna igénybe venni fedezéket? Bevontam-e más rendőrt, esetleg más szakembert? Ha igen, miért? Ha nem, kellett volna? Sikerült kommunikációval, kényszerintézkedés foganatosítása nélkül eljárnom? Tudtam volna több időt nyerni az intézkedés ideje alatt, hogy mérlegeljem a helyzetet? Ha igen, hogyan?

2.6. Az öngondoskodás jelentősége

Az öngondoskodás különösen fontos a magas kockázatú helyzetekben szolgálatot teljesítő személyek számára, mivel a tartós stressz és a traumatikus helyzetek jelentős lelki terhelést okozhatnak. Kiemelt figyelemmel kell fenntartani a megfelelő pihenés lehetőségét, fontos lehet a rendszeres testmozgás (ideértve a sétát és a kirándulást is), lényeges a támogató kapcsolatok fenntartása, ami tartósan hozzájárulhat a lelki egyensúly megőrzéséhez.
Az öngondoskodás nem gyengeség, hanem a hosszú távú szakmai működőképesség és a mentális egészség egyik alapja.

2.6.1. Elgondolkodtató kérdések

Bizonyos helyzetekben nem is gondolnánk, hogy egyes kihívások, tünetek összeköthetőek a stresszel, az alábbi felsorolás a tudatos hozzáállás kialakulását segítheti. Érdemes elgondolkodni azon találkoztál-e már olyan kollégával, ismerőssel, akire ráillene az alábbi nehézségek közül egy vagy több.

- Aggódás, feszültség konkrét ok nélkül.
- Indulatos megnyilvánulások (emelt hang, csapkodás) és azok kontrollálási nehézsége.
- Koncentrációs zavarok (memóriazavar, agyi köd, szótalálási nehézségek).
- Zavartság, szétszórtság (adatok, helyek, időpontok, nevek összekeverése).
- Érdeklődés hirtelen csökkenése (Korábban örömöt okozó dolgok / hobbik / foglalkozások felfüggesztése vagy teljes abbahagyása).
- Étvággyal és étkezéssel kapcsolatos változások (étvágytalanság, falási rohamok, édesség iránti fokozott vágy)?
- Enerváltság, lendület hiánya.
- Visszatérő makacsul ismétlődő gondolatok, aggodalmak.
- Beszorítottság érzés – csapdahelyzet megélése hétköznapi helyzetekben.
- Párkapcsolati konfliktusok, váratlan negatív változás a párkapcsolatban.
- Kapcsolódási kihívások (beszélgetések kezdeményezésének nehézsége, baráti kapcsolatok fenntartásának kihívásai, távolság megélése).
- Alvási szokások változása (átlagosnál több vagy kevesebb alvás, rémálmok, álmatlanság, külső segítség – vényre kapható és/vagy vény nélkül kapható természetgyógyászati, homeopátiás szerek szedése).
- Alkohol és/vagy nyugtatószerek fogyasztásának változásai (annak érdekében, hogy: „nyugodtabban menjen az este”, „lazítani lehessen”, „mélyebb alvás érdekében” vagy mert „jobb úgy az általános hangulat”).
- Egészségügyi állapot változásai:
  - Emésztőrendszer nehézségei: gyomorfájás, görcsök, elhúzódó székrekedés vagy hasmenés, krónikus emésztőrendszert érintő panaszok, colitis ulcerosa, Chron-betegség vagy cöliákia.
  - Szív és érrendszert érintő problémák, vérnyomás gondok.
  - Fertőzéseknek való kitettség nő (gyakoribb betegségek).
  - Autoimmun betegségek megjelenése (pl. Pajzsmirigyet érintő panaszok: basedow-graves, hashimoto, esetleg kötőszövetet érintő betegségek: reumatoid artritisz, Sjögren-szindróma, scleroderma).
  - Szexuális nehézségek.
  - Nehezített teherbeesés és/vagy termékenységi problémák.

A fentiek közül több tünet tartós fennállása esetén javasolt lehet, felkeresni pszichológust vagy mentálhigiénés szakembert, fizikai betegségek esetén szakorvost.

2.7. A társas támogatás jelentősége

A kollégák gyakran olyan tapasztalatokkal rendelkeznek, amelyeket egy kívülálló nehezebben érthet meg. A közös szakmai nyelv, a hasonló élmények és a (rendőri vagy ügyvédi) munka realitásának ismerete növelheti a segítő kapcsolat hitelességét. Egy kolléga hamarabb észlelheti a viselkedés megváltozását, az ingerlékenységet, a fokozódó kockázatvállalást, az izolációt vagy a teljesítmény romlását is.

A társas támogatás nem pusztán „jó közösségi légkört" vagy összetartó „együtt sírunk, együtt nevetünk" típusú bajtársi közeget jelent, hanem a mentális egészségvédelem egyik fontos tényezője. A támogatás magában foglalja a bajtársi, vezetői, családi, baráti és szakmai segítséget, továbbá azt az alapvető tapasztalatot, hogy a nehéz helyzetben nem vagyunk egyedül, kérhetünk segítséget, felvállalhatjuk érzéseinket anélkül, hogy gyengének vagy megbízhatatlannak, esetleg szolgálatra alkalmatlannak minősítene minket a környezetünk.

A támogatásnak különféle formáit különböztethetjük meg, kezdve az érzelmi támogatással, ide soroljuk az együttérzést, a meghallgatást, az elfogadást és mindazt, ami ahhoz járul hozzá, hogy az adott személy megélhesse az érzéseit, és ne kelljen attól félnie, hogy negatív címkét kap vagy beskatulyázzák őt. Támogatásnak tekintjük az információátadást és a tudatosság növelését az érintetti közegben, így fontos lehet rendőrök és ügyvédek között olyan típusú képzéseket / konferenciákat / előadásokat szervezni, amelyek a poszttraumás stresszről, a feszültségteli, traumatizáló helyzetekkel való megküzdéshez használható eszközökről, illetve akár egyéni élettörténetekről, jó gyakorlatokról számolnak be. Jó, ha az érintettek rendszerszintű, gyakorlati támogatást is kapnak, tehát például a szolgálati terhelésüket, munkaterheiket optimalizálhatják, megszervezik számukra a szakellátásokat (pl. ha a rendőrség széles körben alkalmazna az állománnyal foglalkozó szakpszichológusokat, mentálhigénikusokat stb.), és ha a biztosított pihenőidők ténylegesen zavartalanul tudnak lezajlani.

3.
Mit értünk sérülékenység alatt? Miért fontos, érdekes ez a téma a rendőröknek és az ügyvédeknek?

3.1. Sérülékenység mint eljárási kockázat

A büntetőeljárás során a terheltek még akkor is sérülékenyek az eljárási helyzetből fakadó kiszolgáltatottságuk okán, ha egyébként nincs olyan speciális vonásuk, tulajdonságuk, ami különösen kiszolgáltatottá tenné őket. Egyes személyek számára ugyanakkor a jogaik megértése és gyakorlása különös nehézségekbe ütközik. Ilyen helyzet különböző okokból állhat elő: életkor, mentális állapot, szerhasználati zavar vagy függőség, nyelvi akadályok, társadalmi marginalizáció vagy más személyes körülmények, továbbá a fentiek bármelyikéből eredő vagy ezektől függetlenül fennálló akut krízishelyzet miatt.

A sérülékenység ebben az értelemben eljárási kockázatot jelent. A sérülékeny személyek például nagyobb eséllyel:

- nem értik meg a jogaikról szóló tájékoztatást,
- nem tudnak hatékonyan kommunikálni a hatóságokkal,
- nem tudnak megfelelően együttműködni a hatóságokkal (így viselkedésükkel akadályozhatják az eljárást),
- az eljárás okozta stressz, nyomás miatt az általuk tett nyilatkozatok nem megbízhatóak.

Kutatások szerint a sérülékeny terheltek különösen hajlamosak lehetnek arra, hogy a kihallgatás során nyomás hatására olyan beismerő vallomást tegyenek, amelynek nincs valóságalapja.

Jó tudni! – Ismert esetek

A legismertebb nemzetközi példája a kihallgatáson kifejtett nyomás következtében történt téves elítélésnek a New York-i **Central Park Five** (Central Park Ötös, ma: *Exonerated Five – Felmentett Ötös*) ügye. 1989-ben öt, 14 és 16 év közötti fekete és latino fiatalt hallgattak ki egy Central Park-i futónő megerőszakolása miatt; a kiskorú fiúkat órákon át, szülő vagy védő megfelelő jelenléte nélkül faggatták, végül mindannyian beismerő vallomást tettek, amelyet később visszavontak. A vallomások egymásnak és a helyszíni bizonyítékoknak is ellentmondtak, a nemi erőszak során

rögzített DNS pedig egyikükkel sem egyezett – őket mégis elítélték. A fiatalok hattizenhárom évet töltöttek börtönben; egyiküket felnőttként ítélték el, ő közel tizenkét évet töltött le. Ártatlanságuk csak 2002-ben tisztázódott, amikor egy sorozatelkövető, Matias Reyes beismerte, hogy egyedül ő követte el a bűncselekményt, amit a DNS-vizsgálat is megerősített. Az ügy azóta a fiatalkorúak kihallgatási sérülékenységének és a rendőri kényszer keltette hamis beismerések iskolapéldája.

A magyar **Pusoma-ügyben** egy, több sérülékenység együttes fennállásában érintett terhelt téves elítélésére került sor. 1994 tavaszán, egy Heves megyei faluban (Ivádon) elkövetett bűncselekmény – egy idős asszony otthonában elszenvedett, halálát okozó bántalmazása – miatt Pusoma Dénest, egy roma származású, munkanélküli, a helyi közösségből kirekesztett férfit vontak eljárás alá, akinél az elmeorvos-szakértő skizofrén elemekkel járó személyiségzavart állapított meg, és aki a kihallgatásokon zavart, összefüggéstelen vallomásokat tett. A kihallgatásokon tanúsított viselkedése hatással lehetett az ügy kimenetelére. Bűnösségét három, önmagában is gyenge bizonyítékra alapozták: kutyás szagazonosításra, egy intellektuális képességzavarral (régebbi szóhasználattal: értelmi fogyatékossággal) élő tanú vallomására, valamint a vádlott saját kezűleg írt „beismerő" levelére – noha ártatlan volt. Pusoma a tárgyaláson már nem védekezett és nem is fellebbezett; hat év szabadságvesztésre ítélték. Miután egy másik ügyben felmerült a valódi elkövető kiléte, az ügyészség perújítást indítványozott: 1996-ban szabadlábra helyezték a férfit, majd jogerősen felmentették.*

* *Forrás:* Az ügy részletes elemzését lásd Kocsis Georgina: Az in dubio pro reo elv érvényesülésének problémái Pusoma Dénes ügyében. Belügyi Szemle, 2014/1., 103–110. o.

Ezért a büntetőeljárás kezdeti szakaszában különös figyelmet kell fordítani arra, hogy az alkalmazott hatósági kommunikáció és a kihallgatási módszerek megfelelően figyelembe vegyék a terhelt személyi körülményeit. Az objektív, informált alapokon nyugvó, a sérülékenységre figyelemmel lévő eljárási döntések nem csupán az adott eljárási helyzetben résztvevő felekre hatnak, de közvetett módon társadalmi szinten is véleményformálóak lehetnek, mind a sérülékeny csoportokkal szemben gyakran megjelenő előítéletek, ellenérzések vagy akár félelmek kapcsán, mind pedig a rendvédelmi szférában szolgálatot ellátó személyekkel kapcsolatos sztereotípiákkal és aggodalmakkal összefüggésében. A terhelt személyi körülményeinek figyelmen kívül hagyása pedig hátráltathatja, hogy a büntetőeljárás korai szakaszában feltárt tényállás az objektív igazságot, a tényleges történéseket rögzítse.

A PrinCE-kutatásból az látszik, hogy éppen a sérülékeny társadalmi csoporthoz tartozó terheltek kihívásainak, speciális szükségleteinek és a jog adta lehetőségeinek felismerése és megfelelő kezelése terén volna lehetőség a fejlődésre Magyarországon. A kutatás résztvevői szerint szükséges volna a sérülékenység helyzeteivel kapcsolatban speciális tudással felvértezni a büntetőeljárás hivatalos szereplőit.

3.2. A sérülékenység jogi relevanciája

A sérülékenység tehát nem pusztán szociológiai jelenség, hanem jogilag is releváns körülmény.

Ha egy terhelt egy sérülékeny társadalmi csoport tagja, kiszolgáltatottsága a büntetőeljárásban megsokszorozódhat. A jogrendszer ezt felismerve külön garanciákat biztosít annak érdekében, hogy az érintett személynek lehetősége legyen aktívan gyakorolni jogait, és ne pusztán passzív szereplője legyen az eljárásnak.

Az ilyen garanciák például:

- a védőhöz való hozzáférés biztosítása,
- a tolmács igénybevételének lehetősége,
- a kihallgatási módszerek megfelelő megválasztása,
  - speciális eljárási szabályok alkalmazása gyermekek vagy más sérülékeny személyek esetében;
- valamint mindezek megfelelő dokumentálása az eljárás során.

3.3. Miért kritikusan fontos a büntetőeljárás kezdeti szakaszában felismerni a sérülékenységet és reagálni arra?

A büntetőeljárás első szakasza – különösen az első rendőrségi kapcsolatfelvétel (adott esetben az elfogás) és az első kihallgatás – kulcsfontosságú szerepet játszik az eljárás további alakulásában.

Ebben az eljárási szakaszban dől el például az, hogy:

- a terhelt megfelelő tájékoztatást kap-e a jogairól,
- hozzáfér-e jogi segítséghez,
- tesz-e nyilatkozatot, és ha igen, milyen tartalommal bír a nyilatkozata,
- az eljárási cselekmények dokumentálása megfelelő módon történik-e.

Ha az ezekkel kapcsolatos garanciák nem érvényesülnek, az a későbbi eljárási szakaszokban nehezen vagy egyáltalán nem korrigálható jogsérelmekhez vezethet.

A sérülékeny személyek esetében különösen fontos, hogy már az első kapcsolatfelvételtől kezdve olyan eljárási környezet jöjjön létre, amely lehetővé teszi számukra a jogaik érdemi gyakorlását.

Érdemes átgondolni:

Gyűjtsük össze, melyek lehetnek azok a körülmények, amelyek az eljárás kezdeti szakaszában döntő fontosságúak, később azonban már nehéz érdemi hatást gyakorolni rájuk.



3.4. Közös tanulság

A sérülékeny személyek esetén fokozott garanciák érvényesülése szükséges – nem helyes és nem is célravezető pusztán „problémás ügyfélként”, vagy „problémás eljárás alá vont személyként” kezelni a sérülékeny személyeket.

4.
Az Európai Uniós és a hazai jogi minimumstandardok

4.1. Az Európai Unió eljárási irányelveinek lényege

Az Európai Unió több olyan, tagállami szinten kötelező érvényű irányelvet elfogadott, amelyek célja, hogy a büntetőeljárási jogok egységes minimumszinten biztosítva legyenek a tagállamokban.

Ezek az irányelvek többek között szabályozzák:

- a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogot,
- a jogokról való tájékoztatást,
- az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogot,
- az ügyvédi segítség ingyenességét rászorulók esetében,
- az ártatlanság vélelmének érvényesülését,
- valamint a gyermekek eljárási jogait.

E szabályok célja, hogy minden gyanúsított és vádlott – különösen a sérülékeny személyek – képesek legyenek hatékonyan gyakorolni eljárási jogaikat, és ne csupán passzív elszenvedői legyenek az eljárásnak. Az irányelveket a hazai jogszabályokba át kellett ültetni, amelyre ténylegesen sor is került – bár több tagállamban, így hazánkban is kisebb-nagyobb hiányosságok tapasztalhatóak e területen. Az irányelvekben is rögzített garanciák érvényesülése alapvető feltétele annak, hogy a büntetőeljárások jogszerűen folyjanak le, ebben kiemelten fontos szerepe és felelőssége van a büntetőeljárás gyakorlati szakembereinek, így az ügyvédeknek és a rendőröknek is.

4.2. Mit kell *mindenképpen* biztosítani?

Az uniós standardok alapján a büntetőeljárás során biztosítani kell:

- a jogokról szóló, a terhelt számára is **érthető tájékoztatást** (közérthető, az adott sérülékeny személy számára is érthető kommunikáció útján);
- a **tolmácsolás** és **fordítás** lehetőségét;
- a **védőhöz** való **érdemi hozzáférést,** rászorultság esetén ingyenesen;
- a **hallgatáshoz** való jog és az **önvádra kötelezés tilalmának** tiszteletben tartását biztosító kommunikációt;
- az eljárási cselekmények megfelelő **dokumentálását** – sérülékeny terheltek esetén lehetőség szerint audiovizuális eszközökkel.

Mindezek érvényesülésének egyik hatékony módja, ha a rendvédelmi szervek érintett dolgozói és az ügyvédek megfelelő **képzésben** részesülnek, ahol megtanulhatják és gyakorolhatják a sérülékeny személyekkel való megfelelő bánásmódot.

4.3. Kutatási tapasztalatok: az irányelvek érvényesülése a gyakorlatban

A PrinCE-projekt keretében végzett kutatás célja volt betekintést nyerni abba: a rendőrség miként jár el a gyakorlatban, amikor sérülékeny, kiszolgáltatott helyzetben lévő emberekkel szemben folytat büntetőeljárást. Vizsgáltuk, a rendőrség mit tehetne annak érdekében, hogy a sérülékeny terheltek jogai teljeskörűen érvényesüljenek.

A vizsgálat több módszert kombinált: olyan civil és szakmai szervezetek tapasztalataira kérdezett rá, amelyek a PRinCE-kutatás fókuszában álló sérülékeny, marginalizált társadalmi csoportokkal foglalkoznak, számukra működtetnek támogató, jogvédelmi vagy érdekképviseleti szolgáltatásokat, valamint a hatóságok gyakorlatát feltáró közérdekű adatokat elemzett. Ennek eredményeként képet kaptunk arról, hogy az uniós irányelvekben rögzített jogok hogyan érvényesülnek a mindennapi rendőrségi gyakorlatban a sérülékeny társadalmi helyzetű személyekkel szembeni eljárások során.

A PRinCE-kutatás nemcsak a hiányosságokat, hanem a már létező jó gyakorlatokat is azonosította. A pozitív példák azonban egyedi, személyes vagy képzéshez kötődő jó gyakorlatok voltak, nem pedig általános működési minták. Ezek az eredmények is alapul szolgálnak e kézikönyvhöz.

A kutatás eredményei szerint a büntetőeljárás kezdeti szakaszában eljáró rendőrök nem mindig ismerik fel a sérülékenységet, így csökken annak az esélye, hogy arra megfelelő módon tudjanak reagálni. A válaszadók azt is jelezték, hogy a sérülékeny csoportok tagjai többnyire nem ismerik jól a jogaikat, és gyakran nem érthető számukra a rendőrségi tájékoztatás.

Gyakori probléma az ügyvédi segítséghez való hozzáférés korlátozottsága, főként anyagi okok és információhiány miatt. A PRinCE-kutatásban részt vevő szervezetek tapasztalatai szerint a sérülékeny csoportok tagjai általában erősen kiszolgáltatottak a rendőrségi eljárás során, különösen a menekültek, a krízisben lévő emberek, a pszichoszociális fogyatékosságban érintettek, az akut állapotban lévő mentális betegségben szenvedők, valamint a roma emberek. Így számukra különösen fontos az érdemi jogi segítség biztosítása.

A legfontosabb rendszerszintű problémák között a sérülékenységek felismeréséhez szükséges gyakorlati ismeretek hiánya, az előítéletesség, a nem megfelelő kommunikáció, valamint a túlterheltség jelent meg. Ezek gyakran egymással összefüggő problémák (pl. előítéletesség → nem megfelelő kommunikáció; túlterheltség → nem megfelelő kommunikáció). A PRinCE-kutatás résztvevői szerint a tisztességes eljárás megvalósulásához több képzésre, érthetőbb kommunikációra, nagyobb érzékenységre és előítélet-mentes fellépésre lenne szükség.

II. rész
Eljárási helyzetek

A kézikönyv következő fejezeteinek célja, hogy a rendőrök és a védők számára egyaránt hasznosítható, mindkét szakma számára elfogadható gyakorlati megoldásokat kínáljanak a sérülékeny személyekkel való megfelelő bánásmódhoz. E garanciák ismerete és érvényesítése valamennyi érintett – így a rendőrök, a védők és az emberi jogi szervezetek – közös érdeke, egyúttal szakmai munkájuk fontos keretét is jelenti.

5.
Az első kapcsolatfelvétel: helyzetfelismerés, szükségletfelmérés, deeszkaláció

5.1. Mi történik jellemzően?

A büntetőeljárás kezdeti szakaszában az első rendőri intézkedés és kapcsolatfelvétel meghatározó jelentőségű. Ebben a szakaszban dől el, hogy az érintett személy megérti-e a helyzetét, és képes lesz-e tudatosan részt venni az eljárásban.

A PRinCE-kutatás alapján az első rendőrségi kapcsolatfelvétel során különösen problémás lehet:

- a sérülékenység felismerésének hiánya,
- a kommunikáció nem megfelelő módja,
- a jogokról való tájékoztatás formális, de nem tartalmi teljesítése.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a rendőrség egyes sérülékenységeket – például a gyermekkort vagy a külföldi státuszt – általában könnyebben felismer, míg a mentális állapottal vagy szerhasználattal összefüggő krízishelyzeteket kevésbé tudja azonosítani, ebből következően a kommunikáció ilyenkor nem igazodik az adott sérülékenységhez. A sérülékeny személyek tehát gyakran már az első kapcsolatfelvétel során olyan helyzetbe kerülnek, ahol nem értik a tájékoztatást, nem értik, mi történik velük, így nem tudnak megfelelően reagálni.

A kutatás résztvevői közül többek visszajelzése szerint a legnagyobb gyakorlati problémák egyike az, hogy a rendőrök sokszor nem adnak érthető, részletes tájékoztatást arról, az eljárásban mi történik és miért. A válaszadók ezért javasolják, hogy a rendőrök tanuljanak közérthető, türelmes kommunikációt, és minden intézkedés során törekedjenek arra, hogy az érintettek pontosan értsék, mi fog következni. Sokan hangsúlyozzák, hogy a rendőröknek úgy kellene kérdezniük, intézkedniük, kommunikálniuk, ahogy azt a saját hozzátartozóikkal szemben is elvárnák. Szerintük a tisztelet, a figyelmesség és a tapintat nem plusz, hanem a problémamentes intézkedés alapfeltétele lenne.

Feszült helyzetben – amely az intézkedő számára nem ismert, nem begyakorolt, akár bizonytalan – kihívást jelent nem belecsúszni abba, hogy az első benyomásokra és sztereotípiákra alapozva erőből, a szituatív fölényt kihasználva reagáljanak: a hangerőre hangerővel, a támadásra védekezéssel, zavartságra kontrollal, a sértésre rendreutasítással vagy aránytalan mértékű intézkedéssel. Ezek az elsődleges reakciók, amelyek csökkentésén

érdemes tudatosan dolgozni, mert gyakran még tovább növelik a feszültséget, hosszabb távon pedig kialakíthatnak olyan helyzeteket, amelyek a terheltre, de adott esetben akár magukra a szolgálatot ellátó rendőrökre is veszélyesek lehetnek.

5.2. Mi a közös minimum?

Az első kapcsolatfelvétel során főszabály szerint minden esetben:

- fel kell mérni, fennáll-e az érintett kapcsán valamilyen sérülékenység, és ha igen, ehhez milyen szükségletek kapcsolódnak;
- biztosítani kell az emberi méltóság tiszteletben tartását;
- biztosítani kell a kommunikáció érthetőségét, amely nélkül a terhelt érdemi részvétele nem lehetséges;
- meg kell adni a helyzet higgadt, rövid, világos magyarázatát.

5.3. Mit tehetünk azért, hogy az első kapcsolatfelvétel sikeres legyen?

A kommunikáció egy folyamat, amiben legalább két ember beszéd, meghallgatás, nonverbális jelek (testtartás, mimika stb.) útján, és bizonyos helyzetekben írott formában lép interakcióba egymással. Ha ebben a folyamatban az egyik fél olyan benyomást kelt, mintha nem figyelne, nem ad megfelelő reakciókat (vagy szélsőséges esetben reakciói eltúlzottak, hevesek, de a kontextustól teljesen eltérnek), vagy nem reagál egyáltalán, az egyfajta visszajelzés a beszélő félnek arról, hogy nem megy át az üzenet, amit közvetíteni szeretne. Ezt a nehézséget úgy is megfogalmazhatjuk, hogy akadályozott a kommunikáció, és ez többféle okra is visszavezethető. Esetleg előfordulhat, hogy az, akivel beszélünk, nem hall minket vagy nem beszéli azt a nyelvet? Lehetséges, hogy nem megfelelő a környezet, ahol beszélni szeretnénk (túl hangos, túl ingerlő, sok a zavaró inger, fenyegető stb.)? Elképzelhető, hogy akivel beszélnünk kell, nincsen olyan mentális állapotban, hogy értelmezni tudja az általunk elmondottakat?

Ha azt várjuk el az érintettektől, hogy megértsék azt az üzenetet, amit közvetíteni kívánunk, szakemberként néhány alapvető követelményt be kell tartanunk (szakterülettől függetlenül)[5]:

- **felelősségteljesség** a kommunikációban (átgondolt, jól megfogalmazott üzenetek),
- **ítélkezésmentesség** a kommunikációban (lásd a diszkriminációs fejezetet),
- **tiszteletteljesség** a kommunikációban,
- **empátia** a kommunikációban (amikor a másik személy tapasztalataira, érzéseire és érzékenységeire figyelemmel vagyunk),

5 Jeffrey S. Rosnick, Dianna McAleer (2023). Communications and Report Writing for Law Enforcement Professionals, 6th Edition, Emond Publishing.

- **tolerancia** a kétértelműséggel kapcsolatban (az érintettek lehetnek bizonytalanok, homályosan fogalmaznak vagy határozatlanok),
- **türelem** a kommunikációban (pl. nem saját anyanyelven beszélőnek idő kell gondolatai megfogalmazására, szer hatása alatt álló személynek idő lehet megfelelően artikuláltan elmondani mondandóját stb.),
- **rugalmasság** a kommunikációban (pl. több kommunikációs csatornán, segédeszközök – képi anyagok bevonásával stb.),
- **egyértelműség** a kommunikációban (szakzsargont, szlenget, rövidítést mellőzve, egyszerű, rövid mondatokban).

A fenti elvárások függetlenek attól, milyen sérülékenységben érintett a terhelt. A kommunikációs szükségletek sérülékenységi típustól függően eltérőek lehetnek (pl. külföldi állampolgár számára tolmácsot kell biztosítani stb.), azonban a fentiek univerzális keretei egy sikeres kapcsolatfelvételnek.



5.4. Rendőri nézőpont

Az első intézkedés során a rendőr számára kulcskérdés, hogy gyorsan felmérje:

- érti-e az érintett a helyzetet,
- fennáll-e valamilyen sérülékenység,
- vannak-e kommunikációs akadályok, és ha igen, milyen módon hidalhatóak át.

Az első kapcsolatfelvétel során a megfelelő kommunikáció csökkentheti az ellenállást, a konfliktus eszkalációjának veszélyét és a későbbi jogviták kockázatát.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Milyen kommunikációs alapelvek betartása csökkentheti az eszkaláció kockázatát?*
- *Vannak tipikus hibák az első kapcsolatfelvétel során, amelyeket érdemes elkerülni?*
- *Meg tudunk osztani a saját praxisunkból jó vagy rossz példákat az első kapcsolatfelvételre?*



5.5. Védői nézőpont

Az ügyvéd számára a büntetőeljárásban gyakran csak utólag rekonstruálható, milyen körülmények között került sor a hatóságok és az ügyfele között az első kapcsolatfelvételre. Ezért a védők számára különösen fontosak azok a jelek, amelyek arra utalnak, hogy:

- az érintett nem értette a helyzetét,
- nem kapott megfelelő tájékoztatást vagy azt nem értette meg,
- sérülékenységét nem ismerték fel.

A védők számára ezek figyelembevétele különösen fontos, hiszen ennek alapján ítélhető meg, hogy a tisztességes eljárás követelményei maradéktalanul érvényesültek-e.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Milyen jelek utalhatnak jogsértésre?*
- *Mit és milyen módon lehet a hatósági kommunikáció hiányosságaival kapcsolatos jogsértések közül utólag rekonstruálni?*
- *A feltárt ilyen jogsértéseket hogyan lehet orvosolni?*
- *Milyen lehetőségei vannak a védőnek, ha utólag rekonstruál egy jogsértést, ami az első kapcsolatfelvétel során történt?*

5.6. Technikák a sikeres kommunikációért

5.6.1. A körülmények és a kockázatok felmérése

Mielőtt megpróbálunk kapcsolatot teremteni, mérjük fel a helyzetet magunk körül. Van szabad kijárat? Van a közelben olyan tárgy, amely veszélyessé válhat? Szükség lehet segítségre? Csökkenthető a zaj vagy a körülöttünk lévő emberek száma?

Ha többen is jelen vannak, ne beszéljen mindenki egyszerre. Egy zaklatott vagy irritált állapotban lévő (agitált) ember számára több párhuzamos kérdés, utasítás, közbeszólás könnyen követhetetlenné és ijesztővé válhat.

Ha a helyzet lehetővé teszi, ne sürgessük feleslegesen a megoldást. Feszült helyzetben olykor éppen az segít, ha sikerül időt teremteni: nem kell minden kérdésre azonnal választ kapni, és nem kell minden utasítást egyre hangosabban, egyre gyorsabban megismételni. Ha nincs közvetlen veszély, hagyjunk időt arra, hogy az érintett feldolgozza, amit mondtunk neki, és válaszoljon. A helyzet lelassítása önmagában is több lehetőséget teremthet a kommunikációra és a biztonságos megoldás megtalálására.

5.6.2. A személyes tér tiszteletben tartása

Tartsuk tiszteletben a személyes teret. Ne álljunk túl közel, ne zárjuk el a másik útját. Kezeink legyenek láthatók, testtartásunk legyen nyitott. Kerüljük a merev bámulást. Ha a másik hátrál, amikor közelebb lépünk hozzá, ne kövessük automatikusan. Lehet, hogy egyszerűen több térre van szüksége.

5.6.3. Bemutatkozás, kapcsolat kialakítása

Teremtsünk kapcsolatot, mielőtt megpróbáljuk megoldani a helyzetet. Mutatkozzunk be. Mondjuk el röviden, kik vagyunk és miért vagyunk ott (milyen szerepben, mi a foglalkozásunk). Ha nem tudjuk, hogyan szólítsuk az érintettet, kérdezzük meg, így már a beszélgetés elején adunk valamennyi kontrollt a másik embernek.



„Kovács Anna vagyok, az ön kirendelt védője. Én fogok most önnel beszélni. Szeretném megérteni, mi történt. Hogyan szólíthatom?”

Mondjuk el világosan, mit várunk az érintettől – és azt is, hogy mi mit fogunk tenni. A bizonytalanság önmagában is növelheti a feszültséget. Ne csak azt mondjuk, mit ne csináljon a másik, hanem tegyük érthetővé a következő lépést is.



„Azt kérem, maradjon itt. Én közben elmondom, mi fog történni ezután.”

5.6.4. Fókuszált figyelem, tudatos lassítás

Feszült állapotban ne tartsunk hosszú magyarázatokat. Krízishelyzetben az agy nehezen dolgozza fel az összetett információkat. Használjunk rövid mondatokat, egyszerű szavakat, és egyszerre lehetőleg egy kérdést tegyünk fel. Aztán várjunk. A zaklatott/irritált állapotban lévő (agitált) embernek több időre lehet szüksége ahhoz, hogy feldolgozza, amit mondtak neki. Ha elsőre nem válaszol vagy nem teljesíti a kérést, ne vonjuk le rögtön azt a következtetést, hogy „nem akar együttműködni”. Mondjuk el újra, nyugodtan. A deeszkaláció sokszor ugyanannak az egyszerű kommunikációs körnek az ismétlése: meghallgatni – visszajelezni, hogy értettük – megfogalmazni egy egyszerű kérést vagy lehetőséget – majd újra meghallgatni.



„Mi bántja most a legjobban?”
„Mi történt, amitől ennyire ideges lett?”
„Mitől tart most?”
„Mi segítene abban, hogy ezt nyugodtabban meg tudjuk beszélni?”

Hallgassuk végig a választ. Ezt követően empatikus visszatükrözéssel, saját szavainkkal foglaljuk össze, mit érthetünk meg a másik érzéseiből – akkor is, ha azokat nem fogalmazza meg közvetlenül. Hagyjuk meg a lehetőséget számára, hogy egyetértsen vagy elutasítsa az elhangzottakat. Csak tükrözzünk, ne értékeljünk, ne elemezzünk!



„Jól értem, hogy attól tart, nem fogják elmondani önnek, mi történik majd önnel?”
„Azt mondja, hogy már többször próbált segítséget kérni, és úgy érzi, senki nem figyelt önre. Jól értem?”

Ne csak azt próbáljuk megérteni, hogy az érintett dühös vagy fél, hanem azt is, mi váltja ki ezt az állapotot. Néha egészen konkrét probléma áll a háttérben: fájdalom, éhség, kimerültség, túl sok zaj vagy inger, esetleg az, hogy az érintett nem érti, mi történik vele. Ha a kiváltó ok azonosítható és kezelhető, annak rendezése a feszültséget is csökkentheti.

5.6.5. Egyetértési pontok keresése

Az érzés vagy a tapasztalat elismerése nem ugyanaz, mint egyetérteni minden állítással. Ha valaki olyasmit mond, amit nem tud megerősíteni, nem kell vitatkozni vele – de nem kell valótlanul helyeselni sem.



„Én nem láttam, amit ön leír. Azt viszont értem, hogy ön ezt most valós veszélynek éli meg.”

A deeszkaláció során gyakran elég találni egy pontot, amelyben őszintén egyet lehet érteni. Lehet ez egy tény – „Igen, valóban régóta vár” –, vagy egy általános elv – „Egyetértek, mindenkivel tisztelettel kell beszélni”. Fontos az érzelmi validitás, hogy elismerjük és érvényesítjük mások érzéseit anélkül, hogy elítélnénk, elutasítanánk azokat, vagy azonnal megpróbálnánk megoldani a helyzetet.

5.6.6. A sértegetés elengedése, a játszmák kerülése

Ha valaki sérteget minket, természetes, ha késztetést érzünk arra, hogy azonnal rendreutasítsuk. Csakhogy a konfliktus legforróbb pillanatában a sértés körüli vita könnyen elviszi a beszélgetést az eredeti problémától. Ha a helyzet biztonságos, és a sértő beszéd nem társul közvetlen fenyegetéssel vagy erőszakkal, sokszor célszerű ideiglenesen nem erre reagálni, hanem előbb a feszültséget kiváltó problémával foglalkozni. Ez nem azt jelenti, hogy a sértést el kell fogadni. Amikor a helyzet már rendeződött, nyugodtan vissza lehet térni rá:



„Még valamit szeretnék mondani. Ahogy az előbb beszélt velem, az számomra elfogadhatatlan volt. Szeretném, ha ez többet nem ismétlődne meg.”

5.6.7. A probléma megértése

Az együttérzés önmagában nem mindig elég. Ha már sikerült kapcsolatot teremteni, próbáljuk meg együtt megfogalmazni, mi történjen ezután.



„Nézzük meg, mit tudunk most tenni.”
„Mi lenne az a következő lépés, ami önnek is elfogadható?”
„Ezt most nem tudom megígérni. Azt viszont meg tudom tenni, hogy…”

A problémát érdemes minél konkrétabbá tenni. A homályos, mindent átfogó konfliktus – „mindenki ellenem van”, „maguk soha nem mondanak igazat” – nehezen kezelhető. Egy konkrét probléma már inkább az. Ha valaki például azt mondja: „Maguk tönkre akarják tenni az életemet!”, ne feltétlenül kezdjük bizonygatni, hogy ez nem igaz. Kérdezhetjük inkább:



„Mi történt most, amitől ezt érzi?”

Ezzel nem fogadtuk el az állítást, de visszatereltük a beszélgetést egy megvizsgálható helyzetre.

Lényeges megtudni, hogy ebben a helyzetben mire lenne most szüksége az érintettnek. A válasz segíti a problémamegoldást.

5.6.8. Arcvesztés nélküli kiút biztosítása az érintett számára

A választás segíthet visszaadni az érintett kontrollérzését. Ez különösen fontos rendőri intézkedés vagy büntetőeljárás során, ahol az érintett joggal élheti meg úgy, hogy mások döntenek arról, mi történik vele.



„Beszélhetünk itt, vagy arrébb mehetünk egy nyugodtabb helyre. Melyiket szeretné?"
„Elmondhatja most, vagy tarthatunk egy rövid szünetet, és utána folytatjuk."

Csak valódi lehetőségeket kínáljunk. Ne ígérjünk olyat, amit nem tudunk teljesíteni. Ha maga az intézkedés nem választható, keressünk olyan részletet, amelyben tényleges mozgástér van. A szakirodalom ezt részben „arcvesztés nélküli" kiút biztosításaként írja le: legyen lehetőség arra, hogy az érintett visszavonuljon az agresszív viselkedéstől anélkül, hogy ezt vereségként vagy megalázkodásként élné meg.

5.6.9. Magabiztos, de nem provokatív határhúzás

A deeszkaláció nem azt jelenti, hogy mindent el kell tűrni. A fenyegető vagy veszélyes viselkedésnél világos határra van szükség. A határt tárgyszerűen mondjuk ki. Ne alázzuk meg a másikat, ne fenyegessük, és ne próbáljuk „helyretenni". Az agresszív határszabás maga is tovább fokozhatja az agressziót.



„Szeretném meghallgatni. Azt viszont nem tudom elfogadni, hogy megüssön valakit. Ha hátrébb lép, folytatni tudjuk a beszélgetést."

5.6.10. Amikor segítséget kell kérni

A deeszkaláció nem garantálja, hogy minden helyzet beszélgetéssel megoldható. Ha a másik személy egyre fenyegetőbbé válik, támadóan közeledik, vagy úgy érezzük, hogy nem tudjuk biztonságosan folytatni a kommunikációt, ne próbáljuk mindenáron egyedül megoldani a helyzetet. Kérjünk segítséget, és kezdjünk biztonságos távolságot teremteni.

5.6.11. Deeszkaláció: hogyan csökkentsük a feszültséget kommunikációval?

A deeszkaláció nem egyetlen technika, hanem olyan kommunikációs és viselkedési eszközök alkalmazása, amelyekkel megpróbáljuk megakadályozni a konfliktusok továbbéleződését. A lényege ennek a folyamatnak a megszakítása. Nem egyszerűen arról van szó, hogy „meg kell nyugtatni" a másik embert. A cél az adott helyzettől függően lehet a feszültség csökkentése, a biztonságos viselkedés elősegítése vagy annak támogatása, hogy az érintett visszanyerje a saját viselkedése feletti kontrollt.

Nincs minden helyzetben működő varázsmondat. Ami az egyik embert megnyugtatja, a másikat felbosszanthatja vagy megijesztheti. Kritikus helyzetben a kapcsolódás egyik legszakmaibb eszközének az úgynevezett mentalizáció technikáját tekintjük. A mentalizáció során felismerhetjük, megérthetjük saját és mások mentális állapotait – azaz mások gondolatait, érzéseit, vágyait, szándékait és viselkedését. A deeszkaláció egyik legfontosabb szabálya: figyeljük a másik reakcióit, és ha valami láthatóan nem működik, változtassunk. A rugalmasság nem bizonytalanság, hanem a módszer része.

A sikeres deeszkaláció egyik legfontosabb eleme a nyugodt fellépés. A nyugodt fellépés ebben a helyzetben azt jelenti, hogy észrevesszük a saját automatikus reakciónkat (pl. félelem, idegesség stb.), és nem hagyjuk, hogy az vezesse a kommunikációnkat. Ha azt vesszük észre, hogy vitatkozni kezd, fel akarja emelni a hangját, vagy személyes sértésként éli meg a másik szavait, próbáljuk visszairányítani a figyelmét a helyzetre:

Mi történik most? Mit akar ez az ember? Mitől félhet? Mi növeli a feszültségét?

Érdemes tudatosan kerülni néhány ösztönös kommunikációs reflexet:

☒ a kioktatást („Nem lehet, hogy ezt nem érti…”),

☒ a tekintélyre hivatkozást („Higgye el, én jobban tudom…”),

☒ a hibáztatást („Miért nem csinálta ezt korábban?”),

☒ a hárítást („Ez nem az én dolgom”),

☒ és a visszatámadást („Na idefigyeljen…”).

A hatékony deeszkaláció főbb jellemzői:

☑ nyugalom, magabiztosság arrogancia nélkül,

☑ önismeret,

☑ őszinteség és hitelesség,

☑ empátia,

☑ ítélkezésmentes kommunikáció,

☑ aktív figyelem,

☑ rugalmas alkalmazkodás az adott helyzethez,

☑ a viselkedés mögött álló szükségletek megértése,

☑ az autonómia tiszteletben tartása,

☑ és a biztonság és az együttműködés szem előtt tartása.



5.7. Közös tanulság

A fentiekben leírt technikák végső soron nem különleges retorikai fogások gyűjteményei. Inkább annak tudatosítása, hogy egy feszült helyzetben a mi reakciónk is alakítja, merre halad tovább a konfliktus. Nem tudjuk mindig megszüntetni a másik ember dühét, félelmét vagy zavartságát. Azt viszont befolyásolhatjuk, hogy kommunikációnkkal tovább növeljük-e a feszültséget, vagy teret adunk annak, hogy csökkenjen.

6.
A sérülékenység felismerése

6.1. Milyen sérülékenységekkel találkozunk?

Többféle olyan sérülékenység létezik, amely esetén szükséges már az első kapcsolatfelvételkor eljárási alkalmazkodásokkal élni. E kézikönyv az alábbi, különösen hangsúlyos sérülékenységekre koncentrál:

- krízishelyzet,
  - zaklatott mentális, akut pszichotikus, zavart pszichés állapot;
  - szerhasználati krízis (pl. súlyos alkoholos befolyásoltság, más – akár ismeretlen – szer hatása általi befolyásoltság);
- vélt vagy valós roma származás, társadalmi marginalizáció,
- nyelvi akadályok (a magyar nyelvet nem érti a terhelt),
- életkor (gyermekkor, fiatalkor).

Kérdés, amit érdemes átgondolni:

- Melyek a leggyakoribbak ezek közül?

6.2. „Látható" és „láthatatlan" sérülékenységek

A sérülékenységek egy része könnyen felismerhető, vannak viszont nehezebben felismerhető, úgynevezett „rejtett" sérülékenységek is, melyek felismeréséhez tudatos odafigyelés és a témához kapcsolódó képzés szükséges. A sérülékenység felismerésének hiánya rendszerszintű eljárási problémákhoz vezethet.

Krízishelyzet

A krízishelyzetben lévő személyek kategóriáját gyűjtőfogalomként használjuk, ide soroljuk a pszichoszociális fogyatékossággal vagy intellektuális képességzavarral érintetteket, az akut pszichiátriai krízisben lévőket és azokat, akik a rendőri intézkedés során valamilyen szer – alkohol vagy más pszichoaktív anyag – befolyása alatt álltak.

Jó tudni! – Fontos fogalmak

- *pszichoszociális fogyatékosság:* kapcsolattartást vagy munkavégzést nehezítő, tartós mentális egészséget érintő probléma (például bipoláris zavar, depresszió)
- *intellektuális képességzavar:* az átlagnál nehezebb tanulást, értést jelent
- *akut pszichiátriai krízis:* súlyos pszichés válság, az érintett egyénre jellemző lehet zavart viselkedés, döntéshozatali nehézség, téveszmék

A krízishelyzet tehát egyszerre látható és láthatatlan – a laikus szem számára érzékelhető a krízis (legalábbis valamiféle viselkedési változás vagy zavar) ténye, annak azonosítása viszont nem egyszerű feladat. A PrinCE-projekt keretében végzett kutatás tanulságai azt mutatják, a mentális egészség akut krízisét felismerni a legnehezebb kihívás.

Ha az intézkedéssel érintett személy alkohol vagy más pszichoaktív anyag(ok) hatása alatt áll, mentális betegséggel, esetleg intellektuális képességzavarral küzd, a rendőri intézkedések óvatosabb alkalmazására, az állapotához megfelelően alkalmazkodó bánásmódra, az ahhoz igazított kommunikációra van szükség.

A gyakorlati tapasztalatok alapján viszont egy ilyen súlyos krízishelyzet gyakran az eljárási garanciák teljes figyelmen kívül hagyását eredményezheti, sőt olyan bánásmódot indukálhat, amely veszélyezteti a krízishelyzetben lévő személyek egészségét vagy életét (akár az intézkedés során vagy a fogva tartás első óráiban bekövetkező halálhoz vezethet).

A Magyar Helsinki Bizottság gyakorlatában több olyan ügy van, amely a krízisben lévő személlyel szembeni intézkedés során bekövetkező súlyos állapot, illetve haláleset megtörténtére példa. Az egyik ilyen ügy, amely jelenleg az Alkotmánybíróság előtt van folyamatban: egy kábítószer hatása alatt letartóztatott férfi kómába esett, majd elhunyt, miután a rendőrség részéről erőszakos bánásmód érte.*

A krízishelyzet eszkalációjára további példa a Magyar Helsinki Bizottság másik ügye, amelyben a rendőrség által is ismerten pszichiátriai beteg sértett a saját lakásában játékpisztollyal fenyegetőzött, a lakásba behatoló rendőrök babszáklövedékkel intézkedés közben fejbelőtték, amelynek következtében klinikai halál állapotába került.**

* Helsinkifigyelő: Hiába videó a három ökölcsapásról, mégis felmentették a rendőröket, 2023. március 8.; Helsinki.hu: Újra kell tárgyalni a meghalt férfi panaszperét, 2024. április 12.

** Helsinkifigyelő: Miért védjük K.-t, és miért tettünk feljelentést a rendőrök ellen?, 2021. július 29.

A krízishelyzetben lévő személyek mentális állapotuk miatt gyakran nem képesek teljes mértékben megérteni az eljárást, illetve a hatóságok előtt tett vallomásaik jelentőségét és lehetséges következményeit. Ez növeli annak kockázatát, hogy önmagukra nézve terhelő adatokat szolgáltassanak, vagy hogy az eljáró hatósági személyek – akár akaratlanul is – olyan módon befolyásolják nyilatkozattételüket, amely hátrányosan hathat az ügyük kimenetelére.

Ezért a krízishelyzetben lévő személyek kihallgatása során kiemelt jelentősége van az állapotukhoz igazított kommunikációnak és tájékoztatásnak, valamint a 9. fejezetben részletezett hatékony kihallgatási technikák alkalmazásának és mindezek megfelelő dokumentálásának. Ugyancsak alapvető fontosságú, hogy az érintettek az eljárás során megfelelő jogi védelemben részesüljenek.

Vélt vagy valós roma származás

A vélt vagy valós roma származás látható sérülékenység, ugyanakkor fontos, hogy nem önmagában a származás vagy identitás, hanem a külső szemlélők által ehhez kapcsolt előítéletek teszik az érintetteket sérülékennyé. Fontos ezért hangsúlyozni, hogy a sérülékenységet nem az alapozza meg, hogy az érintett románnak tekinti-e önmagát, hanem a mások által neki tulajdonított roma származás is sérülékenységet alapozhat meg – például egy roma férfi nem roma származású feleségét ugyanúgy érintheti.

A roma közösség régóta néz szembe a társadalmi kirekesztéssel összefüggő problémákkal, így előítéletekkel és az ezekből adódó rendszerszintű diszkriminációval, ami a hatóságok működésében is fellelhető, tehát a rendőrség eljárásában is megjelenhet. A 2023-as Eurobarometer-felmérés szerint Magyarországon a válaszadók 72 százaléka úgy gondolja, nagymértékben elterjedt a diszkrimináció azon az alapon, hogy valaki roma.[6] Az elmúlt években Európa-szerte több konkrét, romákat érintő rendőri visszaélésről szóló hír látott napvilágot. Ezek az esetek magukban foglalhatják a zaklatást, a szükségesnél nagyobb mértékű vagy erőszakosabb rendőri fellépést, valamint a rossz bánásmód egyéb formáit. A roma terhelteknek tehát gyakran egyrészt a sokat kutatott előítéletességgel, másrészt ebből adódóan a bűnüldözés rendszerét jellemző intézményes diszkriminációval is szembe kell nézniük. A fentiek már az eljárási helyzetek legelején nagymértékben megnehezíthetik a helyzetüket.[7]

Emellett közülük sokan küzdenek társadalmi-gazdasági hátrányokkal, alacsonyabb iskolázottságúak. Kihívást jelenthet ennek megfelelően számukra az eljárások szabályait, jogaikat és lehetőségeiket ismerni, valamint asszertív együttműködéssel részt venni az eljárásban. A fent említett lehetőségek hiánya fokozza a sérülékenységüket, így kiemelten fontos, hogy megfelelő jogi segítséget kaphassanak, védelemben részesülhessenek.[8]

6 Eurobarometer (2023). Discrimination in the European Union.

7 Bővebben az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége 2024-es tanulmányában lehet ezekről olvasni: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2024-addressing-racism-in-policing_en.pdf.

8 COREPOL projekt: A rendőri hivatás emberi jogi szolgáltatás, p. 12.

Külföldiek, menekültek

A magyar nyelv ismeretének hiánya abban a pillanatban egyértelművé válik, amikor kétoldalú kommunikáció indul az eljárás alá vont személy és a rendőr között. A PrinCE-projekt keretében végzett kérdőíves kutatásunk szerint a magyar nyelvtudás hiányának felismerése nem okoz problémát a rendőri intézkedés során.

A magyar nyelvet nem beszélő terheltek esetén a megfelelő minőségű tolmácsolás alapvető feltétele annak, hogy az érintettek az eljárás menetét követni tudják, megalapozott és adekvát módon tudjanak abba aktívan bekapcsolódni. A védelemhez való jog érvényesülése is kiemelten fontos e személyi kör esetén, amelynek viszont szintén alapvető feltétele, hogy akár közvetlen módon, akár tolmács bevonásával érdemben tudjanak kommunikálni a védőjükkel. A tolmács felkészültsége – akár a hatékony kihallgatás alapelveinek (Méndez-elvek) megfelelő kérdezési technikák ismeretének területén is – és részrehajlás-mentessége alapfeltétele a méltányos eljárásnak. A tolmácsolás minőségének utólagos ellenőrzésére pedig kiemelten fontos az adott eljárási cselekményekről kép- és hangfelvételt készíteni.

A magyar nyelvet nem beszélők között sajátos célcsoportot alkotnak azok a menekültek, akik az általuk megélt megpróbáltatások miatt gyakran lelkileg és fizikailag is terhelt állapotban vannak. Ezek a személyek nagy valószínűséggel éltek át traumatikus eseményeket, melyek rövidebb vagy hosszabb távon negatív hatással lehetnek az egyénre.

Jó tudni!

„A trauma egy mélyen megrázó élmény, amely hosszan tartó fizikai, érzelmi és pszichológiai hatásokat hagyhat maga után. Olyan események következményeként alakulhat ki, amelyek során az egyén tehetetlennek, veszélyeztetettnek vagy erősen fenyegetettnek érzi magát. A trauma lehet egyszeri, de lehet hosszú távú is, mint a háború, kínzás, bántalmazás vagy elnyomás következménye. Az emberek eltérően reagálnak a traumára; míg egyesek képesek megbirkózni vele, másoknál poszttraumás stressz zavar (PTSD) alakulhat ki. A trauma tünetei közé tartozhatnak a szorongás, depresszió, alvászavarok, emlékbetörések és társas kapcsolatok nehézségei. Fontos, hogy a traumát átélt emberek megfelelő támogatást és terápiás segítséget kapjanak a felépüléshez. A feldolgozás időt és szakértelmet igényel, de a megfelelő ellátás mellett a gyógyulás lehetséges.”*

* Idézet a Cordelia Alapítvány honlapjáról: https://cordelia.hu/a-kinzasrol/.

A PrinCE-projekt keretében tartott szakmai konzultációkon jelen lévő szakértők is megerősítették, hogy az érintettek – az átélt traumatikus élmények utólagos negatív hatásának eredményeként – gyakran még egy egyébként rutinszerű, hétköznapi helyzetben is félelemmel vagy más előre nem látható módon (pl. rémülettel, lefagyással, elzárkózással stb.) reagálhatnak, ha például egyenruhás személlyel kerülnek szembe. Ha tisztában vagyunk a fenti jelenséggel, és az eljárás során tudatosan figyelembe vesszük, az jelentősen segítheti a helyzet megfelelő értékelését és kezelését.

Gyerekek

Gyerekek alatt az ENSZ gyermekjogi egyezmény fogalomkészletét figyelembe véve 18 év alatti személyeket értünk[9] – ők már életkorukból adódóan is kiszolgáltatottabbak, sokkal több és intenzívebb támogatásra van szükségük a büntetőeljárás során is, mint a nagykorú terhelteknek.

Ha egy gyermekkorú terhelt egyben valamelyik fenti sérülékeny csoportba is tartozik, fokozottan felmerül a tájékoztatás és a hatékony védelemhez való jog érvényesülésének a kérdése.

A PrinCE-projekt kérdőíves kutatásának résztvevői úgy tapasztalták, a rendőrség leginkább a 14 év alatti gyermekkorúakat, a külföldieket, az érzékszervi fogyatékosságban érintett személyeket és a 14 és 18 év közötti fiatalokat ismeri fel, a legkevésbé jól pedig a mentális állapotot befolyásoló különféle kríziseket. Fontos ugyanakkor, hogy még az érzékszervi fogyatékosságban érintett személyek – így az ő sérülékenységük – felismerése sem magától értetődő, arra sem minden esetben kerül sor. A mentális egészség akut krízisét felismerni a legnehezebb kihívás a kutatás tanulságai szerint: a válaszadók szerint a rendőrség „ritkán" ismeri fel ezeket a kríziseket, tehát ezen a ponton mindenképpen beavatkozás szükséges.

6.3. Rendőri nézőpont

A rendőrség számára kulcskérdés, hogy:

- észleljék a sérülékenység jeleit,
- szükség esetén változtassanak az eljárás módján,
- differenciáltan alkalmazzák az egyes jogköreiket.

A kihallgatás során különösen fontos, hogy a kérdezési módszerek igazodjanak a személy egyéni jellemzőihez.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Hogyan, mi alapján lehet a különféle sérülékenységeket felismerni?*
- *Mire van szükség, ha felmerül annak a lehetősége, hogy sérülékeny személyt vonunk intézkedés alá (minden egyes, a fejezet elején felsorolt sérülékenység esetén konkrétan)?*

9 Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény 1. cikk „Az Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri."

6.4. Védői nézőpont

A védelem szempontjából alapvető kérdés, hogy:

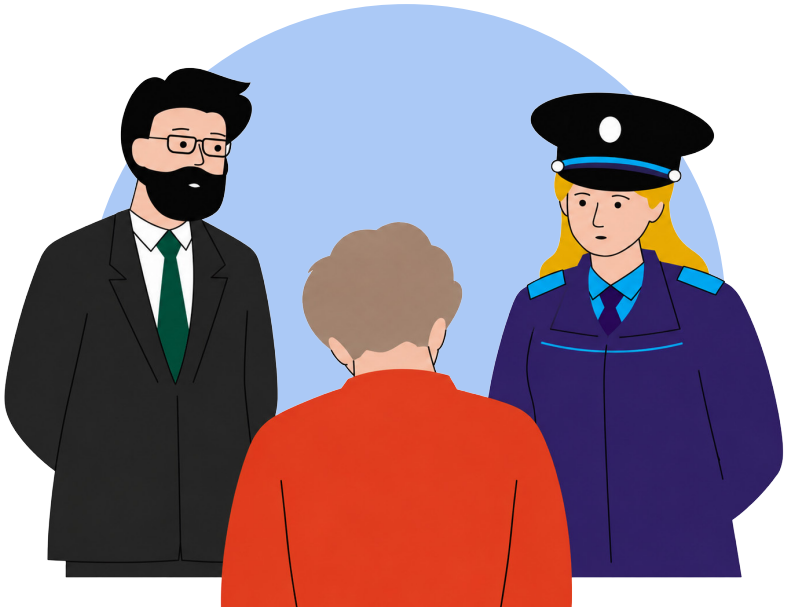
- felismerhető lett volna-e a sérülékenység,
- történt-e ennek megfelelő eljárási alkalmazkodás,
- és ha felmerült, ennek hiánya befolyásolta-e az eljárás kimenetelét.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Vannak speciális védői nézőpontok, kihívások, jó megoldások a sérülékenység kezelésével kapcsolatosan akkor, amikor sérülékeny az ügyfél?*
- *Melyek azok a tanulságok, amiket érdemes lehet megosztani a rendőr kollégákkal egy szakmai egyeztetés során vagy akár tréningen való találkozás alkalmával?*
- *Mit tehet a védő a sérülékenység eljárásbeli figyelembevételéért és annak elmaradása esetén?*

6.5. Közös tanulság

A sérülékenység felismerése és megfelelő kezelése közös érdek és megosztott felelősség: bár a rendőrök és a védők szerepe, feladatai és szakmai szempontjai eltérőek, mindkét fél hozzájárulhat ahhoz, hogy a sérülékenység időben felismerhető legyen, és az érintett szükségleteihez igazodó eljárási garanciák érvényesüljenek. A sérülékenység felismerése és megfelelő kezelése nem pusztán jó gyakorlat vagy választható szakmai szempont, hanem a tisztességes eljárás egyik alapvető feltétele.



7.
A jogokról való tájékoztatás

7.1. Miért kiemelten fontos a tájékoztatáshoz való jog érvényesülése?

A tájékoztatáshoz való jog a többi eljárási jog „belépési pontja". Ha az érintett nem érti, hogy mi történik vele, mivel gyanúsítják, milyen jogai vannak, és mit jelent egy-egy döntése, akkor a védelemhez való joga, a hallgatáshoz való joga, a jogorvoslathoz való joga is könnyen kiüresedik. A PRinCE-kutatás is abból indult ki, hogy a világos, érthető és szükség esetén az érintett helyzetéhez igazított tájékoztatás alapfeltétele annak, hogy a sérülékeny személy ne pusztán elszenvedője, hanem tényleges résztvevője legyen az eljárásnak.

Ez a kérdés a sérülékeny csoportok esetében még fontosabb. A kutatásban részt vevő, az érintetteket segítő szervezetek képviselői úgy látják, hogy a sérülékeny csoportok tagjai jellemzően nem ismerik jól a jogaikat, és a rendőrségi tájékoztatás gyakran nem érthető számukra. Ez különösen igaz akkor, ha az érintett valamilyen krízisben van (pszichés, szerhasználati), gyermek, nem beszéli a magyar nyelvet, vagy valamilyen pszichoszociális nehézségben érintett.

7.2. Mit vár el a jog a tájékoztatással kapcsolatosan?

A jog nemcsak azt várja el, hogy az információ „elhangozzon", hanem azt is, hogy az valóban érthető és használható legyen az érintett számára. A kutatásban is vizsgált eljárási minimumok szerint a tájékoztatásnak világosnak, érthetőnek, szükség esetén „értéskönnyítettnek" kell lennie, és ki kell terjednie:

- az ügyvéd igénybevételének jogára, ezzel összefüggésben védő kirendelésének lehetőségére;
- a jogi helyzetre, az eljárás menetére;
- a gyanúsítás vagy vád tárgyára;
- a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogra;
- mindezen kívül is a legfontosabb eljárási jogokra, kiemelten a hallgatáshoz való jogra.

Sérülékeny személyek esetén ez azt is jelenti, hogy a tájékoztatás nem lehet pusztán sablonszöveg. A jogi minimum valójában egyéniesített tájékoztatást kíván meg: olyat, amely figyelembe veszi az érintett életkorát, nyelvi helyzetét, mentális állapotát, értelmi képességeit és pillanatnyi terhelhetőségét. Az Európai Bizottság kiszolgáltatott személyekre

vonatkozó ajánlása[10] külön is hangsúlyozza, hogy a sérülékenységet gyorsan fel kell ismerni, és a fogyatékosság miatt vagy más okból különleges támogatást igénylő személyeket számukra hozzáférhető formában kell tájékoztatni a jogaikról.

7.3. Miért nem érthető a tájékoztatás a gyakorlatban?

A PRinCE-kutatásból kirajzolódik, hogy a rendőrségi tájékoztatás gyakran túlságosan technikai, bürokratikus, teljes egészében jogi szaknyelven íródott, sokszor nincs tér arra, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a terhelt valóban megértette-e azt. A kutatás résztvevői szerint a tájékoztatás legjellemzőbben „inkább nem érthető", és a konkrét, a rendőrségi tájékoztatóból vett – a jogszabály szövegét egy az egyben tükröző – minta-szövegek érthetőségére rákérdezve azt jellemzően gyengének értékelték a megkérdezettek. A korábbi, a hatóságok kommunikációjának közérthetőséget vizsgáló kutatások is arra jutottak hazánkban is és Európa-szerte, hogy a büntetőeljárásban elhangzó tájékoztatók sokszor nem teszik lehetővé, hogy a terheltek ténylegesen megértsék a jogaikat, így élni tudjanak azokkal.

A probléma sérülékenységtípusonként eltérő módon jelentkezhet. Gyermekeknél az életkori sajátosságok miatt, mentális vagy szerhasználati krízisben lévő személyeknél a beszűkült figyelem és a fokozott stressz miatt, a magyar nyelvet nem beszélő terheltek esetén pedig a nyelvi akadályok miatt válik a formailag szabályos tájékoztatás tartalmilag hiányossá, rosszabb esetben kiüresedetté. A PRinCE-kutatás válaszadói – ahogy azt fent ismertettük – azt is jelezték, hogy a rendőrség egyes, kevésbé látványos sérülékenységeket nehezebben ismer fel, ez pedig önmagában rontja a megfelelő tájékoztatás esélyét.

7.4. Meglévő eszközök a közérthető tájékoztatáshoz

A közérthető tájékoztatás nem feltétlenül igényli új szövegek megírását: a Magyar Helsinki Bizottság egy korábbi nemzetközi projektjében többféle szakértő bevonásával készített jelenleg is ingyenesen elérhető eszközöket, amelyek mind a rendőröknek, mind az ügyvédeknek segítséget jelenthetnek mindennapi munkájuk során.

- Közérthető tájékoztatók a terhelti jogokról. Két közérthető tájékoztató érhető el a büntetőeljárás kezdeti szakaszában kulcsfontosságú terhelti jogokról:

  1. az egyik a gyanúsítottaknak szól,
  2. a másik a fogva lévő terhelteknek.

  Ezek rövid, egyszerű mondatokban, a jogi szaknyelv mellőzésével foglalják össze a legfontosabb tudnivalókat – a hallgatáshoz való jogtól a védőhöz való hozzáférésen

10 Az Európai Unió Bizottságának a büntetőeljárás során gyanúsított és vádolt kiszolgáltatott személyekre vonatkozó eljárási biztosítékokról szóló 2013/C 378/02 sz. ajánlása, 2013. november 27. (a továbbiakban: Ajánlás)

Tájékoztatók

Gyanúsítottak jogairól

Letartóztatásban lévők jogairól

E-learning

át a fogva tartás során biztosítandó ellátásig. A tájékoztatók ingyenesen letölthetőek, kinyomtathatók és terjeszthetők.[11]

- E-learning kurzus a büntetőeljárás hivatalos szereplőinek. A Magyar Helsinki Bizottság egy nagyjából egy óra alatt elvégezhető online kurzust is összeállított a büntetőeljárás hivatalos szereplői számára a büntetőeljárásbeli közérthetőségről. A kurzus elvégzése a rendőrök és az ügyvédek számára egyaránt hasznos lehet, és a teljesítéséről tanúsítvány is letölthető.[12]

A tájékoztatásra szolgáló eszközök akkor működnek igazán, ha nem pusztán átadják őket: a nyomtatott tájékoztatót érdemes az eljárás alá vont személlyel közösen átolvasni, a legfontosabb pontokat kiemelni, visszakérdezni, megkérni, hogy a saját szavaival mondja el, mit értett meg belőle, és egy példányt odaadni neki, hogy később is elő tudja venni.

7.5. A rendőr szerepe a tájékoztatáshoz való jog érvényesülése során

A rendőr szerepe itt nem merülhet ki abban, hogy „felolvassa" a jogszabály, a tájékoztatások és figyelmeztetések szövegét. A tájékoztatáshoz való jog csak akkor érvényesül, ha a rendőr észleli, hogy az adott személy milyen formában képes megérteni az információt, és ahhoz igazítja a kommunikációját.

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a rendőr:

- rövid, tagolt mondatokban beszél;
- kerüli a szükségtelen szakzsargont, jogi zsargont;
- a legfontosabb jogokat külön is kiemeli;
- visszakérdezéssel ellenőrzi, hogy az érintett mit értett meg – amikor visszajelzést vár az érintettől arra nézve, hogy megértette-e a tájékoztatást, különösen fontos, hogy ne az együttműködés hiányának tekintse azt, ami valójában meg nem értésből, félelemből vagy az eljárás alá vont személy krízishelyzetéből fakad;
- ha szükséges, ismétel vagy másként fogalmaz;
- felismeri, ha a személy pillanatnyilag nincs abban az állapotban, hogy érdemi tájékoztatást fogadjon be, és ehhez igazítja az eljárását (ehhez lásd az 5.6. fejezetben foglalt kommunikációs technikákat is);
- a szóbeli tájékoztatás mellett – minden lehetséges esetben – írásos, közérthető tájékoztatót is átad, amelynek közösen átnézik a legfontosabb pontjait.[13]

11 A gyanúsítottak jogairól szóló közérthető tájékoztató itt érhető el: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/04/Gyanusitottak-jogai-2020.pdf; a fogva lévő terheltek jogait összefoglaló közérthető tájékoztató pedig itt: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/04/Letartoztatasban-levok-jogai-2020.pdf. Mindkét kiadvány a Magyar Helsinki Bizottság gondozásában, szakértő bevonásával készült.

12 A Közérthető kommunikáció a büntetőeljárásban című e-learning kurzus itt érhető el: https://elearning.helsinki.hu/. Elvégzéséhez még regisztrációra sincs szükség, csak akkor, ha a kurzus elvégzéséről szóló tanúsítványt is szeretne a végén kapni.

13 A gyanúsítottak jogairól szóló közérthető tájékoztató itt érhető el: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/04/Gyanusitottak-jogai-2020.pdf; a fogva lévő terheltek jogait összefoglaló közérthető tájékoztató pedig itt: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/04/Letartoztatasban-levok-jogai-2020.pdf. Mindkét kiadvány a Magyar Helsinki Bizottság gondozásában, szakértő bevonásával készült.

Amikor tájékoztatjuk a terheltet, igyekezzünk korrekt és higgadt attitűdöt képviselni. Legyünk tudatában annak, hogy testbeszédünk, arcunk minden kifejezése és hangsúlya minden sérülékeny csoportba tartozó személy számára sok esetben jóval élesebben értelmeződik, mint a szóban elhangzott üzenetek. Ha a nonverbális jelek kapcsolódnak az átadott információhoz, akkor a személy, akihez beszélünk, nagyobb valószínűséggel fog érteni minket.

Kérdés, amit érdemes átgondolni:

Különféle sérülékenységek esetén a gyakorlatban mit tud tenni a(z) (köz)érthető tájékoztatásért a rendőr?

7.6. A védő szerepe a tájékoztatáshoz való jog érvényesülése során

A védő feladata az, hogy ellenőrizze: a terhelt valóban megértette-e a jogait és az eljárási helyzetét. Ez nem pusztán formális kérdés. Ha a védő azt látja, hogy az érintett nem tudja, mivel gyanúsítják, nem érti a hallgatás vagy a vallomástétel következményeit, nem érti a kirendelt védő szerepét, vagy nem tudja, mi történik vele, akkor a tájékoztatás ténylegesen nem volt megfelelő.

A védőnek ilyenkor:

- saját szavaival újra el kell magyaráznia a lényeget;
- meg kell győződnie arról, hogy a terhelt valóban érti a helyzetet, például azzal, hogy megkéri a terheltet, ismételje meg a saját szavaival az elhangzott információkat;
- szükség esetén jeleznie kell az eljáró hatóság számára, hogy a korábbi tájékoztatás nem volt elégséges;
- indítványozhatja, hogy a hatóság megismételje vagy pontosítsa a tájékoztatást;
- a konzultáció keretében átadhatja és közösen átolvashatja a védencével a jogokról szóló közérthető tájékoztatót, egy nyomtatott példányt pedig nála hagyhat.[14]

A védőnek különösen ébernek kell lennie, ha a terhelt sérülékenysége miatt fokozottan fennáll a látszólagos, de nem valós megértés kockázata.

Kérdés, amit érdemes átgondolni:

Különféle sérülékenységek esetén a gyakorlatban mit tud tenni a terhelt (köz)érthető tájékoztatásáért a védő?

14 A gyanúsítottak jogairól szóló közérthető tájékoztató itt érhető el: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/04/Gyanusitottak-jogai-2020.pdf; a fogva lévő terheltek jogait összefoglaló közérthető tájékoztató pedig itt: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/04/Letartoztatasban-levok-jogai-2020.pdf. Mindkét kiadvány a Magyar Helsinki Bizottság gondozásában, szakértő bevonásával készült.



7.7. Közös tanulság

A közérthető és a konkrét terhelt által érthető tájékoztatás a későbbi eljárás jogszerűségének egyik alapja. A tájékoztatás akkor megfelelő, ha az érintett ténylegesen használni tudja az információt. A közérthetőség nem a jogi pontosság ellentéte, hanem az érintetti jogérvényesítés gyakorlati feltétele. Mind a rendőrségnek, mind a védőnek érdemes visszakérdeznie a tájékoztatás tartalmára, és azzal összefüggésben különösen figyelni az alábbiakra:

- a tájékoztatások, figyelmeztetések tartalmára vonatkozó kérdéseket a terhelt láthatóan nem érti;
- automatikusan mindenre igennel felel;
- kérdésekre, megjegyzésekre, az eljárási cselekményre ellentmondásosan reagál;
- válaszai feltűnően rövidek vagy inadekvátak (nem illeszkednek a kérdésekhez, a szövegkörnyezethez).

Kérdés, amit érdemes átgondolni:

Miként ellenőrizhető, hogy a (sérülékeny) terhelt megértette-e a tájékoztatást?

8.
Tolmácsolás és nyelvi akadályok

A nyelvi akadályok fontos sérülékenységi tényezőt jelentenek a büntetőeljárás kezdeti szakaszától fogva.

8.1. Tolmácsolás mint garancia

A tisztességes eljáráshoz való jog csak akkor érvényesülhet teljeskörűen, ha az eljárás valamennyi résztvevője megérti az eljárás menetét, a vele közölt információkat, valamint saját jogait és kötelezettségeit. Ugyanilyen fontos, hogy saját álláspontját pontosan és félreértések nélkül tudja kifejteni.

A nyelvi akadályok – legyen szó idegen nyelvről, kommunikációs nehézségről vagy kulturális különbségekről – jelentősen veszélyeztethetik a tisztességes eljárást. Ha az érintett nem érti megfelelően az eljárás nyelvét vagy a hozzá intézett kérdéseket, nem tudja érdemben gyakorolni jogait, pontatlan vallomást tehet, vagy félreértheti a jogairól szóló tájékoztatást.

A nyelvi és kulturális akadályok különösen nagy jelentőséggel bírnak a magyar nyelvet nem beszélők, a traumatizált, kiszolgáltatott vagy más sérülékeny személyek esetében, akik számára már önmagában a büntetőeljárásban való részvétel is jelentős pszichés terhelést jelenthet. A magyar nyelvet nem beszélők között sajátos célcsoportot alkotnak a menekültek, akik az általuk megélt megpróbáltatások miatt gyakran lelkileg és fizikailag is terhelt állapotban vannak, adott esetben poszttraumás stresszel küzdenek. Ugyanakkor a nyelvi akadályok nemcsak a klasszikus esetekben, tehát a külföldiek vagy menekültek esetében jelentkezhetnek. Ide tartozik minden olyan helyzet, amikor a terhelt bármely más okból nem érti a használt nyelvet azon a szinten, hogy az eljárás érdemi résztvevője legyen, így különösen érzékszervi fogyatékosságban való érintettsége miatt, vagy az állandó / időleges mentális állapotából kifolyólag.

A tolmácsolás tehát nem technikai kiegészítő, hanem alapvető eljárási garancia. Rendkívül fontos, hogy a minőségi tolmácsolás már az első kihallgatástól kezdve biztosított legyen, mert enélkül a jogokról szóló tájékoztatás, a védelemhez való hozzáférés és a vallomás önkéntessége sem biztosítható megbízhatóan.

8.2. Mire törekedjünk és mi az, amit kerüljünk?

A nyelvi és kulturális akadályokkal érintett személyek esetében minden eljárás során törekedni kell arra, hogy

- biztosított legyen a megfelelő tolmácsolás és – szükség esetén – fordítás;
- az érintett ennek során valóban megértse az eljárás során közölt információkat;
- a kommunikáció közérthető és egyértelmű legyen;
- a kulturális különbségek ne vezessenek félreértésekhez vagy téves következtetésekhez;
- az információk torzítás nélkül kerüljenek átadásra.

A nyelvhasználati jog és a megfelelő tolmácsolás biztosítása gyakorlati kihívásokba ütközhet. A gyakorlatban problémát okoz, ha a hatóság nem győződik meg arról, hogy a terheltnek szüksége van-e tolmács bevonására.

Elkerülendő továbbá:

- a késedelmes tolmácsbiztosítás, azaz, ha már a kihallgatást megelőzően is interakcióba lép a terhelttel a rendőrség, és ezek során elmarad a tolmács bevonása az eljárásba;
- a gyenge minőségű tolmácsolás;
- a pontatlan fordítás;
- a kulturális és kontextuális félreértések, az interkulturális érzékenység hiánya (mind a tolmács, mind az eljáró hatósági személyek részéről);
- illetve az, amikor a hatóság nem vizsgálja egy, a magyar nyelvet valamennyire beszélő terhelt esetén, hogy az eljárást ténylegesen érti-e, hanem feltételezi, hogy „nagyjából úgyis érti”, ezért nem gondolja szükségesnek a tolmács biztosítását. Ez nem csupán a menekült vagy külföldi terhelt esetén jelenthet problémát, hanem a hallásban vagy beszédben akadályozott személyek esetén is.



8.3. Mi a tolmácsolás során a rendőr garanciális feladata, felelőssége?

A rendőr feladata nem csupán annak megállapítása, hogy szükség van-e tolmácsra, hanem annak felismerése is, hogy a tolmácsolással segített érintett valóban megérti-e az eljárás menetét és a hozzá intézett kérdéseket.

A tolmács megérkezéséig a kommunikáció elfogadható kerete szűk: a rendőr, amennyiben nem rendelkezik erre vonatkozó, a terhelt anyanyelvén készült közérthető írásbeli tájékoztatóval, csak a legszükségesebb információkat adhatja át számára. A terhelt érdemi jogokról szóló tájékoztatására, gyanúsítotti kihallgatására, a terhelt lényegi nyilatkozatának rögzítésére vagy összetett kérdések tisztázására csak tolmács bevonásával kerülhet sor.

A tolmács szerepe nem merül ki a szavak lefordításában: feladata az üzenetek pontos, teljes és semleges közvetítése. Különösen gyermekek és más sérülékeny személyek meghallgatásakor fontos, hogy a tolmács ismerje az alkalmazott interjútechnikák alapvető szabályait is. Ellenkező esetben már a kérdések megfogalmazása is befolyásolhatja a vallomás tartalmát. Ha a tolmácsolás minősége kétséges, a rendőrnek meg kell állítania az érdemi eljárási cselekményt, tisztáznia kell a problémát, és szükség esetén másik tolmácsot kell biztosítania. A rossz tolmácsolással lefolytatott cselekmény később vitathatóvá válhat, ezért a minőség ellenőrzése nemcsak felelősség, hanem a rendőrség szakmai érdeke is. Az eljárási cselekmények megfelelő dokumentálása és a megfelelő tolmácsolás egymást erősítő garanciák.

A tolmácsolás nem megfelelő voltára utalhat, ha a terhelt:

- láthatóan nem érti a kérdéseket,
- automatikusan mindenre igennel felel,
- ellentmondásosan reagál,
- válaszai feltűnően rövidek vagy nem illeszkednek a kérdéshez,
- és az is, ha a tolmács és az érintett kommunikációja bizalmatlan, zavart vagy láthatóan hiányos.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Mikor szükséges tolmács bevonása?*
- *Milyen jelei vannak, hogy esetleg nem megfelelő a tolmácsolás?*
- *Mit tehet olyan esetben az eljáró rendőr, ha a tolmácsolás nem megfelelő minőségére utaló jeleket tapasztal?*
- *Rendőri nézőpontból milyen elfogadható megoldásai vannak a kommunikációnak a tolmács megérkezéséig?*

A rendőrnek a fentiek mellett figyelemmel kell lennie még arra is, hogy egyes kommunikációs sajátosságok nem a hiteltelenség, hanem kulturális különbségek következményei lehetnek. A nyelvi akadályok területén tehát az eltérő nyelvhasználaton (a tolmács felelősségén) túl szükséges az eltérő kulturális berendezkedésekből adódó félreértésekről is beszélni.



8.4. A mindkét szakma számára megkerülhetetlen interkulturális kompetenciák

A kommunikáció tudományában régóta ismeretes, hogy a kommunikáció bőven túlmutat az üzenetek adás-vételén. Az emberi interakciókban, azok megértésében, „tiszta”, azaz a szándékaival összhangban álló értelmezésében egyre nagyobb szerepe van az interkulturális kompetenciának.

Az interkulturális kompetencia annak a képessége, hogy az egyének felismerik és figyelembe veszik a kulturális különbségekből adódó kommunikációs sajátosságokat. Itt beszélhetünk nonverbális kommunikációs jelzésekről (fejbiccentés, egyéb gesztusok), szemkontaktusról (annak irányáról, intenzitásáról), a tiszteletadás megjelenési formáiról, a térközszabályozásról (milyen távolságot illik fölvenni a másikkal szemben), vagy akár a szimbólumok jelentéséről (testszőrzet, színek, ruházat). Az interkulturális kompetencia hiánya téves következtetésekhez vezethet a vallomások értékelése során, és növelheti a tudattalan előítéletek vagy sztereotípiák érvényesülésének kockázatát, akadályozhatja a bizalomépítést. Az interkulturális kompetencia gyakorlása nemcsak eltérő nemzetiségű, nyelvű egyének esetén fontos, hanem a más kisebbségek megértéséhez is hozzájárul.

A gyakori félreértésekre és a valós lehetséges magyarázatokra az alábbi táblázatban hozunk példákat.

Kommunikációs jelenség	Gyakori (félre)értelmezése	Lehetséges magyarázat
Szemkontaktus kerülése	A személy hazudik vagy eltitkol valamit.	Egyes kultúrákban a hosszan tartó szemkontaktus tiszteletlenségnek vagy kihívásnak számíthat, különösen hatósági személlyel szemben.
Bólintás vagy fejmozdulat	Egyetértést vagy megértést jelent.	Bizonyos kultúrákban a bólintás csupán azt jelzi, hogy a személy figyel vagy hallja a másikat, nem feltétlenül ért egyet vagy értette meg az elhangzottakat.
Nagyobb vagy kisebb fizikai távolság	Nagyobb távolság esetén: távolságtartó, együttműködésre nem hajlandó. Kisebb távolság esetén: bizalmaskodó, tolakodó.	Kulturálisan eltérő lehet, hogy mit tartunk adekvát távolságnak két személy között. (Egyes emberek számára a nagyobb távolság például a tisztelet jele.)
Érzelemmentes vagy visszafogott viselkedés	Közömbösség vagy hiteltelen vallomás.	A traumára vagy a kulturális normákra adott természetes reakció is lehet; nem mindenki fejezi ki érzelmeit ugyanúgy.
Halk beszéd, bizonytalan válaszok	Bizonytalanság vagy valótlan állítás.	Lehet a hatóságtól való félelem, a stressz vagy a kulturális tiszteletadás megnyilvánulása is.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Hogyan ellenőrizhető, hogy az érintett valóban megértette a tájékoztatást?*
- *Milyen kulturális különbségek okozhatnak félreértést egy kihallgatás során?*
- *Milyen egyéb problémák léphetnek föl a tolmács alkalmazása során?*
- *Hogyan alakulhatnak ki gyakori félreértések kulturális különbségek okán, tehát hogyan vezethet félre a nonverbális kommunikáció értelmezése egy eltérő kultúrából érkező személy esetén?*

8.5. Védői nézőpont

A védő számára kiemelt jelentőségű annak vizsgálata, hogy a nyelvi akadályok nem sértették-e az ügyfél tisztességes eljáráshoz való jogát.

Ennek során különösen fontos kérdés lehet, hogy:

- biztosítottak-e megfelelő tolmácsot,
- az ügyfél ténylegesen megértette-e a jogairól szóló tájékoztatást,
- a tolmácsolás pontos és teljes volt-e,
- a kulturális különbségek befolyásolhatták-e a vallomás értelmezését,
- a kihallgatás során alkalmazott kérdezéstechnika megfelelt-e az érintett sérülékenységének.

A védő számára ezek azért bírnak jelentőséggel, mert a nyelvi vagy kulturális félreértések a vallomás megbízhatóságát, és ezáltal az eljárás tisztességességét is befolyásolhatják. Intő jel lehet, ha a terhelt nem tudja visszaadni, hogy mi történt, mit kérdeztek tőle, mit ismert el vagy mit nem értett. Ugyancsak gyanús lehet, ha a jegyzőkönyvben jóval összetettebb, árnyaltabb mondatok jelennek meg, mint amilyeneket a terhelt valójában használni tud, vagy ha a terhelt utóbb teljesen másként írja le a beszélgetés menetét, mint ahogyan az az eljárási dokumentumokban szerepel.

Ilyen esetben a védőnek azonnal jeleznie kell a kifogásait, kérnie kell a körülmények pontos rögzítését, és adott esetben a cselekmény megismétlését megfelelő tolmácsolás mellett. Ha a rossz minőségű tolmácsolás érdemben befolyásolta a vallomást vagy a jogokról való tájékoztatást, az a bizonyítás megbízhatóságát is érintheti.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Milyen jelei vannak, hogy esetleg nem megfelelő a tolmácsolás? Milyen jelek utalhatnak arra, hogy az ügyfél nem érti a tájékoztatásokat, vagy azt, mi történik az eljárás során?*
- *Mit tehet olyan esetben a védő, ha a tolmácsolás nem megfelelő minőségére utaló jeleket tapasztal?*
- *Védői nézőpontból milyen elfogadható megoldásai vannak a kommunikációnak a tolmács megérkezéséig?*
- *Milyen következménye lehet a nem megfelelő tolmácsolásnak a bizonyítás során?*



8.6. Közös tanulság

A tolmácsolás kulcsfontosságú tartalmi garancia. Érdemi és alapos megértésre van szükség, a rendőrség és a terhelt közötti kommunikációnak ténylegesen érthetőnek kell lennie olyan terheltek esetén, akik nem értik az eljárás nyelvét. A rendőr és a védő közös érdeke, hogy a büntetőeljárás során minden résztvevő pontosan megértse a vele közölt információkat, és saját nyilatkozatait torzításmentesen tudja megtenni akkor is, ha nem érti, nem beszéli a magyar nyelvet.

A magyar nyelvet nem ismerő terhelt esetén a kulturálisan érzékeny és felkészült kommunikáció (és stílus) azt szavatolja, hogy a hatóságok objektíven és elfogulatlanul tudják értékelni az eljárás során elhangzott információkat. A megfelelő tolmácsolás, a közérthető kommunikáció és az interkulturális kompetencia nem csupán az érintett jogainak érvényesülését szolgálja, hanem a bizonyítás megbízhatóságát és az eljárás eredményességét is növeli.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Mik a hasonlóságok a rendőrök és a védők eszközei között a tolmácsolással kapcsolatos nehézségek kiküszöbölésére? Vannak közös eszközök, közös megoldások?*
- *Hogyan jó kommunikálni a védői aggályokat a rendőrség munkatársai felé?*
- *Hogyan lehet megkülönböztetni a nyelvi nehézséget a kulturális különbségtől?*
- *Hogyan befolyásolhatják a kulturális különbségek a vallomás értelmezését?*
- *Milyen közös felelőssége van a rendőrnek és a védőnek abban, hogy az érintett valóban megértse az eljárást?*

9. Az ártatlanság vélelme és a sérülékeny személyek kihallgatása

A sérülékenységgel érintett személyek kihallgatása a büntetőeljárás egyik legösszetettebb feladata. Az eljárás során egyszerre kell biztosítani a megbízható bizonyítékszerzést, valamint azt, hogy a kihallgatás ne okozzon további traumatizáló élményeket vagy kiszolgáltatottságot az érintett számára.[15] Esetükben azért is szükséges különös figyelmet fordítani a kihallgatás módszertanára, az alkalmazott kérdezési technikákra, mert fokozottan fennáll annak veszélye, hogy nyomás hatására valótlan beismerő vallomást tesznek.

9.1. A kérdezéstechnika szakmai és eljárásjogi fontossága

A kihallgatás módja nem pusztán szakma-technikai és jogi kérdés, hanem az ártatlanság vélelméhez való jog érdemi érvényesülésének előfeltétele. A rendőrség által alkalmazott kihallgatási technikáknak olyannak kell lenniük, amelyek nem ássák alá e jog tényleges érvényesülését. A büntetőeljárásról szóló törvény is rögzíti, hogy a terheltnek módot kell adni arra, hogy a vallomását összefüggően előadhassa, ezután kérdések intézhetők hozzá. Ha a terhelt vallomása a korábbi vallomásától eltér, ennek okát tisztázni kell. A terheltnek nem tehető fel olyan kérdés, amely a választ magában foglalja vagy a feleletre útmutatást tartalmaz, a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmaz, vagy valótlan tény állítását foglalja magában.[16]

Ha a kérdezés módja eleve prekoncepciózus, sugalmazó, akár bűnösséget feltételező vagy megtörésre épít, az nemcsak az objektivitást sérti, hanem akár megbízhatatlan vallomásokhoz is vezethet, így ellentétes a büntetőeljárás lényegi céljával. A nemzetközi szakirodalomban több, eltérő célú interjútechnika alakult ki. Ezek különböző kommunikációs és pszichológiai megközelítéseket alkalmaznak attól függően, hogy tanú, sértett vagy gyanúsított meghallgatásáról van szó. Kijelenthető, hogy sérülékeny személyek esetében a kapcsolatépítésre, a nyitott kérdésekre és a biztonságos légkör kialakítására épülő módszerek eredményesebbek, mint a konfrontatív kihallgatási technikák.

15 Gyurkó Sz. (2013). Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. Belügyi Szemle, 61(9), https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.9.v61.i2013, pp. 27-43.

16 A büntetőeljárásról szóló 2027. évi XC. törvény 186.§ (2)-(3)

Jó tudni!

Az Európa Tanács Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottsága (a továbbiakban: CPT) 2023-as magyarországi látogatásáról szóló jelentése* is felhívja a figyelmet az alkalmazott kihallgatási technika jelentőségére. A jelentésben leírják, hogy a delegáció több rendőrségi nyomozóval is megbeszélést folytathatott a rendőrségi kihallgatási módszerekről. A nyomozók elmondták, hogy nem kaptak semmilyen tréninget a gyanúsítottak, áldozatok vagy tanúk kihallgatásával összefüggésben általában, sem pedig a gyermekek vagy a szexuális vagy más nemi alapú erőszak áldozatainak kihallgatásáról. Bár bizonyos ismeretekkel rendelkeztek a zaklatott gyanúsítottakkal szembeni deeszkalációs technikákról, a nyomozók nem voltak tisztában az Európa Tanács által kidolgozott „invesztigatív kihallgatási technika" (az angol nyelvű forrásokban: *investigative interviewing approach*) fogalmával és módszereivel. A CPT úgy látta, hogy a 2018-as látogatásán tapasztaltak nem változtak 2023-ra sem: a rendőrségi kihallgatások célja továbbra is elsődlegesen az, hogy a gyanúsítottakról – beleértve a fiatalkorúakat is – vallomást vagy más önmagukra nézve terhelő bizonyítékot szerezzenek be. Ezzel szemben a CPT rámutatott, hogy a rendőrségi kihallgatás céljának annak kell lennie, hogy pontos és megbízható információkat szerezzenek a vizsgált ügyről, és nem pedig annak, hogy vallomást szerezzenek valakitől, akit a kihallgató rendőrök már bűnösnek tartanak. A CPT álláspontja szerint nyilvánvaló, hogy egy olyan büntető igazságszolgáltatási rendszer, amely kiemelt jelentőséget tulajdonít a bizonyítékok körében a vallomásoknak, ösztönzi a bűncselekmények kivizsgálásában részt vevő rendőröket fizikai vagy pszichológiai kényszer alkalmazására. Ajánlást tesz ezért a CPT arra, hogy a nyomozó hatóságok kapjanak megfelelő képzést a hatékony nyomozati kihallgatási technikákról, amely különös figyelemmel van a CPT más dokumentumai mellett** a nyomozások és az információgyűjtés során a kihallgatások hatékonyságára vonatkozó alapelvekre is.***

* CPT jelentés, CPT/Inf (2024) 36, 24, 37. pontok

** Például az Európa Tanács invesztigatív interjútechnikák gyakorlati alkalmazásához készített összefoglaló dokumentumát: https://rm.coe.int/guide-to-investigative-interviewing/16808ea8f9

*** Így például a Méndez-elvekre: https://www.apt.ch/sites/default/files/publications/apt_PoEI_EN_11.pdf.

9.2. Az akaratlagos vagy akaratlan nyomásgyakorlás kockázatai

A nyomásgyakorlás nem feltétlenül szándékos, az nemcsak nyílt fenyegetésben vagy kényszerítésben ölthet testet. Kialakulhat a helyzet egészéből: a túl gyors tempóból, az időben hosszúra nyúló kihallgatásból, az ismételt sugalmazásból, a tekintélyhelyzetből, az érzelmi ráhatásból, vagy abból, hogy a terhelt azt hiszi, akkor esetlegesen gyorsabban

szabadul, vagy csak akkor számíthat jobb bánásmódra, ha beismeri a cselekményt, akár ő követte el, akár nem. A büntetőeljárás lényege, hogy az igazság kiderítésére törekszik, ezért a kihallgatás során minden esetben az objektív információszerzésre kell törekedni.

A hazai büntetőeljárás korai szakaszában alkalmazott kérdezési technikákkal kapcsolatosan a CPT fent idézett jelentésében megállapította, hogy e téren Magyarországon módszertani fejlesztésekre lenne szükség. Ez a megállapítás tehát nem csupán a sérülékeny társadalmi csoport tagjaira irányadó, hanem minden terheltet érint. A sérülékeny terheltek esetében ugyanakkor még nagyobb a valószínűsége annak, hogy nyomás alatt a valósággal vagy saját eljárási érdekeikkel ellentétes beismerő vallomást tesznek. Ezért a kihallgatási módszer megválasztása a sérülékeny társadalmi csoporthoz tartozó terheltek esetében fokozott jelentőségű.

9.3. A sérülékeny személyek meghallgatásának sajátos szempontjai

Másképp reagál egy gyermek, egy mentális krízisben lévő ember, egy szociálisan hátrányos helyzetű vagy egy pszichiátriai betegségben érintett személy, egy ittas vagy bódult állapotban lévő terhelt, vagy egy olyan ember, aki egyáltalán nem érti az eljárás célját és lényegét.

Mi az alapvetően elvárható?

A sérülékeny személyek meghallgatása során minden esetben törekedni kell arra, hogy:

- a kihallgatás az érintett életkorához, állapotához és kommunikációs képességeihez igazodjon;
- a kihallgatás tiszteletteljes legyen mind az alkalmazott kommunikációt, mind az attitűdöt illetően;
- biztonságos, kiszámítható légkör alakuljon ki;
- lehetőség szerint nyitott kérdések hangozzanak el;
- a kihallgatás ne okozzon szükségtelen pszichés terhelést vagy másodlagos traumatizációt;
- a bizonyítékszerzés és az érintett védelme egyszerre érvényesüljön;
- a kihallgatás menete és az abból készülő jegyzőkönyv az eljárásba illeszthető, abban felhasználható legyen az újbóli meghallgatás elkerülésére törekvés érdekében.[17]

17 Radványszki R. – Fekete M. – Hegedűs J. (2025). A bántalmazott gyermekkel való kommunikáció sajátosságai a rendőrségi kihallgatás folyamatában. Jel/Kép, 2025(1), 120-130.; Malét-Szabó E. (2020). Gyermekmeghallgatás a gyakorlatban. In Barabás A. Tünde (Szerk.): Kriminológia MA (pp. 111-118). Ludovika Egyetemi Kiadó.; Nagygyőr Cs. (2022). A gyermekek kihallgatása a nyomozások során. Belügyi Szemle, 70(8), 1653-1670, https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.8.5..

9.4. A kérdezéstechnikák fontossága az ártatlanság vélelmének érvényesülésében

A PRinCE-kutatásban részt vevők azt hangsúlyozták, hogy a rendőri kommunikáció minősége kulcsfontosságú a terhelt jogainak érvényesülése szempontjából. Eljárásjogi szempontból problémásak lehetnek a sugalmazó, ismétlődő, megtörésre épülő, érzelmi manipulációt alkalmazó vagy hamis alternatívákat felkínáló kihallgatási technikák. Ugyancsak problémás, ha a rendőr nem tesz különbséget a terhelt együttműködési szándékának hiánya és aközött, hogy a terhelt valójában nem érti a helyzetet, sérülékenysége miatt nem képes megfelelően reagálni, vagy reakciói kulturális különbségekből adódóan félreérthetők.

Az ártatlanság vélelme szempontjából elengedhetetlen, hogy a kérdezés módja az objektív valóság kiderítésére szorítkozzon, se verbális, se nonverbális módon ne helyezzen nyomást a kihallgatott személyre, és ne is sugalmazzon. E célok eléréséhez voltak a kutatás válaszadóinak praktikus megfontolásai, így például egyikük a következőképpen írta le azt, hogy hogyan nézne ki ideális esetben a rendőrségi kihallgatás: *„Tájékoztatást adni mindenről részletesen, közérthetően információt nyújtani, elmondani mi fog történni. Egy kihallgatás során biztosítani szünetet, amennyiben úgy látják, hogy rosszul viseli pszichésen a helyzetet, megállni. A kérdéseket úgy feltenni, hogy figyelni a szóhasználatra, megfogalmazásra. [...A] rendőr úgy kérdezzen, hogy ha az ő közeli hozzátartozója ülne ott, akkor tőle is így várná el, hogy kérdezzenek."*

Az ártatlanság vélelmét tiszteletben tartó, a vallomás későbbi vitathatóságát megelőző kihallgatás:

- nyugodt körülmények között zajlik,
- a jogokról szóló tájékoztatás megtörtént, annak megértését pedig ellenőrizték,
- a kérdések nyitottak, nem sugalmazók vagy irányítottak,
- az eljáró rendőr nem tesz olyan kijelentéseket, amelyek a terhelt bűnösségét sugalmazzák,
- a sérülékenység jeleit és az ezekre adott reakciókat rögzítik,
- a kihallgatásról megfelelő dokumentáció készül,
- átlátható helyzet a terhelt számára, világos, érthető, hogy kik vannak jelen és miért.

9.4.1. Kihallgatási módszerek

A rendőri kihallgatás elsődleges célja a tényállás tisztázása és a bizonyítékok beszerzése. Ehhez a kihallgatást végző személynek olyan interjútechnikát érdemes alkalmaznia, amely az adott ügy és az érintett személy sajátosságaihoz leginkább igazodik.

Alapvető szabályként alkalmazandó akár gyanúsított, akár sértett, akár tanú kihallgatásáról van szó, hogy:

- a nyitott kérdések vagy egyáltalán, a megfelelő kérdezéstechnika (erre a későbbiekben táblázatban hozunk példát),
- az aktív hallgatás,
- a rapport kialakítására törekvés,
- a kihallgatott saját narratívájának megismerése,
- a bizonyítékok strukturált bemutatása,
- az ellentmondások tisztázása,
- és a megbízható információ megszerzése adják a kihallgatások fő alapelvét és irányait.

Ezek az invesztigatív interjú modelljének *(investigative interview model)* nem konkrét technikához kapcsolódó ajánlásai.

A fentieken túl a nemzetközi gyakorlatban több konkrét módszer is ismert:[18]

- **Self-Administered Interview (SAI – magyarul: önkitöltős tanúinterjú):** Elsődleges célja a szemtanúk emlékeinek mielőbbi rögzítése. A módszer lényege, hogy egy strukturált kérdőív segítségével a tanúk önállóan írják le az eseményeket közvetlenül a történtek után, ezáltal csökkentve az emlékezet torzulását és az információvesztést. Elsősorban olyan esetekben alkalmazható, ahol több tanút kell rövid idő alatt meghallgatni.[19]
- **Strategic Use of Evidence (SUE – magyarul: bizonyítékok stratégiai felhasználása):** A technika a rendelkezésre álló bizonyítékok stratégiai felhasználására épül. A kihallgató előre megtervezett kérdéssor alapján halad, és a bizonyítékokat tudatos sorrendben tárja fel annak érdekében, hogy felszínre kerüljenek az esetleges ellentmondások, illetve növelje a vallomás hitelességének ellenőrizhetőségét. Ez a módszer elsősorban gyanúsítottak kihallgatására alkalmas.
- **PEACE-modell:** Az egyik kutatásokkal leginkább alátámasztott és nemzetközileg elfogadott kihallgatási keretrendszer. A módszer öt egymásra épülő szakaszból áll: felkészülés és tervezés (Preparation and Planning), kapcsolat kialakítása és a folyamat ismertetése (Engage and Explain), a szabad beszámoló és az információk feltárása (Account), a lezárás (Closure), valamint az értékelés (Evaluation). A modell hangsúlyt helyez a megfelelő előkészítésre, a bizalom kialakítására, valamint a tiszteletteljes, nem konfrontatív kommunikációra. Emiatt különösen alkalmas tanúk és sértettek meghallgatására.
- **Kognitív interjú (Cognitive Interview):** Szintén pszichológiai kutatások eredményeire épül. Célja az emlékezeti előhívás támogatása különböző technikák – például nyílt kérdések, eltérő időrendben történő felidézés vagy különböző nézőpontok alkalmazása – révén. A módszer fejlesztett változata (Enhanced Cognitive Interview) már kiemelt

18 Sági L. (2017). A kriminál taktika fejlődési tendenciái, új kihallgatási metódusok. Belügyi Szemle, 65(1), 45-64. https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.1.3; https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents.

19 Gabbert, F. – Hope, L. – Fisher, R. P. (2009). Protecting eyewitness evidence: Examining the efficacy of a self-administered interview tool. Law and Human Behavior, 33(4), 298–307. https://doi.org/10.1007/s10979-008-9146-8.

figyelmet fordít a kapcsolatépítésre, a megfelelő kommunikációs stílusra és a biztonságos környezet kialakítására is.[20]

- **Reid-modell:** Alapvetően konfrontatív megközelítést alkalmaz. Az Egyesült Államokban kidolgozott módszer célja elsősorban a beismerő vallomás megszerzése pszichológiai nyomásgyakorlás és a hazugságjelek feltárása révén. A szakirodalom ugyanakkor egyre hangsúlyosabban mutat rá arra, hogy a módszer növelheti a hamis beismerések kockázatát, különösen sérülékeny személyek, gyermekek vagy traumatizált személyek esetében. Kutatások azt is kimutatták, hogy a Reid-technika alkalmazásában jártas rendőrök kevésbé veszik figyelembe a gyermekek fejlődési és kommunikációs sajátosságait, mint azok a szakemberek, akik más megközelítést alkalmaznak.[21]
- **NICHD-protokoll:** Sérülékeny áldozatok és gyermekek esetében a leginkább érvényesnek tekintett interjútechnika, a későbbiekben (15. fejezet Gyermekekkel szembeni eljárás) bővebben kitérünk rá.

Táblázatba foglalva a különféle technikák és felhasználási területeik:

Módszer	Mire jó elsősorban?	Sérülékeny személyek esetén alkalmazható?
Self-Administered Interview (SAI)	szemtanúk emlékeinek mielőbbi rögzítése	✓ különösen több tanú esetén alkalmazható, mivel csökkentheti az emlékezet torzulását
Strategic Use of Evidence (SUE)	elsősorban gyanúsítottak kihallgatása, az ellentmondások feltárása	! csak körültekintően alkalmazható, mivel stratégiai jellegéből adódóan fokozott pszichés terhelést jelenthet
PEACE-modell	tanúk és sértettek meghallgatása, de gyanúsítottak esetén is alkalmazható	✓✓ kifejezetten ajánlott, mivel kapcsolatépítésre, nyitott kérdésekre és együttműködésre épül
Cognitive Interview (kognitív interjú)	tanúk és sértettek emlékeinek minél pontosabb előhívása, de gyanúsítottak esetén is alkalmazható	✓✓ kifejezetten ajánlott, különösen gyermekek és traumatizált személyek esetében, megfelelő alkalmazás mellett
Reid-modell	elsősorban gyanúsítottak kihallgatása, beismerő vallomás megszerzésére	✗ sérülékeny személyek esetében általában nem ajánlott, mert növelheti a hamis beismerés és a pszichés terhelés kockázatát.

A táblázatban arra törekedtünk, hogy az ismert interjútechnikák jellemzőit a sérülékenység tükrében vizsgáljuk, azonban a PEACE-modell, illetve a kognitív interjúban a memória stimulálására használatos technikák gyanúsítottak kihallgatásánál is remekül működnek. A gyermekek kihallgatására vonatkozó speciális technikákat a 14. fejezetben ismertetjük részletesen.

20 Fisher, R.P. – Geiselman, R.E. (1992). Memory-enhancing techniques for investigative inter-viewing: The cognitive interview. Charles C Thomas Publisher.; Fisher, R.P. – Geiselman, R.E. – Raymond, D.S. (1987). Critical analysis of police interviewing techniques. Journal of Police Science and Administration, 15(3), 177-185.

21 Inbau, F.E. – Reid, J.E. (1962). Criminal interrogation and confessions. Williams & Wilkins.
Inbau, F.E. – Reid, J.E. – Buckley, J.P. (1986). Criminal interrogation and confessions (2nd ed.). Williams & Wilkins.; Inbau, F.E. – Reid, J.E. – Buckley, J.P. (2001). Criminal interrogation and confessions (3rd ed.). Aspen Publishers.; Inbau, F.E. – Reid, J.E. – Buckley, J.P. – Jayne, B.C. (2013). Criminal interrogation and confessions (5th ed.). Jones & Bartlett Learning.; Ivaskevics K. – Pásztor A. (2015). Kihallgatástechnikai metódusok a világban 1. A Reid-módszer. Belügyi Szemle, 63(2), 66-92, https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.2.3; Kostelnik, J.O. – Reppucci, N.D. (2009). Reid training and sensitivity to developmental maturity in interrogation: Results from a national survey of police. Behavioral Sciences & the Law, 27(3), 361-379, https://doi.org/10.1002/bsl.871.

9.4.2. A hatékony kihallgatás nemzetközi keretrendszere (Méndez-elvek) és az invesztigatív kihallgatás gyakorlata

A fent bemutatott, tudományosan megalapozott módszereket – így különösen a PEACE-modellt és a kognitív interjút – a nemzetközi gyakorlat egyre inkább egy közös, emberi jogi alapú keretrendszer köré rendezi. A kihallgatási technikák az inkvizíciós, beismerésközpontú módszerektől (például a Reid-modelltől) a modern, kapcsolatépítésre épülő megközelítésekig fejlődtek; e folyamatban a hatékony kihallgatás elvei, az úgynevezett Méndez-elvek új etikai mércét állítottak fel.[22] A *Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering* néven 2021-ben elfogadott dokumentum Juan E. Méndez, az ENSZ kínzás elleni különleges jelentéstevőjének 2016-os jelentéséből indult ki, és négyéves szakértői munka eredménye. Célja, hogy a büntetőeljárás során a beismerő vallomás megszerzésére épülő, kényszerítő kihallgatást felváltsa a kapcsolatépítésre fókuszáló, tudományos eredményekre alapozott, emberi jogi alapelveket és hivatásetikát középpontba helyező, nem kényszerítő kihallgatás technikáinak alkalmazása.

A kapcsolatépítésen (rapport) alapuló megközelítés lényege, hogy a kihallgató a terhelttel professzionális, tiszteleten és bizalmon nyugvó munkakapcsolatot alakít ki, és ezt a kihallgatás egésze alatt fenn is tartja. A megközelítés azon a – memóriakutatással és kihallgatási helyzeteket modellező kísérletekkel igazolt – felismerésen nyugszik, hogy a stressz és a szorongás csökkentése révén a terhelt pontosabb, teljesebb és felhasználhatóbb információt ad, mint a nyomásgyakorlás hatására, amely gyakran hamis beismerő vallomáshoz és megbízhatatlan bizonyítékhoz vezet. A rapport kiépítése nem egyenlő a bizalmaskodással vagy manipulációval; konkrét, tanulható elemekből áll. Ilyen a gondos tervezés és felkészülés; a kihallgatók és a jelen lévők bemutatkozása, a kihallgatás céljának és a terhelt jogainak érthető ismertetése; az aktív hallgatás, azaz a szabad elbeszélés megszakítás nélküli végighallgatása, az odafigyelés jelzése (bólintás, rövid megerősítések) és az elhangzottak visszatükrözése, összegzése; a szakmai empátia és a semleges, nem konfrontatív hangnem; végül a nyitott, szabad felidézésre ösztönző kérdezés, a sugalmazó és nyomásgyakorló kérdések kerülésével. A kutatások szerint ez a – PEACE-modellben és a Méndez-elvekben egyaránt központi – szemlélet a legsúlyosabb bűncselekmények gyanúsítottjainál is eredményesebb, mint a kényszerítő kihallgatás.[23]

22 A hatékony meghallgatás és információgyűjtés elvei (Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering, a továbbiakban: Méndez-elvek), APT: 2021, https://www.apt.ch/sites/default/files/2026-06/apt_poei_en_11_0.pdf. Bővebben a Méndez-elvekről itt lehet tájékozódni: https://interviewingprinciples.com. A magyar nyelvű összefoglalóhoz és a kihallgatási módszerek fejlődéséhez lásd Kiss Z. E. (2026). Mesterséges intelligencia a kihallgatószobában. Magyar Rendészet, 26(2), 91–98., különösen 93. o. https://doi.org/10.32577/MR.2026.2.5. Lásd továbbá APT – IBAHRI (2026): Toolkit for Defence Lawyers: Applying the Méndez Principles in Legal Practice, 2026. május, https://www.apt.ch/sites/default/files/2026-07/toolkit_for_defence_lawyers_-_mendez_principles_-_may_2026_v11.pdf, a továbbiakban: Méndez-eszköztár.

23 A kapcsolatépítés gyakorlati elemeiről, az aktív hallgatásról és a kérdezéstechnikáról részletesen lásd a Méndez-eszköztárt, valamint az Európa Tanács alább idézett gyakorlati útmutatóját (Boyle – Vullierme, 2018).

A keretrendszer szerint hat egymásra épülő alapelv teremti meg a hatékony kihallgatást:

- Alapok (Foundations) – a hatékony kihallgatás tudományos ismereteken, emberi jogi elveken és etikus magatartáson alapszik. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a kihallgató a tisztességes eljárás valamennyi garanciáját, követelményét tiszteletben tartja, bizonyítottság hiányában az ártatlanság vélelméből indul ki, tudatában van annak, hogyan működik az emberi emlékezet, ezek figyelembevételével folytatja a kihallgatást.
- Gyakorlat (Practice) – a kihallgatás átfogó, tervezett folyamat, amelynek a gyakorlat szintjén is megvalósuló, eleve beépített elemei az eljárásjogi garanciák. Például a kihallgató előre kidolgozott kihallgatási tervvel érkezik, és az érdemi kérdezés megkezdése előtt biztosítja a védő jelenlétét, valamint tájékoztatja a terheltet a jogairól.
- Sérülékenység (Vulnerability) – a fokozott sérülékenységet fel kell ismerni, és az ebből adódó egyéni szükségletekhez megfelelően kell alkalmazkodni az eljárás során. Így például a fiatalkorút vagy az intellektuális képességzavarban érintett terheltet segítő nagykorú (szülő, gyám, gondnok) jelenlétében, egyszerű (értéskönnyített) megfogalmazásokat alkalmazva és gyakoribb szünetekkel hallgatják ki.
- Képzés (Training) – a hatékony kihallgatás speciális, folyamatos képzést igénylő szakma. Ez a gyakorlatban rendszeres, ismétlődő tréninget és a rögzített kihallgatások visszajelzéssel kísért szakmai értékelését jelenti, nem egy egyszeri képzési programot vagy tanfolyamot.
- Felelősség, elszámoltathatóság (Accountability) – átlátható, dokumentált eljárás, amellyel kapcsolatban külső kontroll is érvényesül. Ennek legfontosabb eszköze a kihallgatás egészéről készült teljes kép- és hangfelvétel, amely lehetővé teszi a bíróság és a védelem részéről is az ott történtek utólagos ellenőrzését.
- Végrehajtás (Implementation) – mindezt intézményi és jogszabályi szinten kell biztosítani. Vagyis a módszernek nem az egyes kihallgatást végző személyek jó szándékán, hanem jogszabályon, szakmai protokollokon és a szervezeti kultúrán kell nyugodnia.

A Méndez-elvek ugyanakkor nem szűkíthetők pusztán a kapcsolatépítésre. A 2. alapelv (Gyakorlat) tizenhárom jogi és eljárási garancia következetes érvényesítését is megköveteli – ilyen a terhelt számára nyújtott jogokról szóló tájékoztatás, a hallgatás joga, a tolmácsoláshoz, a védőhöz és a jogsegélyhez való hozzáférés, a független orvosi vizsgálat elérhetősége, a kihallgatás teljes rögzítése, a jegyzőkönyv terhelt általi megismerése és megfelelő aláírása, valamint a késedelem nélküli bírói kontroll. E garanciák és a kapcsolatépítő kérdezéstechnika együtt, egymást erősítve biztosítják a tisztességes és egyben eredményes kihallgatást.[24]

Európai szinten ugyanezt a szemléletet a rendőri szervek számára készült gyakorlati útmutató is közvetíti: az Európa Tanács „invesztigatív” kihallgatásról szóló kézikönyve, amely az Európai Rendőri Etikai Kódexre és az Emberi Jogok Európai Egyezményére épül.

24 A Méndez-elvek 2. alapelve (On Practice) sorolja fel a tizenhárom garanciát. A garanciák és a kapcsolatépítés együttes, holisztikus alkalmazásáról lásd Daly, Y. (2026). Safeguarding Rights under the Méndez Principles. APT, https://www.apt.ch/news/safeguarding-rights-under-mendez-principles-yvonne-daly, valamint Méndez, J. E. – Thomson, M. társelnöki nyilatkozatát (2025), https://www.apt.ch/sites/default/files/2025-05/Statement%20from%20CoChairs_1May2025_FINAL.pdf.

Az útmutató tudatosan az interview, és nem az *interrogation* szemléletét követi,[25] a kihallgatást – a PEACE-modellhez hasonlóan – tervezett, szakaszolt folyamatként írja le, és a kérdezéshez is gyakorlati fogódzót ad: a nyitott kérdéseket helyezi előtérbe, míg a zárt, a kényszerválasztásos, a többszörös és különösen a sugalmazó kérdésektől óv. Hangsúlyozza továbbá, hogy a kapcsolatépítés a legsúlyosabb bűncselekmények gyanúsítottjainál is eredményesebb, mint a nyomásgyakorlás. Az útmutató a hét szakaszból álló kihallgatási folyamatot (tervezés, felkészülés, bevezetés, szabad elbeszélés [narrative account], kérdezés, lezárás, értékelés) és a kérdéstípusokat is részletezi.[26]

Jó tudni! – Kérdéstípusok a kapcsolatépítést támogató kihallgatási technikák alkalmazásához

Fontos tudatában lenni annak, hogyan fogalmazzuk meg a kérdéseinket, mert ez közvetlen és jelentős hatással van a kapott válaszok jellegére. Általános szabályként a kérdezés legyen világos és tömör: ne zavarjuk össze a gyanúsítottat szakzsargonnal, és ne vessünk fel egyszerre több különálló kérdést.

A kérdéstípusok az alábbi kategóriákba sorolhatók:

- **Nyitott kérdések:** lehetővé teszik, hogy a gyanúsított hosszabb, részletesebb választ adjon, és nem terelik őt a kihallgató által megszabott irányba. Ilyen például a „Mi történt?” kérdés, vagy azok, amelyek arra kérik a gyanúsítottat, hogy „mondja el”, „magyarázza el” vagy „írja le” az adott eseményt vagy helyzetet.
- **Zárt kérdések:** határozottabb, konkrét választ igényelnek. Például: „Hány órakor történt?”, „Ki volt még jelen?”, „Mi a címe?”. Az ilyen kérdésekkel jobban kézben tartható, hogy a gyanúsított mit mond, és hasznosak lehetnek, ha a gyanúsított kihagyott egy szükséges információt. Ugyanakkor korlátozhatják a terhelt szabad elbeszélését.
- **Kényszerválasztásos kérdések:** erősen leszűkítik a lehetséges válaszokat azokra, amelyeket a kihallgató előre meghatározott. A kérdés lehet például „Puska volt vagy pisztoly?” – miközben a fegyver akár sörétes puska is lehetett. A gyanúsított olykor csak azért választ a felkínált lehetőségek közül, hogy a kihallgató kedvében járjon, vagy hogy továbblendítse a kérdezést. Ezeket kerülni kell, mert a nyitottság hiányát sugallják, és mert a helyes válasz a kihallgató által elképzelt lehetőségeken kívül is eshet. Ne limitáljuk ilyen módon a kihallgatást.

25 A különbséget a magyar köznyelvben leginkább a „meghallgatás” és a „kihallgatás” szópárral lehetne érzékeltetni, de mivel a büntetőeljárási törvény a „kihallgatás” kifejezést használja, mi is így hivatkozunk a szövegben erre az eljárási cselekményre, függetlenül attól, hogy melyik megközelítéssel történik.

26 Boyle, M. – Vullierme, J.-C. (2018). A brief introduction to investigative interviewing. A practitioner’s guide. Európa Tanács, https://rm.coe.int/guide-to-investigative-interviewing/16808ea8f9.

- **Többszörös kérdések:** a kihallgató egyszerre több kérdést tesz fel. Ez könnyen összezavarhatja a kihallgatott személyt, és a válaszok a kihallgató számára is ugyanilyen zavarossá válhatnak. Például: „Mikor mondta ezt, mit csinált, és ki volt még jelen?”
- **Sugalmazó kérdések:** egy meghatározott válaszra ösztönöznek, és akár a kihallgatott személy befolyásolását is felvethetik. Például: „Ugye ön bántani akarta őt?” Ezek arra sarkallhatják a gyanúsítottat, hogy egyetértsen az elhangzottakkal akkor is, ha bizonytalan, vagy nincs a kérdésről világos emléke. Ezért ezeket értelemszerűen kerülni szükséges.

* Forrás: Boyle, M. – Vullierme, J.-C. (2018). A brief introduction to investigative interviewing. A practitioner’s guide. Európa Tanács, https://rm.coe.int/guide-to-investigative-interviewing/16808ea8f9, p. 26.

A 3. alapelv (Sérülékenység) szerint a fokozott sérülékenységet már a kihallgatás előtt fel kell ismerni, és ahhoz külön intézkedésekkel kell igazodni – a gyermek vagy egyéb okból sérülékeny gyanúsított mellett a védőn túl megfelelő támogató (bizalmi) felnőtt személy jelenléte is indokolt lehet. Ennek éppen a sérülékeny terheltek esetében van kiemelt jelentősége: a kényszerítő módszerek a gyermekeknél, az értelmi vagy pszichoszociális fogyatékossággal élőknél, valamint a traumatizált, az ittas vagy bódult állapotban lévő személyeknél növelik meg leginkább a hamis beismerés kockázatát. A kapcsolatépítésre és a nyitott kérdésekre épülő kihallgatás tehát nemcsak méltányosabb, hanem megbízhatóbb bizonyítékokat is eredményez. Az újabb európai joggyakorlat szerint is a hatóságnak a kihallgatás előtt fel kell mérnie és figyelembe kell vennie a terhelt sérülékenységét.[27]

A nemzetközi gyakorlati tapasztalatok szerint e szemléletváltás megvalósítható a gyakorlatban: Norvégia több súlyos, nagy társadalmi visszhangot kiváltó téves elítélést követően tért át a hagyományos kihallgatási módszerekről a kapcsolatépítést középpontba helyező, etikus kihallgatási módszerek alkalmazására a bűnügyi nyomozások során. A tudományos kutatások egybehangzóan azt mutatják, hogy a kényszerítés nem csupán jogsértő, hanem kontraproduktív is: rontja az emlékezeti előhívást, és növeli a valótlan információ és a hamis beismerés valószínűségét.[28]

27 Méndez-elvek, 3. alapelv (On Vulnerabilities). EJEB, Krpelik kontra Csehország, 23963/21. sz. kérelem, 2025. június 12. (enyhe értelmi fogyatékossággal élő terhelt védőről való lemondásának érvénytelensége); EUB, C-530/23. sz. [Barało] ügy, EU:C:2025:322 (a hatóságnak a kihallgatás előtt fel kell tárnia és el kell ismernie a gyanúsított sérülékenységét). Idézi és elemzi Daly, Y. (2026). Safeguarding Rights under the Méndez Principles. APT. https://www.apt.ch/news/safeguarding-rights-under-mendez-principles-yvonne-daly.

28 A kényszerítés kontraproduktív jellegéről lásd Fallon, M.: The Science of Effective Interviewing. APT. https://www.apt.ch/video/science-effective-interviewing-mark-fallon; a norvég szemléletváltásról Kvanvig, G.: Interviewing and the Méndez Principles. APT. https://www.apt.ch/news/interviewing-and-mendez-principles-gisle-kvanvig. A kapcsolatépítésre épülő kihallgatás eredményességéről lásd May, L. et al. (2025). What is investigative interviewing (and what is it not)? Journal of Criminal Psychology. https://doi.org/10.1108/jcp-10-2024-0092; Izotovas, A. – Walsh, D. (2025). Rapport-building in suspect interviews. Psychology, Crime & Law. https://doi.org/10.1080/1068316X.2025.2486416.

Ajánlott kisfilm

Méndez-elvek: a kényszertől a hatékony kihallgatásig
– az Association for the Prevention of Torture (APT) rövidfilmje

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Milyen szempontok alapján választható ki a megfelelő kihallgatási módszer?*
- *A kihallgatás során milyen technikák alkalmazását szükséges kerülni annak érdekében, hogy az ártatlanság vélelme érvényesüljön?*
- *Milyen kihallgatási technikák alkalmazásával kerülhető el a vallomás későbbi vitathatósága?*
- *Melyik interjútechnika milyen helyzetben alkalmazható?*
- *Mikor jelenthet kockázatot a konfrontatív megközelítés?*
- *Mi a kockázata a sugalmazó kérdések használatának?*

9.5. Védői nézőpont

A védő kiemelt feladata biztosítani azt, hogy a kihallgatás során a terheltet ne érhesse nyomásgyakorlás az eljáró hatóság részéről. A védő számára különösen fontos annak vizsgálata, hogy a kihallgatás során alkalmazott módszer megválasztása során figyelemmel volt-e az eljáró rendőr az érintett sérülékenységére és biztosította-e a tisztességes eljárás garanciáit.

Sérülékeny ügyfél esetén a védő számára jelentős kérdések lehetnek az alábbiak:

- a kérdezés módszertana alkalmazkodott-e az érintett életkorához és állapotához;
- fennállhatott-e pszichés nyomás vagy befolyásolás;
- a vallomás önkéntes és megbízható körülmények között született-e.

A védő jelenléte önmagában garanciát jelent az eljárásban, érdemi részvétele pedig további garanciák tiszteletben tartását is maga után vonja. Ugyanakkor az első kihallgatást a gyakorlatban sokszor megkezdik a védő jelenléte nélkül. Ebben a helyzetben utólag, a kihallgatásról szóló jegyzőkönyvből vagy kép- vagy hangfelvételből rekonstruálható bizonyos mértékben az, hogy a kihallgatás az eljárási jogok – így az ártatlanság vélelme – tiszteletben tartásával zajlott-e.

Akár jelen van a védő, akár utólag szembesül a kihallgatást dokumentáló iratokkal, a szerepe kulcsfontosságú, így az is, hogy felismerje, ha a kihallgatás nem a terheltet védő garanciák tiszteletben tartásával zajlott. Ennek jelei lehetnek egyebek mellett:

- a sugalmazó kérdezés,
- a kizárólag terhelő irányú kérdések sora,
- a mentő körülmények figyelmen kívül hagyása a kommunikációban,
- a sérülékenység figyelmen kívül hagyása, az eljárás megfelelő adaptációjának hiánya,
- vagy az, ha a rendőri kommunikáció végig a bűnösség vélelmére épül.

A vallomás kizárása csak súlyos eljárási hibák esetén merülhet fel (pl. törvénytelenül beszerzett bizonyítékok esetén, így fiatalkorú terhelt esetében, ha nincs jelen a kihallgatáson a törvényes képviselő vagy a védő, vagy kényszervallatás esetén).

Kevésbé egyértelmű eljárási szabálysértések jogkövetkezményeit a gyakorlatban nem mindig könnyű érvényesíteni, de a védő tehet azért, hogy az érvényesíthetőség esélyeit növelje, például rögzítheti azokat a körülményeket, amelyek a vallomás megbízhatóságát vagy felhasználhatóságát megkérdőjelezhetik.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *A kihallgatás során mire érdemes figyelnie a védőnek a rendőrség kihallgatási módszereit illetően? Van-e olyan pont, ahol érdemes közbeavatkozni, ha igen, melyik az?*
- *Milyen körülmények utalhatnak arra, hogy a kihallgatás nem volt megfelelő, hogy a vallomás befolyásolt lehetett?*
- *Hogyan értékelhető utólag a kihallgatás jogszerűsége? Milyen esetekben merülhet fel a vallomás kizárása a bizonyítékok köréből, működő megoldás ez a gyakorlatban?*



9.6. Közös tanulság

A terhelti jogokat tiszteletben tartó kihallgatási módszer nemcsak jogi követelmény, hanem a megbízható bizonyítás feltétele is. A nemzetközi emberi jogi ajánlások szerint a hatóságoknak érdemes lenne az úgynevezett „invesztigatív” kérdezési technikákat alkalmazni a terhelt kihallgatása során. Minden terhelt számára megfelelőbb garanciális környezetet biztosítanának e technikák, azonban különösen fontos ezek alkalmazása a sérülékeny társadalmi csoporthoz tartozó terheltek esetén. A rendőr és a védő eltérő szerepet tölt be a büntetőeljárásban, de közös érdekük, hogy a kihallgatás megbízható, jogszerű és az érintett számára is biztonságos körülmények között történjen.

A nemzetközi kutatások alapján a kapcsolatépítésre, a nyitott kérdések alkalmazására és a bizalom kialakítására épülő módszerek nemcsak a sérülékeny személyek védelmét szolgálják, hanem a vallomások megbízhatóságát is növelik. Ezért az objektív bizonyítékszerzés és az emberi méltóság tiszteletben tartása nem egymással ellentétes, hanem egymást erősítő szempontok.

10.
Elfogás és őrizetbevétel

A büntetőeljárásnak lehet egy olyan szakasza, amely a helyzetből adódóan feszültséggel teli mind az eljárás alá vont személy, mind pedig az intézkedő hatósági személyek számára. A legkevesebb írásos nyom az elfogásról, a szállításról és a rendőrkapitányságon töltött első órákról marad. A nemzetközi tapasztalat egyértelmű: a fogva tartás kezdeti időszakában a legmagasabb a rossz bánásmód és a kényszerítés kockázata, hiszen az érintett eljárás alá vont személy ilyenkor elszigetelt, gyakran nem tudja, milyen jogai vannak, és erős nyomás alatt áll.[29] Sérülékeny terhelt esetében ez a néhány óra döntő jelentőségű lehet az eljárás kimenetele szempontjából.

10.1. Mi történik jellemzően?

Az események sorrendje jellemzően ez: elfogás vagy előállítás – szállítás – várakozás a kapitányságon – az őrizet elrendelése – gyanúsítotti kihallgatás – befogadás a fogdába.

E szakasz fő jellemzői:

- Ekkor történik a legtöbb olyan esemény, amely utóbb vitatottá válhat: a bilincselés, a jogokról szóló tájékoztatás, a védő értesítése, a hozzátartozó értesítése, adott esetben az úgynevezett „elszámoltatás” (azaz az eljárás alá vont személlyel a cselekményről folytatott nem hivatalos kommunikáció), és nem ritkán a jogokról való lemondás is.
- Ez ugyanakkor a leggyengébben dokumentált szakasz is egyben: kép- és hangfelvétel jellemzően nem készül (kivéve, ha testkamerát viselnek az eljáró rendőrök, vagy ha a rendőrségi gépjármű kamerával van felszerelve; ez mind az eljáró rendőrök, mind a terhelt érdekét szolgálhatja – erről a témáról bővebben a 12. fejezet szól), a jegyzőkönyv pedig később, összefoglaló formában születik meg.
- A fogva lévő terhelt az írásbeli jogi tájékoztatót jellemzően csak a fogdába való befogadáskor kapja kézhez – tehát sokszor már a gyanúsítotti kihallgatás után. A hallgatás jogáról szóló írásos tájékoztatás ekkor viszont már aligha jelent érdemi segítséget.[30]

29 Méndez-elvek, 62. pont; Méndez-eszköztár, 6. és 17. o.

30 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. tv.) 12. § (5) és (7) bekezdése. A tájékoztató kézhezvételének időpontjával kapcsolatos aggályokról lásd: Kádár A. – Novoszádek N. – Szegő D. (2018). Fogvatartás a rendőrségen. A büntetőeljárási jogosítványokat rögzítő európai uniós irányelvek érvényesülése. Magyar Helsinki Bizottság, https://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_IPC2_Country_report_web.pdf, 49. o., a továbbiakban: IPC2-kutatás.

A CPT 2023-as látogatásán azt tapasztalta, hogy a rendőrségi fogdákban a jogokról szóló tájékoztatást jellemzően nem adták át írásban, holott ilyen tájékoztató az épületben rendelkezésre állt; az idegen nyelvű változatok pedig több helyen elavultak voltak vagy hiányoztak.[31]

10.2. Mit kell mindenképpen biztosítani?

Van néhány garancia, amelyeket ebben a szakaszban feltétlenül biztosítani szükséges, ezeket nem lehet „később pótolni”:

- Tájékoztatás az őrizetbe vétel okáról. Az elfogott, őrizetbe vett személynek haladéktalanul meg kell tudnia, miért korlátozzák a szabadságában, és milyen bűncselekménnyel gyanúsítják. A magyar szabályozás ennek megfelel, és a PRinCE-kutatás szerint a gyakorlatban sem itt van a probléma – hanem a tájékoztatás részletességével és közérthetőségével, illetve az adott terhelt számára való érthetőségével kapcsolatban merülhetnek fel aggályok. A megfelelő tájékoztatás gyakorlati megvalósulása utólag nem is ellenőrizhető – kivéve, ha kép-és/vagy hangfelvétel áll a rendelkezésre.
- Írásbeli tájékoztató a jogokról. Egyszerű, közérthető tájékoztatás szükséges, a terhelt által értett nyelven, amelyet magánál tarthat. Ki kell térnie többek között a védőhöz való jogra, a hallgatás jogára, az iratbetekintésre, a hozzátartozó és a konzuli képviselet értesítésére, a sürgősségi orvosi ellátásra, a szabadságelvonás leghosszabb időtartamára és a panasz lehetőségére.[32] A PRinCE-kutatás keretében adott ORFK-tájékoztatás szerint maga a rendőrség nem rendelkezik a terhelti jogokról szóló írásbeli tájékoztatóval, a fogvatartottaknak szóló tájékoztatót a büntetés-végrehajtás szervezete készíti el.
- Védőhöz való hozzáférés biztosítása. Erről részletesen a 11. fejezet szól.
- Harmadik személy értesítése. Az őrizet elrendelését követően haladéktalanul fel kell hívni a terheltet, hogy jelölje meg, kit kíván értesíteni, a megjelölt személyt legkésőbb nyolc órán belül értesíteni kell, és az értesítésről feljegyzés készül. Az értesítés megtagadása esetén a terhelt más személyt jelölhet meg, a megtagadás ellen pedig jogorvoslatnak van helye.[33] A CPT javaslata szerint a rendőröknek segíteniük kell a fogvatartottat az értesítésben, vissza kell jelezniük, hogy sikerült-e, és írásban kell rögzíteniük az értesítés pontos időpontját és a megkeresett személy kilétét.[34]
- Ellátás a fogva tartás alatt. Az őrizet legfeljebb 72 óráig tarthat, ennél tovább csak a bíróság által elrendelt letartóztatás alapján lehet valakit fogva tartani. A fogdának ez alatt

31 A CPT 2023-mas magyarországi látogatásával összefüggésben készített jelentése, CPT/Inf (2024) 36 (a továbbiakban: CPT/Inf (2024) 36), 35. pont. Elérhető: https://rm.coe.int/1680b29ebd.

32 2012/13/EU irányelv 4. cikke és I. melléklete; Bv. tv. 12. § (5) bekezdés. A közérthetőség hiányáról: IPC2-kutatás, 97. o., valamint Bencze M. és mtsai (2017). Közérthető tájékoztatás a büntetőeljárás kezdeti szakaszában. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, https://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_kutatasi-jelentes_HUN.pdf.

33 Be. 275. §, Nyer. 161. §.

34 CPT/Inf (2024) 36, 26-27. pont.

az idő alatt biztosítania kell a fogvatartott egészségi állapotának megfelelő elhelyezést és étkezést, az orvosi vizsgálatot, a tisztálkodást, a szabad levegőn tartózkodást és a kapcsolattartást. Őrizetbe vétel esetén a terhelt felügyelet nélkül maradó kiskorú gyermeke, illetve az általa gondozott más személy elhelyezéséről, valamint a terhelt felügyelet nélkül maradó vagyonának és lakásának biztonságba helyezéséről az őrizetet elrendelő hatóságnak kell gondoskodnia. Az őrizetbe vétellel szemben panasznak van helye.[35]

10.3. A bilincselés egyedi döntésen alapuljon, ne legyen rutinszerű

A rendőrségi törvény négy esetben teszi lehetővé a bilincs alkalmazását: az önkárosítás, a támadás, a szökés megakadályozására, és/vagy az ellenszegülés megtörésére.[36] Emellett érvényesülnie kell az arányosság követelményének is: a kényszerítő eszköz nem okozhat aránytalan sérelmet, és nincs helye a további alkalmazásának, ha az ellenszegülés megtört, és a rendőri intézkedés enélkül is eredményes.[37] A bírói gyakorlat következetes abban, hogy a bilincselés jogszerűsége mindig az ügy egyedi körülményein múlik – önmagában a szökés vagy az ellenszegülés feltételezésére nem alapozható.[38]

Az ártatlanság vélelméről szóló irányelv ehhez azt teszi hozzá, hogy a terheltet fizikai kényszerítő intézkedéssel nem szabad bűnösként megjeleníteni a nyilvánosság vagy a bíróság előtt. Formális határozat nem kell a bilincs alkalmazásához, az adott ügyhöz kötött indok viszont igen – és az arányosság mérlegelésekor a terhelt sérülékenységét, így különösen az életkorát, fogyatékosságát, mozgásában korlátozó állapotát vagy várandósságát is figyelembe kell venni.[39]

A magyar gyakorlat ettől elmarad. A Magyar Helsinki Bizottság tapasztalatai szerint a bilincselés lényegében rutinszerűen, egyedi mérlegelés nélkül történik – az elfogásnál éppúgy, mint a kihallgatásra, a bíróság elé vagy orvoshoz szállításnál.[40] A CPT 2023-as jelentése szerint a megkérdezett fogvatartottak a rendőrségi kihallgatások alatt is általában bilincsben voltak, ami a kihallgatott személyre gyakorolt nyomás fokozásának egyik módjaként is értelmezhető.[41]

35 Az őrizet időtartamára és a fogvatartotti ellátás elemeire lásd a Magyar Helsinki Bizottság közérthető tájékoztatóját: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/04/Letartoztatasban-levok-jogai-2020.pdf.

36 A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) 48. §.

37 Rtv. 16. § (1) bekezdés.

38 BH2016. 318. sz. eseti döntés II. rész; a Kúria Kfv.III.38.129/2016/4. számú ítélete.

39 Az ártatlanság vélelméről szóló 2016/343/EU irányelv 5. cikke és (20) preambulumbekezdése; Fair Trials (2020). Practitioners' tools on EU law. Presumption of Innocence and Right to be Present at Trial Directive, https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/12/FT-Toolkit-on-Presumption-of-Innocence-Directive.pdf.

40 Magyar Helsinki Bizottság (2019): A látszat fontossága – Hogyan jelennek meg a gyanúsítottak és a vádlottak a tárgyalóteremben, a nyilvánosság előtt és a médiában? Összehasonlító elemzés. A hazai gyakorlatról lásd: Helsinkifigyelő: Ha kell, ha nem, feszt bilincselnek (2025. augusztus 29.).

41 CPT/Inf (2024) 36, 37. pont.

10.4. Miért kockázatos ez a szakasz a sérülékeny terhelteknek?

- **A krízisállapot könnyen „ellenszegülésnek” látszik.** A pszichiátriai krízisben lévő, megvonással küzdő vagy szer hatása alatt álló ember viselkedése kívülről gyakran engedetlenségnek tűnik. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a rendőrség ennek okát sokszor vagy nem ismeri fel, vagy nem tudja megfelelően kezelni a helyzetet, ilyenkor áll fenn leginkább annak a veszélye, hogy indokolatlan vagy aránytalan erőszakhoz folyamodnak az eljáró személyek. Ezért az ilyen állapotban lévő emberek felülreprezentáltak a rendőri bántalmazás áldozatai között. Ugyanez az állapot ráadásul azzal is jár, hogy az érintett a garanciákat sem tudja érvényesíteni: nem érti, mit írna alá, és nem tudja megítélni, mit jelent egy lemondó nyilatkozat.
- **A sérülékeny helyzetű személyek kiszolgáltatottságának érzékelt mértéke magas.** A PRinCE-kutatásban megkérdezett szakemberek mindegyik vizsgált sérülékeny csoportot inkább kiszolgáltatottnak látták a rendőrségi eljárásban. Az előítéletességet ugyanakkor a roma emberekkel és a szerhasználati problémával küzdőkkel szemben érzékelték a legerősebbnek.
- **Aki nem érti a nyelvet vagy az eljárást, sokszor nincsen tisztában a saját eljárásjogi helyzetével sem.** A PRinCE-kutatás egyik válaszadója szerint az általa segített menekültek gyakran még azt sem tudták, gyanúsítottként vagy tanúként hívták-e be őket, és arra a kérdésre, hogy miért kell bemenniük a kapitányságra, elmondásuk szerint csak annyi választ kaptak, hogy jelenjenek meg és ne kérdezősködjenek.
- **Ha az eljárás alá vont személy gyermekkorú,** a szülői felügyeletet gyakorló személy értesítése nem formalitás, hanem az eljárási jogok gyakorlásának előfeltétele – erről bővebben a 14. fejezet szól.



10.5. Rendőri nézőpont

Az első percek kommunikációja határozza meg a következő órákat – és esetenként az egész ügy további alakulását.

Néhány praktikus kapaszkodó:

- **Mondjuk el akár többször is:** ki, mit, miért tesz. Rövid, egyszerű mondatokban: ki intézkedik, mi történik most, miért (pl. „A bilincset azért alkalmaztuk, mert nem működött velünk együtt.”), és mi következik ezután. A tájékoztatás nem egyszeri esemény: stresszhelyzetben az emberek nagy része az elhangzottak töredékére emlékszik, ezért érdemes megismételni és visszakérdezéssel ellenőrizni, mit értett meg a terhelt.
- **A bilincsről mérlegelt, személyre szabott döntést hozzunk, ne alkalmazzuk „megszokásból”.** Mérlegeljük, fennáll-e a törvényi négy ok valamelyike, és ha igen, rögzítsük az indokát. Ha az ellenszegülés megtört, a bilincs fenntartása már nem jogszerű. Az egyedi indok rögzítése utóbb az egyetlen, ami igazolja az intézkedés jogszerűségét.

- **Vegyük észre az eljárás alá vont személy krízishelyzetét.** A dulakodásnak látszó viselkedés mögött lehet pánikroham, pszichiátriai krízis, megvonás, vércukorprobléma vagy egyszerűen az, hogy az illető nem érti, mi történik vele. Ha kétség merül fel, az orvosi vizsgálat kezdeményezése nem szívesség, hanem kötelesség és egyben kockázatkezelés is – a fogva tartás első óráiban bekövetkező egészségromlás a rendőrség felelősségét is felvetheti.
- **Kérdezzünk rá arra, az eljárás alá vont személy szed-e gyógyszereket.** Ha rendszeresen szed gyógyszert, kap inzulint vagy pszichiátriai kezelést, ezek kimaradása néhány óra alatt is állapotromlást okozhat, és ellehetetleníti az érdemi kihallgatást.
- **Segítsünk az értesítésben, és jelezzünk vissza.** Sok fogvatartott azért nem él ezzel a jogával, mert nem tudja fejből a telefonszámot, vagy nem érti, hogy a fogva tartása kezdetén joga van értesítenie egy személyt. Tájékoztassuk erről a számára is érthető módon.
- **A terhelt jogairól szóló írásbeli tájékoztatót adjuk át a lehető legkorábban – és magyarázzuk is el a tartalmát.** A jogszabály lehetővé teszi, hogy a jogokról szóló tájékoztatás írásos anyag átadásával történjen már az első kapcsolatfelvételkor. A megértést érdemes ellenőrizni: jó módszer, ha megkérjük az érintettet, foglalja össze a saját szavaival, mit hallott, mit olvasott.
- **Kerüljük a „nem hivatalos beszélgetést”.** Ami az autóban, a folyosón vagy a várakozás alatt hangzik el, később bizonyítási vitát idézhet elő, és a védő jogszerűen kérdőjelezheti meg az így szerzett információ felhasználhatóságát.
- **Pontosan dokumentáljuk az időpontokat.** Az elfogás, a kapitányságra érkezés, a tájékoztatás, a hozzátartozó és a védő értesítése, a kihallgatás megkezdése – ezek a pontos időadatok a rendőrt is védik a későbbi, esetlegesen megalapozatlan állításokkal szemben.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Mi alapján döntsünk a bilincs alkalmazásáról, és hogyan rögzítjük az indokát?*
- *Milyen jelek alapján kezdeményezzünk orvosi vizsgálatot az őrizet első óráiban?*
- *Hogyan lehet valakit az elfogás pillanatában úgy tájékoztatni, hogy abból ténylegesen értsen is valamit? Miként ellenőrizzük, hogy a terhelt ténylegesen értette-e a tájékoztatást?*

10.6. Védői nézőpont

A védő jellemzően csak akkor lép be, amikor ennek a szakasznak már vége. Ezért az egyik legfontosabb feladata az, hogy rekonstruálja: mi történt az elfogástól a megérkezéséig.
A Méndez-elvek alapján készült védői eszköztár ehhez világos módszert ajánl: nyitott kérdésekkel, a fogva tartás minden egyes szakaszáról külön kell kérdezni – elfogás, szállítás, a kapitányságon töltött idő, kihallgatás, a zárka körülményei, étel, víz, orvosi ellátás, pihenés.[42]

42 Méndez-eszköztár, 17. o.

Az ügyvédi eszköztár részeiként különösen fontosak az alábbiak:

- **Kérdezzünk rá a bilincselésre:** mikortól meddig, milyen indokkal, milyen módon történt, kérte-e a védencünk annak lazítását, és arra milyen választ kapott.
- **Kérdezzünk rá a beszélgetésekre:** mi hangzott el a hivatalos kihallgatás előtt, ígértek-e valamit, (pl. mondták-e, hogy „gyorsabban hazamehet, ha beismeri").
- **Kérdezzünk rá a tájékoztatásra:** megértette-e a tájékoztatást, kapott-e a jogairól szóló írásos tájékoztatót, mikor, milyen nyelven, elolvashatta-e, magánál tarthatta-e; értesítettek-e valakit, és visszajeleztek-e számára arról, sikerült-e az általa megjelölt személyt értesíteniük.
- **Időszerűség:** az esetleges bántalmazás nyomai halványulhatnak, ezért az esetleges sérülések részletes dokumentálását (a sérülés formája, elhelyezkedése, mérete, színe – akár fénykép készítése útján is) és az orvosi vizsgálat kérését nem érdemes elhalasztani. Ugyanakkor egyes sérülések csak napokkal később válnak láthatóvá – ezért, ha a terhelt új sérüléseket észlel magán, érdemes ezekről ismételten látleletet vetetni és utóbb orvosszakértő közreműködését kérni.
- **Bizalmas környezet, traumatudatos megközelítés:** sokan félnek a megtorlástól, vagy „normálisnak" tartják a durva bánásmódot, ezért maguktól nem hozzák szóba. Nyugodt, türelmes kérdezés, világos magyarázat és a titoktartás tisztázása nélkül félő, hogy az erre vonatkozó információ nem jön elő.
- **Rögzíttessük és panaszoljuk, amit jogellenesnek ítélünk:** amit jegyzőkönyvbe vetetnek, az utóbb ellenőrizhető; amit nem, az utóbb nem bizonyítható. Az őrizettel, a rendőri intézkedéssel és a kényszerítő eszköz alkalmazásával szemben panasznak van helye.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Milyen kérdésekkel lehet feltérképezni az elfogástól a védő megérkezéséig eltelt időszakot?*
- *Mit érdemes még aznap rögzíteni vagy kezdeményezni, mi az, ami néhány nap múlva már nem pótolható?*
- *Hogyan lehet szóba hozni a bántalmazást, nem megfelelő bánásmódot olyan ügyféllel, aki fél, szégyelli, vagy azt természetesnek tartja?*



10.7. Közös tanulság

Az elfogás és az őrizet első órái gyakori kiindulópontjai a későbbi eljárási vitáknak.
A rendőrök és az ügyvédek közös érdeke világos: ami ebben a szakaszban történik, legyen indokolt, arányos, elmagyarázott és dokumentált. Ez mindenki számára előnyös:

- a terheltet védi a kiszolgáltatottságtól,
- a rendőrt megóvja a megalapozatlan állításoktól,
- a védőt pedig attól, hogy utólag kelljen rekonstruálnia, mi történt.

11.
A védőhöz való hozzáférés

A védőhöz való hozzáférés a büntetőeljárás egyik legerősebb garanciája: a védő jelenléte azért kulcsfontosságú, mert érdemi részvétele azt biztosítja, hogy az eljárás alá vont személy megfelelően tudjon élni a jogaival. Sérülékeny helyzetű terheltek esetében ez a garancia felértékelődik – ők ugyanis gyakran éppen azok, akik a legkevésbé tudják egyedül képviselni az érdekeiket, ugyanakkor anyagilag a legkevésbé engedhetik meg maguknak a meghatalmazott védőt. Érdemes mindemellett látni, hogy a védő nem csupán jogi képviselő: egyben annak tanúsítója is, hogy az eljárási cselekmény tisztességesen zajlott-e, és ezzel a beszerzett vallomás megbízhatóságát is növeli – ez pedig a hatóságnak is érdeke.[43]

11.1. Jog vs. gyakorlat, a védő eljárásjogi fontossága

Az ügyvédi segítségről szóló irányelv szerint a terheltnek késedelem nélkül hozzá kell férnie ügyvédi segítséghez, mégpedig az alábbi időpontok közül a legkorábbiban:

- a rendőrségi kihallgatás megkezdése előtt,
- bármely nyomozati cselekmény lefolytatásakor,
- a szabadságelvonás megkezdése után indokolatlan késedelem nélkül
- és a bíróság előtti megjelenés előtt kellő időben.

A terheltnek joga van ahhoz, hogy:

- a kihallgatás előtt négyszemközt beszéljen a védőjével,
- a védő jelen legyen és érdemben, hatékonyan részt vegyen a kihallgatáson,
- a védő jelen lehessen meghatározott nyomozati cselekményeknél (felismerésre bemutatás, szembesítés, bizonyítási kísérlet),
- a védőjével folytatott kommunikációja titkos maradjon – a személyes találkozók, a levelezés és a telefonhívások egyaránt. A titoktartástól nem lehet eltérni; szűk kivétel ez alól, ha magát a védőt is gyanúsítják a bűncselekményben való részvétellel.

E jogok biztosítása során figyelembe kell venni a sérülékeny terheltek sajátos szükségleteit.

43 A védő garanciális szerepéről: Méndez-elvek, 108. pont; a védői szerepről bővebben: Méndez-eszköztár, 6. o.

A jogról le lehet mondani, de a lemondás csak szigorú feltételekkel érvényes: a terheltnek egyszerű, közérthető nyelven kell tájékoztatást kapnia a jog tartalmáról és a lemondás következményeiről, a lemondásnak önkéntesnek és egyértelműnek kell lennie, és azt rögzíteni kell. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ehhez hozzáteszi: a terheltnek ésszerűen fel kell tudnia mérni a döntése következményeit, a hatóságoknak pedig minden ésszerű lépést meg kell tenniük azért, hogy a terhelt tisztában legyen a védelemhez való jogával. Nem elég például gyermekkorú terhelt esetén, ha a hozzátartozót akkor tájékoztatják erről, amikor a kihallgatás már folyamatban van.[44] A nemzetközi gyakorlat ehhez néhány további fogódzót ad: a lemondás bármikor visszavonható – ha a terhelt menet közben mégis védőt kér, a kihallgatást fel kell függeszteni –, gyermek terhelt pedig egyáltalán nem mondhat le a védőről. A kihallgatást folytató hatóság emellett semmilyen indokkal nem küldheti el a jelen lévő védőt.[45]

A terheltnek tehát az eljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez. A terhelt meghatalmazhat védőt, vagy a hatóság rendel ki egyet – vannak esetek, amikor a védelem kötelező, de a terhelt is kérheti védő kirendelését. A kötelező védelem[46] esetei közül négy közvetlenül is lefedi a sérülékenység egy-egy esetkörét:

- ha a terhelt hallássérült, siketvak, vak, beszédfogyatékos, más okból kommunikáció-képtelen vagy abban súlyos fokban korlátozott,
- ha – a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú,
- ha a magyar nyelvet nem ismeri,
- ha fiatalkorú.

A gyakorlatban azonban több ponton is probléma mutatkozik:

- A védő értesítése után a hatóságnak legalább két órát kell várnia a gyanúsítotti kihallgatás megkezdése előtt, a várakozási idő elteltével azonban a kihallgatás jogszerűen lefolytatható védő nélkül is. A védő jelenléte ugyanis – a fiatalkorú terheltek kivételével – továbbra sem kötelező, kötelező védelem esetén sem.[47]
- A Magyar Helsinki Bizottság egy korábbi kutatásában részt vevő ügyvédek kevesebb mint a fele mondta azt, hogy kötelező védelem esetén soha nem kezdődik meg a kihallgatás a védő megérkezése előtt. Az interjúalanyok döntő többsége tudott olyan esetről, amikor a rendőrség nyomást gyakorolt a gyanúsítottra, hogy ne ragaszkodjon a védő jelenlétéhez.[48]

44 EJEB, Panovits kontra Ciprus (2008), ügyszám: 4268/04, §§ 68. és 70-77.

45 A lemondás uniós jogi feltételeit a 2013/48/EU irányelv 9. cikke rögzíti; a további garanciákra lásd: Méndez-eszköztár, 16–17. o.

46 Be. 44. §

47 Az INFR(2021)2137 sz. kötelezettségszegési eljárásban a Bizottság álláspontja szerint a magyar szabályozás nem biztosítja megfelelően a védő jelenlétét a gyanúsítotti kihallgatáson. A várakozási időre lásd: 8/2013. (III. 1.) AB határozat, valamint a Be. 387. § (3) bekezdése.

48 IPC2-kutatás, 80. és 84. o.

- A CPT 2023-as látogatásáról készült jelentése szerint a rendőrség általában haladéktalanul felvette a kapcsolatot az ügyvédekkel, a kirendelt ügyvédek azonban nem mindig találkoztak az ügyfeleikkel az első rendőrségi kihallgatás előtt, és gyakran csak az első bírósági tárgyaláson jelentek meg.[49]
- A konzultáció feltételei sem mindig adottak: a CPT 2023-as látogatási tapasztalatai szerint a fogva tartott személyek nem kaptak rendszeresen lehetőséget arra, hogy a kihallgatás vagy a tárgyalás előtt négyszemközt beszéljenek az ügyvédjükkel, és nem minden rendőri szerv épületében állt rendelkezésre olyan helyiség, amely egyszerre felel meg a titkosság és az őrzésbiztonság követelményeinek.



11.2. A védelemhez való hozzáférés nehézségei

A PRinCE-kutatásban megkérdezett szakemberek többsége úgy látta, hogy az általuk segített sérülékeny csoportok tagjai nem férnének hozzá ügyvédi segítséghez, ha rendőrségi ügyük lenne. A leggyakrabban említett akadály az érintettek anyagi helyzete volt, ezt követte az információhiány. Az egyik válaszadó szerint az általa segített, perifériára szorult roma gyerekek és családok „csak kirendelt védőhöz férnek hozzá”, mert nincs pénzük ügyvédet meghatalmazni.

Külön kérdés, hogy ki fizeti a kirendelt védőt. Bár elméletileg anyagi rászorultság alapján is lehetőség van szűk körben védő kirendelésére, még létminimum alatt élő terhelt esetén is ritkán rendelnek ki védőt kifejezetten költségkedvezmény alapján: ha fennáll valamely kötelező védelmi ok, jellemzően arra hivatkozva történik a kirendelés – még akkor is, ha a terhelt anyagilag rászorulna. A különbség lényeges: kötelező védelmi ok esetén – ha a bűnösségét utóbb megállapítják – a terheltnek viselnie kell a védő díját, költségkedvezmény esetén azonban nem.

Mindez a sérülékeny csoportok tagjait aránytalanul érinti: a sérülékenységhez (fogyatékosság, pszichiátriai betegség, roma származással összefüggő kirekesztettség, menekülthelyzet) nagy gyakorisággal társul kiszolgáltatott anyagi helyzet és szociális izoláció, amelyet legalább részben ellensúlyozhatna az ingyenes jogi képviselet.

49 CPT/Inf (2024) 36, összefoglaló (4. o.), valamint 26-27. pont.

11.3. Rendőri nézőpont

A védőhöz való „tényleges hozzáférés” nem azonos azzal, hogy a kirendelés adminisztratív értelemben megtörténik. A védelem akkor válik valóságossá, ha a védő időben értesül a cselekményről, el is tud jutni oda, és a terhelttel érdemben tud beszélni, mielőtt a kihallgatás elkezdődik. Mindebből több gyakorlati feladat következik az eljáró rendőr számára:

- **A védőhöz való jogról szóló tájékoztatás legyen érthető.** A terheltnek nemcsak azt kell tudnia, hogy „joga van ügyvédhez”, hanem azt is, hogy védő kirendelését kérheti, hogy a védő díját bizonyos esetekben nem neki kell viselnie, hogy elégedetlenség esetén másik védőt kérhet, és hogy milyen következményei származnak abból, ha lemond a védő jelenlétéről.
- **Az értesítést dokumentálni kell.** A kijelölt védőt rövid úton, visszahívásra alkalmas számot kijelző készülékről kell megkísérelni elérni, sikertelen hívás után azonnal e-mailt kell küldeni az eljáró rendőr közvetlen elérhetőségével, magát az értesítést pedig feljegyzésben, alszámra iktatva kell rögzíteni.[50]
- A jogszabályi előírás szerinti **két óra várakozási idő minimum,** nem cél. Ha látszik, hogy a védő úton van, a rövid további várakozás jóval kevesebb kockázattal jár, mint egy utóbb vitatható kihallgatás.
- **A halaszthatatlanságot indokolni kell.** Ha az eljárási cselekményt a kijelölt védő nélkül tartják meg, írásban rögzíteni kell, miért nem volt halasztható – ez utóbb ellenőrizhető.
- **A bizalmas konzultáció feltételeit biztosítani kell.** A jogszabály legalább egy óra időkeretet ír elő a terhelt és a védő közötti konzultáció időtartamára, fogva lévő vagy a magyar nyelvet nem ismerő terhelt esetén a konzultációra telefonon is sor kerülhet. A sérülékeny, nehezen kommunikáló személyeknek pedig jellemzően több időre és nyugodtabb körülményekre van szükségük ahhoz, hogy egyáltalán meg tudják fogalmazni, mi történt velük – ha pedig a védő nem ér oda időben, már egy telefonos konzultáció engedélyezése is segíthet.
- A tolmács a védővel folytatott konzultációt is köteles segíteni, és az ott elhangzottakra ugyanúgy titoktartás vonatkozik – ezt érdemes a terheltnek is elmondani, mivel sokan azért hallgatnak, mert azt hiszik, a tolmács mindent továbbad a hatóságnak.
- Fontos tudatosítani: ha a terhelt védőt kér, az egy jog gyakorlása, nem pedig a nyomozás akadályozása.
- Nyilvánvaló, hogy kötelező védelem esetén a terhelt egyáltalán nem dönthet úgy, hogy védő nélkül vesz részt az eljárásban. A védelemről való lemondás érvényessége egyéb sérülékenység esetén is külön mérlegelést kíván: ha a terhelt krízisben vagy bódult állapotban van, nem érti a nyelvet vagy értelmi képességei korlátozottak, a „lemondok az ügyvédről” kijelentés nem feltétlenül tekinthető tájékozottnak és önkéntesnek.

50 Az ORFK 29000-197/37-22/2025.KOZA ikt.sz. válasza a Magyar Helsinki Bizottság közérdekű adatigénylésére, 2025. május 15. (a továbbiakban: ORFK-adatszolgáltatás). Az idézett elvárásokat a bűnügyi rendőrfőkapitány-helyettes 2019-ben a területi szervek vezetőihez intézett utasítása tartalmazza.

- **A harmadik személy értesítése is idetartozik:** az őrizet elrendelése után haladéktalanul fel kell szólítani a terheltet, hogy jelölje meg, kit kíván értesíteni, a megjelölt személyt pedig legkésőbb nyolc órán belül értesíteni kell. A CPT javaslata szerint segíteni kell ebben a fogva tartott személyt, vissza kell jelezni neki, hogy ez sikerült-e, és írásban kell rögzíteni az értesítés időpontját. Gyermek terhelt esetén a szülői felügyeletet gyakorlót a lehető leghamarabb tájékoztatni kell.

Mindez nemcsak a terhelt érdeke. A CPT külön hangsúlyozza: az ügyvéd részvétele a nyomozati szakban a rendőrség érdeke is, mert a védő gondos és időben végzett munkája a bántalmazások megelőzése mellett a rendőrrel szemben utóbb megfogalmazott, megalapozatlan állítások kivédésében is szerepet játszik.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Mit jelent a védőhöz való „tényleges hozzáférés”? Mit tehet ezért a rendőrség?*
- *Mit jelent a jó együttműködés és a megfelelő értesítés rendőri szemmel?*
- *Mikor tekinthető tájékozottnak és önkéntesnek a védőről való lemondás, ha a terhelt sérülékeny helyzetben van? Milyen jelek intenek óvatosságra?*

11.4. Védői nézőpont

A védő oldalán két kérdés alapvető fontosságú: milyen gyorsan tud eljutni a védencéhez, és mi történt azelőtt, hogy megérkezett. Védőként egyértelmű, hogy mennyire lényeges, az egész eljárásra nagy hatást gyakorló a büntetőeljárás legelső szakasza.

Mivel még a védő megérkezése előtt számos jogsértés történhet, fontos rögzíteni minden körülményt, ami a védő értesítésével kapcsolatosan és a terhelttel való első kapcsolatfelvétel során felmerült:

- mikor és milyen formában kapta meg a hatóságtól a terhelt elérhetőségét;
- mikor és hogyan tudott vele kapcsolatba lépni;
- megkapta-e a kirendelő határozatot;
- mennyi idő telt el az értesítés és az eljárási cselekmény megkezdése között;
- megkezdődött-e a kihallgatás a jelenléte nélkül;
- kapott-e a terhelt érthető tájékoztatást a jogairól, és ha lemondott valamelyik jogáról, azt milyen tájékoztatás előzte meg;
- volt-e alkalma a terhelttel négyszemközti konzultációra, különösen sérülékeny terhelt esetén, és rendelkezésre állt-e tolmács, ha szükség volt rá;
- kihallgatásra alkalmas állapotban volt-e a terhelt;
- ha nem tudott odaérni az eljárási cselekmény megkezdése előtt, volt-e lehetősége a védencével telefonon konzultálni, volt-e módja és elegendő ideje arra, hogy őt az alapvető eljárási jogairól, különösen a hallgatáshoz való jogáról tájékoztassa;

- ha a cselekményt a kérése ellenére a jelenléte nélkül folytatták le, sikerült-e jegyzőkönyvbe vetetni ennek tényét, a cselekmény valóban halaszthatatlan volt-e;
- fogva lévő terhelt esetén a hatóság megfelelő időben jelezte-e a fogva tartás tényét;
- felmerült-e akadály a fogva lévő terhelt esetén a kapcsolattartásban a hatóság döntésének következményeként;
- felmerült-e bármilyen speciális körülmény az elfogást, a szállítást, a várakozást, a fogvatartási körülményeket illetően.

A kihallgatáson a védőnek kulcsfontosságú szerepe van: kérdezhet, kérhet pontosítást, kifogásolhatja az esetlegesen sugalmazó, ismétlődő vagy megalázó kérdéseket, és szünetet kérhet a kihallgatás során – pihenésre vagy bizalmas konzultációra. Ha a szünetre irányuló kérést elutasítják, azt érdemes jegyzőkönyvbe vetetni: egy különösen sérülékeny helyzetben lévő terhelt esetén a szünet megtagadása önmagában is felvetheti a kérdést, hogy mennyire megbízható az ezt követően szerzett információ.

Ha az eljárás kezdeti szakaszában súlyos jogsértés vagy hiba merült fel a hatóság részéről, nyilvánvalóan panasszal lehet élni. Még akkor is érdemes ezt megtenni, ha a panasz az egyedi ügyben ritkán vezet eredményre, ugyanis bekövetkezéséhez közeli időpontban rögzíti és így a későbbiekben könnyebben hivatkozhatóvá teszi a jogsértést, továbbá rendszerszinten ez az egyetlen módja annak, hogy a felsőbb szervek tudomást szerezzenek a rossz gyakorlatról.

A sérülékeny terhelttel folytatott konzultációnak külön szempontjai vannak:

- a rendelkezésre álló idő rövid, ezért érdemes a legfontosabb két-három kérdésre koncentrálni:
  - érti-e a terhelt, mivel gyanúsítják,
  - érti-e, mit jelent a hallgatáshoz való jog,
  - van-e olyan, az állapotából fakadó körülmény (betegség, gyógyszermegvonás, alvásmegvonás, krízis), amely miatt a kihallgatás elhalasztását kell kérni;
- ha a konzultációra nincs alkalmas, bizalmas helyiség, azt jelezni és rögzíttetni kell;
- fogva lévő terhelt esetén számolni kell azzal, hogy a kapcsolatfelvétel nehézkes, és hogy a telefonos konzultáció titkossága – például zárkatársak jelenlétében – nem feltétlenül biztosított.

Van néhány olyan alapvetés, amelyet érdemes az elején tisztázni. Ezek minden ügyfélnél hasznosak, a kevésbé tanult, sérülékeny vagy stresszhelyzetben lévő védencek esetében viszont döntő jelentőségűek:

- Mondjuk el, kik vagyunk, mi a szerepünk, és hogy a beszélgetésünket bizalmasan kezeljük – titoktartás nélkül a védenc jellemzően nem oszt meg lényeges információt. Arra is figyeljünk, hogy ne tűnjön úgy, mintha ítélkeznénk felette.
- Kérjük meg, hogy szabadon, az elejétől a végéig mesélje el a történteket, és semmit ne tegyünk hozzá: „Én nem voltam ott, ezért mindent el kell mondania, még azt is, ami jelentéktelennek tűnik.” A szabad felidézés pontosabb és megbízhatóbb beszámolót eredményez.

- Mondjuk el, hogy a „nem tudom”, a „nem emlékszem” és a „nem értem” is elfogadható válasz – és gyakoroltassuk is: egy megválaszolhatatlan kérdés („Emlékszik a nevemre?”) után sokkal könnyebben mondja ki bárki, hogy nem tudja. Kérjük azt is, hogy javítson ki minket, ha félreértettünk valamit.
- Kerüljük a választ magukban foglaló és a sugalmazó kérdéseket, és lehetőleg ne tegyük fel kétszer ugyanazt a kérdést: a védenc ilyenkor jellemzően azt hiszi, elsőre rosszul válaszolt, és megváltoztatja a beszámolóját. Eldöntendő kérdéseknél ez a hatás még erősebb.
- Hallgassuk úgy, hogy közben jelezzük is: figyelünk. Foglaljuk össze a védenc saját szavaival, amit hallottunk, és adjunk lehetőséget a kiigazításra.
- Használjunk rövid mondatokat, cselekvő megfogalmazást és neveket a névmások helyett. Legyünk óvatosak a több jelentésű jogi szakszavakkal: a „kihallgatás” (hasonlít a köznapi nyelvben arra, hogy valaki hallgatózik, kihallgat egy beszélgetést), vagy a „kioktatás” (a hétköznapi nyelvben egy leereszkedő megdorgálást jelent, míg a büntetőeljárásban tájékoztatást).
- Amikor a védencünket a jogairól és a vele szembeni gyanúsításról tájékoztatjuk, győződjünk meg arról, hogy a terhelt megértette-e a tájékoztatást. Erre jó módszer lehet, ha megkérjük, hogy foglalja össze a saját szavaival, amit hallott.
- Érdemes a legfontosabb jogokról szóló tájékoztatást írásban is átadni: kutatások szerint a felnőtt lakosság több mint felének gyenge a szövegértése, a fogvatartotti populáció több mint felének pedig az általános iskola a legmagasabb iskolai végzettsége, a szóban elhangzott tájékoztatás tehát önmagában ritkán elég.[51] A Magyar Helsinki Bizottság közérthető terhelti tájékoztatója erre kész eszközt ad: a konzultáció keretében közösen át lehet olvasni, egy nyomtatott példányt pedig a védenc magánál tarthat.[52]
- Anyagi kérdésekben is a védőn múlik sok minden: a terhelt jellemzően nem tudja, hogy létezik költségkedvezmény, és azt sem, hogy annak hiányában elítélése esetén neki kell viselnie a kirendelt védő díját. Rossz anyagi helyzetben lévő ügyfélnél ezért érdemes felhívni a figyelmét a kérelemre, és segíteni a nyomtatvány kitöltésében.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Mit jelent a jó együttműködés és a megfelelő értesítés védői szemmel?*
- *Mit tehet a védő, ha a kihallgatás a jelenléte nélkül kezdődött meg vagy zajlott le?*
- *Hogyan lehet a rendelkezésre álló rövid idő alatt érdemi konzultációt folytatni egy krízisben lévő, nehezen kommunikáló ügyféllel?*
- *Hogyan tudjuk ellenőrizni, hogy a védencünk megértette-e a jogait, például a hallgatáshoz való jogát? Hogyan magyaráznánk el ezt a jogot zaklatott állapotú, és/vagy alacsony iskolázottságú védencünknek?*

51 Korábbi kutatásokról bővebben itt lehet olvasni: https://helsinki.hu/kozertheto-tajekoztatas-a-buntetoeljaras-kezdeti-szakaszaban-a-magyar-helsinki-bizottsag-vizsgalatairol-keszult-jelentesek/.

52 Itt érhető el a Magyar Helsinki Bizottság közérthető gyanúsítotti tájékoztatója: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/04/Gyanusitottak-jogai-2020.pdf, itt pedig a fogva lévő terheltek jogait összefoglaló közérthető tájékoztató: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/04/Letartoztatasban-levok-jogai-2020.pdf.



11.5. Közös tanulság

A védőhöz való hozzáférés akkor hatékony, ha megfelelő időben és érdemben valósul meg. A két szakma közös eszközei ennek megvalósítása érdekében egyszerűek és alkalmazásuk nem költséges:

- a pontos, dokumentált értesítés,
- a megfelelő várakozási idő az eljárási cselekmények megkezdését megelőzően,
- a terhelt és a védő közti bizalmas konzultáció feltételeinek megteremtése
- és az érthető kommunikáció a terhelt felé.

Ezek nemcsak a terhelt jogait védik, hanem mindkét szakma munkáját is kiszámíthatóbbá teszik, és megelőzik a későbbi, akár az egész eljáráson átívelő vitákat.

Kérdés, amit érdemes átgondolni:

Mit tehet a két szakma a jó együttműködésért, a deeszkalációért és a védőhöz való jog érvényesüléséért közösen?

12.
Dokumentáció és átláthatóság

Ami nincs dokumentálva, azt utólag szinte lehetetlen bizonyítani – sem a terhelt, sem az eljáró rendőr javára. A dokumentáció nem adminisztratív teher, hanem minden szereplő érdeke, mert utólag így válik rekonstruálhatóvá az eljárás szabályszerűsége vagy éppen annak hiánya. Az eljárási cselekmények megfelelő rögzítése, különösen kép- és/vagy hangfelvétel készítése lehet az „eljárás emlékezete”: ezek alapján lehet később megállapítani, hogy a jogokról szóló tájékoztatásra sor került-e, hogy a terhelt ténylegesen megértette-e, ami történt vele, és hogy a sérülékenységének megfelelő eljárási alkalmazkodások megtörténtek-e.

12.1. Jegyzőkönyv, kép- és hangfelvétel

Az eljárási jogokról szóló tájékoztatás megtörténtét jegyzőkönyvezni kell, éppen azért, hogy utólag ellenőrizhető legyen. A korábbi kutatási tapasztalatok[53] szerint a gyakorlat ehhez képest mutat hiányosságokat:

- a rendőrségi kihallgatásokon gyakran csak összefoglaló jegyzőkönyv készül a szó szerinti leirat helyett, ha pedig készül kép- és hangfelvétel, a leiratot külön kérni kell;
- a jegyzőkönyvek minősége nagyon változó, gyakran kell kérni a kiegészítésüket;
- sokszor csak a válasz kerül be a jegyzőkönyvbe, a kérdés nem – pedig a kérdések rögzítése a kihallgatás jogszerűsége vizsgálatának egyik legfontosabb garanciális feltétele;
- az összefoglaló jegyzőkönyvek minőségi problémáira felvétel vagy szó szerinti leirat nélkül nagyon ritkán derül fény.

A jegyzőkönyvhöz két, a gyakorlatban – ha nincs jelen a védő – gyakran elsikkadó garancia is tartozik: a terheltnek és a védőnek joga van a jegyzőkönyvet átnézni és észrevételezni, az esetleges kiegészítéseket – és azt is, ha a terhelt nem írja alá – rögzíteni kell, a jegyzőkönyv másolatát pedig át kell adni nekik. A szabadságától megfosztott terheltnek emellett a jogairól és a fogva tartás lehetséges leghosszabb tartamáról írásbeli tájékoztatót is kell kapnia, amelyet magánál tarthat – ennek átadását ugyanúgy rögzíteni kell.

53 Magyar Helsinki Bizottság (2019). Eljárási jogosítványok érvényesítése a kamera szemszögéből – a kihallgatások audiovizuális rögzítése az Európai Unióban (ProCam projekt-kutatás magyar országjelentés), 17-18. és 21. o. Elérhető: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_ProCam_country_report-HU.pdf.

A kép- és hangfelvétel léte nem pusztán technikai részletkérdés, az fontos garanciális jelentőséggel bír az egyes eljárási cselekmények szempontjából:

- az első kapcsolatfelvétel rekonstruálásában játszhat kulcsszerepet;
- a járőrautó belső terét rögzítő kamera vagy a testkamera segíthet elkerülni a tájékoztatást megelőző informális „tudakozódásokat";
- a kihallgatásról készült felvétel pedig szinte valamennyi eljárási jog – a tájékoztatáshoz, a védelemhez és a tolmácsoláshoz való jog, valamint az ártatlanság vélelme – érvényesülésének utánkövethetőségét biztosíthatja. A felvétel akkor tölti be a szerepét, ha a kihallgatót és a kihallgatott személyt egyaránt mutatja: ha a kamera csak a terheltre irányul, az torzítja azok észlelését, akik később – például bíróként – megnézik.[54]

Az Európai Unió Bizottságának a sérülékeny terheltek eljárási garanciáiról szóló ajánlása[55] külön kiemeli, hogy a kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek nem mindig képesek megérteni a kihallgatás tartalmát, ezért esetükben a rögzítés kiemelten fontos. A gyermek terheltekre vonatkozó uniós irányelv pedig ehhez egy további fontos elvet hozzátesz: ha nem készül felvétel, a kihallgatást más megfelelő módon – például ellenőrzött, részletes írásbeli jegyzőkönyvvel – kell rögzíteni. Nem kérdés tehát, hogy szükséges-e rögzíteni a kihallgatást, csak az a kérdés, hogyan.

A kép- és hangfelvétel készítéséről szóló magyar szabályozás tekintettel van a sérülékenység egyes eseteire, több esetben azonban csak lehetőségként, nem kötelezettségként tekint az audiovizuális dokumentációra:[56]

- kötelező kép- és hangfelvételt készíteni a tizennegyedik életévét be nem töltött személy, valamint az írni-olvasni nem tudó személy részvételét igénylő eljárási cselekményről;
- készíthető – de nem kötelező – kép- és hangfelvétel, ha a terhelt a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, és akkor is, ha fogyatékos személy vagy annak minősülhet;
- folyamatos hang- vagy kép- és hangfelvételt kell készíteni, ha azt a terhelt, a védő vagy a sértett a költségek egyidejű előlegezésével indítványozza;
- a távmeghallgatásokat minden esetben rögzítik.

Mindezzel együtt a CPT 2023-as látogatásáról készült jelentése szerint a legtöbb kihallgatáson nem készül felvétel, néhány kiszolgáltatott személy – például gyermekkorú áldozatok vagy írástudatlan személyek – kihallgatása kivételével; az eljáró rendőrök nem bíznak az elektronikus rendszerben, és attól tartanak, hogy a felvételek elvesznek. Ez egybevág a korábbi kutatásunkban megkérdezett védők véleményével, amely szerint a kihallgatásoknak legfeljebb öt százalékát rögzítik.

54 Méndez-eszköztár, 13. o., 27. lábjegyzet, hivatkozza: Lassiter, G.D. – Ware, L.J. – Lindberg M.J. – Ratcliff J.J. (2010). Videotaping custodial interrogations: toward a scientifically based policy. In: Lassiter – Meissner (szerk.): Police Interrogations and False Confessions.

55 Az Európai Unió Bizottságának a büntetőeljárás során gyanúsított és vádolt kiszolgáltatott személyekre vonatkozó eljárási biztosítékokról szóló 2013/C 378/02 sz. ajánlása, 2013. november 27.

56 Be. 88. § (1) bekezdés d) pont, 85. § (1) bekezdés j) pont, 96. § (1) bekezdés a)–b) pont, 358. § (4) bekezdés, 125. § (2) bekezdés; 41/2018. (VII. 11.) ORFK utasítás 11. pont c) és e) alpont.

Egy dolog ugyanakkor nem helyettesíthető rögzítéssel: a jelenlét. A távmeghallgatásokról minden esetben készül felvétel, és számuk 2019 és 2023 között több mint hatszorosára nőtt. Mindeközben a Magyar Helsinki Bizottság 2024-es DigiRights-kutatása azt mutatta, hogy a távmeghallgatás rontja a közvetlen bizonyítékészlelés – különösen a nonverbális jelek értékelésének – lehetőségét, a technikai akadályok és a bizalmas ügyvéd-terhelt kommunikáció hiánya pedig a védelemhez való jogot is hátráltathatja, mely problémák rendszerszintű kiküszöbölésére a büntető igazságszolgáltatás érintett intézményei mindeddig nem fordítottak figyelmet (nincsenek pl. protokollok, tréningek e témában).[57]

12.2. Iratmegismerés: az átláthatóság másik fele

Az átláthatóság nem merül ki abban, mi kerül rögzítésre – legalább ilyen fontos, hogy a terhelt és a védő hozzáférjen ahhoz, ami már rögzítve van. A Be. főszabálya a teljes és folyamatos iratmegismerés, amelyet csak esetről esetre, indokolt esetben lehet korlátozni; az ügyiratokat a védekezéshez szükséges időben és módon, a letartóztatásról döntő ülés előtt legkésőbb egy órával rendelkezésre kell bocsátani. A gyakorlatban ugyanakkor több visszatérő nehézség tapasztalható:[58]

- a hozzáférés az ügy súlyától függően alakul: kisebb súlyú ügyekben jellemzően teljeskörű, összetett – többnyire gazdasági – ügyekben viszont a nyomozó hatóság gyakran különösebb indokolás nélkül, az eljárás érdekeire hivatkozva tagadja meg az iratok megismerését;
- a korlátozással érintett iratot azonosításra alkalmas módon kell megjelölni, ha ez csak sorszámmal történik, a védő nem tudja megítélni, szüksége van-e az adott bizonyítékra, így érdemi panaszt sem tud előterjeszteni;
- az elektronikus iratmegismerés elvileg praktikusabb, a gyakorlatban azonban szintén nehézségek tapasztalhatóak ezzel kapcsolatosan, például a hatóságok sokszor elavult adathordozókat alkalmaznak, a fogva lévő terhelt elektronikus hozzáférése az iratokhoz sokszor nem megoldott, a papíralapú iratanyagot pedig sokszor nem tarthatja magánál, mert a bv. intézetek korlátozzák a zárkában tartható tárgyak körét – illetve annak zárkán tartása jelentős biztonsági kockázatot hordozhat magában a terhelt részére (pl. illetéktelen személy hozzáférhet).

Az iratmegismerés korlátozásával szemben önálló panaszjog áll rendelkezésre a terhelt és a védő számára – érdemes élni vele, mert a korlátozás indokoltsága utóbb, a bírósági szakban jóval nehezebben vitatható, ha a korábbi fázisban erre nem került sor.

57 Kádár A. – Komoróczki T. – Krámer L. – Pócza R. (2024). A digitalizáció hatása a védelemhez való jogra (DigiRights) – magyar országjelentés, Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2024/11/MHB_DigiRights_magyar_orszagjelentes_FIN_240701.pdf, a továbbiakban: DigiRights-kutatás magyar országjelentés; CPT/Inf (2024) 36, 21. o.

58 Be. 100. §; a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól szóló 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet. A gyakorlati tapasztalatokra lásd: kényszerintézkedési kézikönyv, 17-19. o.

12.3. Miért közös érdek?

A dokumentáció azért közös érdek, mert utólag ez lehet az egyetlen kapaszkodó:

- a rendőr számára a pontos jegyzőkönyv és a felvétel az önvédelem eszköze, megóvhatja attól, hogy megalapozatlanul vádolják bántalmazással vagy nyomásgyakorlással;
- a védő számára a dokumentáció teszi lehetővé annak ellenőrzését, hogy a tájékoztatás, a védő értesítése, a tolmácsolás és a kihallgatás módja megfelelő volt-e;
- a bíróság számára a felvétel az az objektív szempont, amely mentén a nyomozó hatóság, illetve az ügyész és a védelem közötti viták feloldhatók;
- a rögzítésnek szabályozó funkciója is lehet: a következetesen alkalmazott, biztonságosan tárolt felvétel visszatartó erővel bír, hathat az alaposabb jegyzőkönyvezés irányába, és növeli a vallomás bizonyító erejét.

Sérülékeny terheltek esetében az alaposan vezetett dokumentáció, még inkább a kép- és hangfelvétel azt is megmutatja, ami máskülönben láthatatlan marad: milyen állapotban volt a terhelt, értette-e, amit mondtak neki, jelezte-e a nehézségét, és reagált-e erre a hatóság. Ha a sérülékenységet és a rá adott választ – például szünet, egyszerűbb megfogalmazás, tolmács vagy támogató személy bevonása – nem rögzítik, akkor utóbb nemcsak a mulasztás, hanem a szakszerű intézkedés sem bizonyítható. A rögzítés különösen fontos azon eljárási cselekmények során, amelyeken nincs jelen a védő.



12.4. Rendőri nézőpont

A gondos dokumentáció rövid távon többletmunka, hosszabb távon viszont hatékony eszköz az eljárási cselekmények objektív rekonstruálására, így csökkentve annak kockázatát, hogy az eljárást meg kelljen ismételni, vagy a megszerzett bizonyítékot ne lehessen figyelembe venni.

Sérülékeny terhelt esetén különösen érdemes (illetve bizonyos esetekben kötelező is) rögzíteni:

- a jogokról szóló tájékoztatás megtörténtét, módját, az írásbeli tájékoztató átadását, és azt, hogyan győződött meg a rendőr a megértésről (például visszakérdezéssel);
- a védő értesítésének és a kirendelő határozat kézbesítésének pontos időpontját és módját, valamint a várakozási idő tényleges hosszát;
- a védő és a terhelt között folytatott konzultáció tényét, idejét és körülményeit;
- a harmadik személy értesítésének tényét, időpontját és címzettjét, illetve az értesítés sikertelenségét;
- a tolmács személyét, a tolmácsolás módját, és minden olyan jelzést, amely a tolmácsolás minőségére vonatkozott;

59 DigiRights-kutatás magyar országjelentés, 8-19. o.

- a sérülékenység észlelt jeleit és az emiatt tett lépéseket: a szünetet, a közlés egyszerűsítését, orvos vagy támogató személy bevonását, a cselekmény elhalasztását;
- a feltett kérdéseket is, nemcsak az azokra adott válaszokat;
- a terhelt egészségi állapotára, a szünetekre és az ellátására (pl. étkezés, gyógyszer) vonatkozó adatokat;
- a jegyzőkönyv átnézésének tényét: megkapta-e a terhelt és a védő, tett-e észrevételt, aláírta-e – és ha nem, mi volt ennek az oka;
- az iratmegismerés tényét és terjedelmét: mely iratokat, mikor és milyen formában kapta meg a terhelt és a védő, illetve mely iratok megismerését és milyen indokkal korlátozták.

Ahol a jogszabály csak lehetőséget ad a felvétel készítésére – például fiatalkorú vagy fogyatékos terhelt esetén –, ott is érdemes élni vele: éppen ezekben az ügyekben válhat vitatottá, hogy a terhelt megértette-e, mi történik, és hogy a kihallgatás módja nem volt-e alkalmas kényszer kifejtésére. Ugyanez igaz a testkamerára az első kapcsolatfelvételnél: az intézkedés első percei határozzák meg a helyzet további alakulását, és ezek rekonstruálására más eszköz jellemzően nincs.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Milyen esetekben segítette már ki az eljáró rendőrt a saját, gondos dokumentációja?*
- *Mi az, amit a jelenlegi jegyzőkönyvezési gyakorlat nem mutat meg, pedig fontos lenne?*
- *Milyen akadályai vannak a kép- és hangfelvétel készítésének a mindennapi munkában, és ezekből melyik oldható meg helyi szinten?*

12.5. Védői nézőpont

A védő számára a dokumentáció a tartalmán kívül is számos információt hordoz.

Intő jel lehet, ha:

- a jegyzőkönyv nyelvezete jóval összetettebb és árnyaltabb, mint ahogyan a terhelt valójában beszél;
- a jegyzőkönyvben csak a válaszok szerepelnek, a kérdések nem, így nem ellenőrizhető, hogy a kérdezés nem volt-e sugalmazó;
- nincs nyoma a jogokról szóló tájékoztatásnak, a védő értesítésének vagy a konzultáció lehetőségének;
- nincs nyoma a sérülékenységnek, pedig az az adott helyzetben nyilvánvaló volt (például a terhelt láthatóan krízisben volt, nem beszélte a nyelvet, vagy az észlelési, értési képességét egyéb tényezők korlátozták);
- a terhelt utóbb egészen másként írja le a történteket, mint ahogyan azok az iratokban szerepelnek.

Ilyenkor a védő kérheti a jegyzőkönyv kiegészítését és az észrevételei szó szerinti jegyzőkönyvbe vételét, ha felvétel készült, kérheti a szó szerinti leiratot. Kérheti a jogokról szóló írásbeli tájékoztató másolatát, a védő értesítéséről készült feljegyzés csatolását és az iratmegismerésről vezetett nyilvántartás adatait is. A kifogásokat érdemes a lehető legkorábban megtenni, mert a hiány utólagos pótlása jellemzően nem lehetséges.

Fontos ugyanakkor, hogy miután a kötelező kép- és hangfelvétel hiánya önmagában nem teszi felhasználhatatlanná a bizonyítékot, a védő legfontosabb eszköze nem az utólagos kifogás, hanem az, ha már az eljárás korai szakaszában rögzíttet minden körülményt, amely a vallomás megbízhatóságát később megkérdőjelezheti.

Ha az ügyfél bántalmazásról számol be, vagy annak jelei mutatkoznak, a dokumentáció a védő legfontosabb eszköze. Ilyenkor érdemes:

- azonnal, részletesen és időrendben rögzíteni az ügyfél beszámolóját: mi történt, mikor, hol, kik voltak jelen, milyen testi (fájdalom, zúzódás, szédülés) és lelki tünetei vannak – ez támasztja alá később a beszámoló következetességét és hitelességét;
- írásban kérni haladéktalan, független orvosi vizsgálatot, lehetőleg olyan szakembertől, aki ismeri az Isztambul Protokollt, és gondoskodni a látlelet megőrzéséről;
- fényképet készíteni vagy kérni a látható sérülésekről, és számba venni a lehetséges tanúkat: fogvatartott-társakat, az elfogásnál jelen lévő családtagokat, egészségügyi dolgozókat;
- kérni a fogvatartási iratok, a kamera-, testkamera- és kihallgatási felvételek megőrzését és kiadását – ha ezt megtagadják, vagy a felvételben megmagyarázatlan hiány van, magát a megtagadást, illetve a hiányt is rögzíttetni kell.

Jó tudni! – Mi az Isztambul Protokoll?*

Az Isztambul Protokoll egy nemzetközileg elfogadott útmutató a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód hatékony kivizsgálásához és dokumentálásához.

Gyakorlati segítséget nyújt:

1. a rossz bánásmódról beszámoló személyek szakszerű meghallgatásához és vizsgálatához;
2. a kínzásra utaló testi és lelki következmények felismeréséhez;
3. az orvosi szakvélemények elkészítéséhez;
4. a bizonyítékok igazságügyi és más illetékes szervek előtti felhasználásához.

A Protokoll olyan minimális szakmai követelményeket és alapelveket fogalmaz meg, amelyeket az egyes országok saját jogrendszerükhöz és lehetőségeikhez igazíthatnak. Célja, hogy a kínzás gyanúját minden esetben pártatlanul, alaposan és eredményesen vizsgálják ki, a bizonyítékokat pedig megfelelően rögzítsék.

* Az Isztambul Protokoll magyar nyelvű elérhetősége: https://cordelia.hu/wp-content/uploads/2019/04/Isztambul-Protokoll-I-III-fejezet-compressed.pdf.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Milyen jelek alapján ismerhető fel, hogy a jegyzőkönyv nem tükrözi hűen a kihallgatás menetét?*
- *Mikor érdemes kép- és hangfelvétel készítését indítványozni, és van olyan eset, amikor ez inkább hátránnyal jár a védelem szempontjából?*
- *Milyen körülményeket érdemes már az első eljárási cselekmény során jegyzőkönyvbe vetetni?*



12.6. Közös tanulság

A dokumentáció mindkét szakma számára ugyanazt adja: ellenőrizhetőséget. A rendőrnek védelmet nyújt a megalapozatlan állításokkal szemben, a védőnek a jogsértés felismerésének egyetlen reális eszközét adja – a terheltnek pedig azt, hogy a vele történtek nem vesznek el.

Sérülékeny terhelt esetében a tét ennél is nagyobb: ha nem marad nyoma annak, milyen állapotban volt a terhelt és hogyan reagált erre az eljáró hatóság, akkor az eljárás legfontosabb kérdésére – értette-e egyáltalán, mi történik vele – utóbb senki nem tud válaszolni. A közös érdek felismerése itt kezdődik: a pontos jegyzőkönyv, az iratmegismerés és a rendelkezésre álló technika használata nem az egyik fél számára jelent előnyt a másikkal szemben, hanem mindkét szakma hatékony munkavégzésének biztosítéka.

13.
Előítéletek, diszkrimináció és sérülékenység a büntetőeljárás korai szakaszában

13.1. Az előítélet és az intézményi diszkrimináció kockázatai

A büntetőeljárás korai szakaszában a rendőröknek és a védőknek gyakran rövid idő alatt, hiányos információk alapján kell fontos döntéseket meghozniuk. Ilyen helyzetekben az emberek az egyszerűsítésekre, így korábbi tapasztalatokra, beidegződésekre vagy általánosításokra hajlamosak, azokra támaszkodhatnak a döntések meghozatala során. Ezek segíthetik a tájékozódást, ugyanakkor torzíthatják a helyzet értelmezését és az érintett személy megítélését. Ennek megfelelően a szakmai elvárás egy hivatalos feladatot ellátó személy esetében, hogy személyes általánosításainak tudatában legyen, azok ne befolyásolják az eljárás lefolytatásában, lehetőségeinek megfelelően korrekt, neutrális attitűddel lássa el feladatait.

Ez amiatt jelenthet kihívást, mert az előítélet nem minden esetben tudatos vagy szándékos. A szociálpszichológiai szakirodalom széles körben használja az *implicit* vagy *tudattalan torzítás* fogalmát olyan automatikus asszociációk leírására, amelyek befolyásolhatják az észlelést és a döntéshozatalt akkor is, ha az érintett személy tudatosan elutasítja a diszkriminációt.

Tréninggyakorlat – Tudattalan torzításaink felfedezése

Ahhoz, hogy az előítéleteinkkel foglalkozzunk, szükséges tudnunk, hogy azok milyen mértékben vannak jelen egy-egy témában. Ebben a kérdésben segít a „Projekt Implicit” programja, amely az előítéletet, elfogultságot vizsgálja néhány témában (rasszok, nemi identitás, nőkkel szembeni diszkrimináció) egy úgynevezett implicit asszociációs teszt (IAT) segítségével. A teszt eredménye objektív, nem ad értékítéletet, pusztán visszajelzés a kitöltőnek azzal kapcsolatban, hogy milyen mértékben és milyen irányba elfogult egy-egy téma kapcsán.



Az alábbi feladatot egyénileg, számítógép előtt ülve tudjuk végrehajtani. Nyissuk meg ezt a linket és töltsük ki az ott elérhető teszteket. (Ha megnyitottuk az oldalt, a bal alsó sarokban válasszuk ki a Hungary (Magyar) opciót, majd az „Előzetes információk” elolvasása után a tájékoztató végén kattintsunk a „folytatni szeretném” linkre.)

A teszt visszajelzésül szolgálhat a kitöltő elfogultságairól, így segítheti azok tudatosítását, ezen keresztül pedig támogathatja azok felülírását, amikor sérülékeny csoportba tartozó személyekkel kerül kapcsolatba.

TESZT INDÍTÁSA

Tréninggyakorlat – Az első benyomás csapdája

Nézzük meg a képeket, és minden személyről írjuk le az első benyomásunkat![60]



És most nézzük meg minden fotó párját!



Gondoljuk végig az alábbi kérdéseket:

- Milyen tulajdonságokat feltételeztünk az adott személyről?
- Milyennek képzeltük az adott személy élethelyzetét?
- Mely megállapításaink alapulnak ténylegesen megfigyelhető tényeken, és melyek feltételezések?
- Befolyásolta-e véleményünket a személy öltözete, megjelenése vagy a képen látható tárgyak?
- Változott-e a második fotó alapján a benyomásunk a személyekről? Ha igen, miben változott? Ha nem, fejtsük ki, miért nem.

Megbeszéléshez:

- Miben különböztek a résztvevők első benyomásai?
- Milyen sztereotípiák jelentek meg?
- Hogyan befolyásolhatják az első benyomások a büntetőeljárás során hozott döntéseket?

Tanulság: *A külső megjelenés önmagában nem megbízható jelzője egy személy hitelességének, együttműködési készségének vagy sérülékenységének. A szakmai döntéseket minden esetben egyéni értékelésre és ellenőrizhető tényekre, valamint – amennyiben létezik – a témában készült protokollra kell alapozni.*

60 A képek az Orosházi Gyermek- és Ifjúsági Önkormányzat fotókiállításán bemutatott alkotások, a projektről további információk a Ne ítélj elsőre – Fotókiállítás oldalán.

A diszkrimináció nemcsak egyéni magatartásként jelenhet meg. A jogi és társadalomtudományi szakirodalom *intézményi* vagy *strukturális diszkriminációként* írja le azokat a helyzeteket, amikor egy szervezet működése vagy gyakorlata egyes csoportok számára rendszeresen hátrányos következményekkel jár, függetlenül attól, hogy az érintett szereplők szándékosan kívántak-e hátrányt okozni.

A sérülékeny helyzet felismerésének egyik akadálya lehet, ha a viselkedést elsősorban sztereotípiák alapján értelmezzük. Ha például egy zavartan viselkedő személyről automatikusan azt feltételezzük, hogy pusztán ittas, fennáll a veszélye annak, hogy nem vesszük észre a mögöttes mentális vagy egészségügyi problémát. Hasonlóképpen, egy feszült vagy bizalmatlan külföldi személy magatartása mögött állhat nyelvi akadály, korábbi negatív hatósági tapasztalat vagy traumatikus élmény is.

A tisztességes eljárás követelménye nem feltétlenül jelent minden esetben teljesen azonos bánásmódot. Bizonyos helyzetekben az egyéni szükségletek figyelembevétele szükséges lehet ahhoz, hogy az érintett személy ténylegesen gyakorolni tudja jogait.

Egy hatósági helyzetben gyakran másodpercek alatt kell értelmezni a másik ember viselkedését és dönteni arról, hogyan reagáljunk rá. Ezeket a gyors reakciókat azonban olyan előzetes elképzelések és attitűdök is befolyásolhatják, amelyek *sztereotípiákon* vagy *előítéleteken* alapulnak, így végső soron *eltérő bánásmódhoz* vezethetnek.

Sztereotípia – KOGNÍCIÓ

A sztereotípia egyfajta kognitív séma vagy mentális „cédula”, amit az agyunk a gyors információfeldolgozás érdekében használ. Leegyszerűsíti a világot azzal, hogy egy csoport minden tagjára ráhúz egy tulajdonságot (pl. „a nőket gyakran elvakítják az érzelmeik”; „a mentális betegséggel élők kiszámíthatatlanok és veszélyesek”). Önmagában még nem feltétlenül jelent rosszindulatot, de figyelmen kívül hagyja az egyéni különbségeket és gyakran téves következtetések irányába vezet.

Előítélet – ÉRZELEM

Előítéletről akkor beszélünk, amikor a sztereotípiákhoz negatív érzelmek, meggyőződések, ellenszenv társulnak. Ez egy alapvetően irracionális attitűd, ami felülírja a személyes tapasztalatot (pl. „nem bízom meg ebben a kollégámban, mert nő”; „ha lehet elkerülöm azokat, akikről tudom, hogy mentális betegséggel élnek, ha munkámban találkozom velük, a szokásosnál is szigorúbban bánok velük”).

Diszkrimináció – CSELEKVÉS

A diszkrimináció az előítélet gyakorlati megnyilvánulása, amikor valakit egy vagy több specifikus csoporthoz tartozása miatt hátrányos megkülönböztetés, kirekesztés vagy igazságtalan bánásmód ér (pl. nem vesznek fel a céghez több nőt, vagy a mentális betegségben érintett terhelttel szemben az adott helyzet kockázati tényezői által indokoltnál jelentősebb mértékű kényszerítőeszközt vagy kényszerintézkedést alkalmaznak).

Tréninggyakorlat – Tény vagy feltételezés?

Olvassa el az alábbi állításokat, és döntse el, hogy azok megfigyelhető tények vagy inkább értelmezések, következtetések.

Állítás	**Tény vagy feltételezés?**
„A terhelt nem válaszolt az első három kérdésre."	
„A terhelt szándékosan nem működött együtt."	
„A terhelt kerülte a szemkontaktust."	
„A terhelt agresszív, veszélyes személy."	

Gondoljon vissza olyan helyzetre a saját szakmai gyakorlatából, amikor egy terhelt vagy más érintett viselkedését elsőre nehezen tudta értelmezni, írjon le 1-2 példát.

Megbeszéléshez:

Milyen további információkra lenne szükség ahhoz, hogy az adott viselkedés okait meg lehessen ítélni?

13.2. Stigmatizált sérülékeny csoportok

Krízishelyzetben lévők

A mentális zavarral, pszichotikus állapottal vagy súlyos szerhasználat következményeivel küzdő személyek viselkedhetnek úgy, amit a környezet agresszívnak, irracionálisnak vagy együttműködésre képtelennek értelmezhet.

A zavartság, a figyelemzavar, a fokozott gyanakvás, a hallucinációk vagy a szélsőséges érzelmi reakciók befolyásolhatják a személy kommunikációs képességeit és döntéshozatalát. A krízisintervencióval és rendészeti kommunikációval foglalkozó kutatások szerint ilyenkor a nyugodt, tiszteletteljes és kiszámítható kommunikáció elősegítheti a helyzet deeszkalációját, míg a szükségtelenül konfrontatív fellépés fokozhatja a feszültséget.

Etnikai kisebbségek

A roma közösségekkel és más etnikai kisebbségekkel szembeni társadalmi előítéletek Magyarországon és más európai országokban is dokumentált jelenségnek számítanak (lásd

például az etnikai profilalkotás[61] jelenségét). A már hivatkozott 2023-as Eurobarométer-kutatás szerint Magyarországon a válaszadók 72 százaléka szerint nagymértékben elterjedt a diszkrimináció azon az alapon, hogy valaki roma, 60 százalékuk szerint bőrszín vagy etnikai származás alapján. Az etnikai kisebbségekkel kapcsolatos sztereotípiák hatással lehetnek a megbízhatóság, a veszélyesség vagy az együttműködési hajlandóság megítélésére is. A PrinCE-projekt keretében végzett kutatásunk is alátámasztja, hogy a romákat előítéletek övezik nemcsak a szélesebb értelemben vett lakosság, hanem kifejezetten az igazságszolgáltatás rendszerében, a rendőrség körében is. Ezt az érintettek is tapasztalják, sokszor ezért a roma terheltek körében is bizalmatlanságot tapasztalhatunk a rendőrökkel / rendőrségi eljárással kapcsolatosan.

A kölcsönös bizalmatlanság önmagát erősítő folyamatot indíthat el. A terhelt bizalmatlan vagy védekező magatartása megerősítheti az eljáró személy előzetes feltételezéseit, miközben maga a bizalmatlanság korábbi személyes vagy közösségi tapasztalatokból is fakadhat.

Menekültek és más külföldiek

A külföldi állampolgárok és különösen a menekültek esetében a nyelvi nehézségek mellett kulturális különbségek, traumatikus élmények és a hatóságoktól való félelem is jelen lehet.

Az együttműködés hiányának tűnő magatartás mögött nem feltétlenül rosszhiszeműség állhat, hanem a helyzet félreértése vagy a biztonságérzet hiánya. A nem megfelelő tolmácsolás vagy a jogi tájékoztatás hiányos megértése akadályozhatja az eljárási jogok tényleges gyakorlását. A PrinCE-kutatás során megszólaltatott civil szervezetek és szakemberek tapasztalatai szerint a külföldi érintettek esetében a nyelvi és kommunikációs akadályok továbbra is jelentős problémát jelentenek.

Fontos alapelv: önmagában egyetlen társadalmi csoporthoz való tartozás sem teszi lehetővé egy személy viselkedésének vagy szükségleteinek előzetes megítélését. A sérülékenység felismerése minden esetben egyéni értékelést igényel.

A nyelvhasználat jelentősége

A szakmai és a mindennapi kommunikáció során is érdemes kerülni azokat a megfogalmazásokat, amelyek az érintett személyt kizárólag valamely tulajdonsága vagy állapota alapján határozzák meg.

61 Az etnikai profilalkotása diszkrimináció egyik formája, amelyet a nemzetközi és az európai jog is tilalmaz. A Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (*European Commission against Racism and Intolerance, ECRI*) 11. számú általános ajánlásában javasolja, hogy a tagállamok kormányai „az etnikai alapú kiválasztás tekintetében egyértelműen definiálják és törvényben tiltsák meg az etnikai ismérveken alapuló kiválasztást". Az ajánlás értelmében etnikai profilalkotásnak minősül „az olyan ismérvek, mint a faj, a bőrszín, a nyelv, a vallás, a nemzetiség, továbbá a nemzeti vagy etnikai származás objektíven és ésszerűen nem igazolható alkalmazása a rendőrök ellenőrző, megfigyelő vagy nyomozati tevékenysége során". A jelenségről ld. bővebben: dr. Kádár András Kristóf – Körner Júlia – dr. Moldova Zsófia – dr. Tóth Balázs (2008). *Szigorúan ellenőrzött iratok. A magyar igazoltatási gyakorlat hatékonyságáról és etnikai aspektusairól (kutatási jelentés).* Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, https://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_STEPSS_HU.pdf.

Példák:

Kerülendő megfogalmazás	Javasolt megfogalmazás
„őrült”, „bolond”	mentális zavarral élő személy vagy mentális zavarban szenvedő személy
„drogos”, „piás”, „alkesz”	szerhatás alatt álló személy, alkohol hatása alatt álló személy vagy alkoholos befolyásoltság
„illegális migráns”	külföldi, menekült vagy menedékkérő
„cigány família”	roma család (ha a származás egyáltalán releváns)

A megbélyegző nyelv önmagában is befolyásolhatja az eljáró személyek attitűdjeit, ennek megfelelően az intézkedések vagy kapcsolatfelvételek kimenetelét. Mindig a személyt helyezzük előtérbe, ne a címkét.

13.3. Rendőri nézőpont

A tudattalan torzítások felismerése

A torzítások felismerésének első lépése annak elfogadása, hogy azok bárkinél megjelenhetnek. A kutatások szerint a szakmai tapasztalat önmagában nem zárja ki a sztereotípiák vagy automatikus feltételezések alkalmazását, bár azok hatása egyénenként és helyzetenként eltérő lehet.

Hasznos önellenőrző kérdések lehetnek:

- Milyen konkrét tényekre alapozom ezt a következtetést?
- Van-e más lehetséges magyarázat a viselkedésre?
- Elképzelhető-e, hogy sérülékenység áll a háttérben, azaz, hogy az illető önhibáján kívül nem érti vagy nem tudja végrehajtani a kérésem, utasításom?
- Ugyanezt gondolnám más háttérrel rendelkező személynél is?

Ítélkezéstől mentes kommunikáció a gyakorlatban

A tisztességes és hatékony rendőri fellépés egyik fontos eszköze a strukturált kommunikáció. A sérülékenység felismerését segítheti:

- a nyitott kérdések alkalmazása („Kérem, mondja el, mi történt?”, „Mi történt az után?”, „Mit tud elmondani az eseményekről?”),
- az egyszerű, közérthető nyelvezet használata (egyszerű, rövid mondatok, speciális kifejezések használata nélkül vagy azok magyarázatával),

- a megértés visszaellenőrzése („Kérem, ismételje el, hogy az imént mit mondtam Önnek!”; „Kérem, foglalja össze, mit jelent az Ön számára ez a tájékoztatás!”),
- szükség esetén egészségügyi vagy más szakember bevonása.

Az eljárási igazságossággal kapcsolatos kutatások szerint a tiszteletteljes bánásmód és az érintettek meghallgatása hozzájárulhat a hatóságokkal való együttműködéshez és növelheti az eljárás méltányosságának érzékelését.

Helyzetgyakorlat – „Nem működik együtt?”

Egy férfit lopás gyanúja miatt állítanak elő. Az intézkedés során kerüli a szemkontaktust, rövid, egyszavas válaszokat ad, többször hosszú ideig hallgat, és láthatóan nehezen követi a beszélgetést. Amikor ugyanazt a kérdést másodszor is felteszik neki, ingerülten azt válaszolja: „Már mondtam.” Az intézkedő rendőrök között vita alakul ki. Az egyikük szerint a férfi szándékosan akadályozza az intézkedést, míg a másik úgy véli, hogy viselkedése mögött más ok is állhat.

Önellenőrző kérdések:

- Melyek a megfigyelhető tények, és melyek a feltételezések?
- Milyen okok állhatnak a viselkedés hátterében?
- Hogyan lehet ellenőrizni, hogy az érintett személy megértette-e a kérdéseket?
- Hogyan lehet a kommunikációt úgy alakítani, hogy az elősegítse az együttműködést?

A szemkontaktus kerülése, a hallgatás vagy a rövid válaszok önmagukban nem bizonyítják az együttműködés hiányát. Ezek hátterében számos más ok is állhat, például stressz, szorongás, kommunikációs nehézség, mentális krízis, korábbi traumatikus élmények, kulturális sajátosság stb. Az intézkedés során ezért célszerű kerülni az elhamarkodott következtetéseket. Érdemes egyszerű, egyértelmű kérdéseket feltenni, elegendő időt hagyni a válaszadásra, és meggyőződni arról, hogy a személy megértette a hozzá intézett kérdéseket és a vele közölt információkat. Ha a viselkedés továbbra is szokatlan vagy nehezen értelmezhető, mérlegelni kell, hogy felmerülhet-e valamilyen sérülékenységi tényező, amely az eljárás során fokozott figyelmet igényel. A sérülékenység felismerése gyakran a helyzet pontosabb értékelését és a konfliktusok megelőzését is szolgálja.

Tanulság: *A viselkedés önmagában ritkán árulja el annak okát. A rendőri intézkedés során nem az a feladat, hogy az eljáró személy diagnózist állítson fel vagy találgassa a háttérben álló okokat, hanem hogy felismerje: ugyanaz a viselkedés többféleképpen is magyarázható. A tisztességes és hatékony eljárás érdekében a kommunikációt mindig az egyéni helyzethez kell igazítani, és kerülni kell az előítéleteken vagy első benyomásokon alapuló következtetéseket.*

13.4. Védői nézőpont

A saját torzítások tudatosítása

A védők sem lehetnek mentesek a társadalomban jelen lévő sztereotípiáktól. A sérülékeny ügyfelek esetében előfordulhat, hogy a kommunikációs nehézségeket, az érzelmi reakciókat vagy a bizalmatlanságot tévesen a védekezési stratégia részének vagy a bűnösség jelének tekintik.

A hatékony védelem előfeltétele annak felismerése, hogy a sérülékenység ténye és annak az eljárásra is kiható következményei sokszor nem nyilvánvalóak. Speciális szükségletű személyek esetében külön figyelmet kell fordítani arra, hogy valóban megértik-e az eljárás menetét, a jogaikat és döntéseik következményeit.

A diszkrimináció felismerése az eljárásban

A védő szerepe nem merül ki saját előítéleteinek kontrollálásában. Fontos feladata annak felismerése is, ha az eljárás során a sérülékenység figyelmen kívül marad, vagy ha a terheltet hátrányos megkülönböztetés éri, akár közvetlenül, akár akaratlanul, intézményes formában.

Ezekre utalhat például:

- a jogokról szóló tájékoztatás formálisan elhangzik, de azt a terhelt nem érti meg ténylegesen,
- a tolmácsolás érzékelhető hiányossága,
- a mentális állapot figyelmen kívül hagyása,
- a terhelt beszámolójának automatikus hiteltelenítése,
- az egyéni körülmények feltárásának elmaradása,
- a hatóságok részéről eljáró személyek kevéssé udvarias nyelvhasználata, metakommunikációja.

Mit tehet a védő?

A védő egyik legfontosabb feladata annak biztosítása, hogy az ügyfél ne csupán formálisan, hanem ténylegesen is képes legyen gyakorolni az őt megillető eljárási jogokat.

A védő ennek érdekében például a következőket teheti:

- a terhelttel való első konzultáció során törekedhet a sérülékenység felismerésére, az abból esetlegesen adódó kommunikációs korlátok megértésére és áthidalására;
- bizalmi légkört alakíthat ki annak érdekében, hogy a terhelt bármikor jelezhesse számára, ha nem érti a jogait, vagy ha hátrányos bánásmód vagy megkülönböztetés éri;
- kezdeményezheti annak a jegyzőkönyvezését, hogy a terhelt sérülékeny állapotban van, például trauma hatása alatt áll;

- felhívhatja a figyelmet a kérdések és az elhangzó tájékoztatás a terhelt által is érthető megfogalmazásának szükségességére;
- az eljárás során folyamatosan ellenőrizheti, hogy a terhelt valóban érti-e a vele történteket, a neki feltett kérdéseket;
- felhívhatja a figyelmet a kihallgatás, illetve az eljárási cselekmény során a megfelelően objektív és tiszteletteljes szóhasználatra;
- kérheti annak a jegyzőkönyvezését, ha a rendőrség részéről nem megfelelő stílusú, lekezelő vagy diszkriminatív szóhasználatot tapasztal.

Helyzetgyakorlat – „Valóban érti a jogait?”

Egy menekült hátterű, korlátozott magyar nyelvtudással rendelkező terheltet gyanúsítottként hallgatnak ki. A jegyzőkönyv szerint a rendőrség – tolmács közreműködésével – tájékoztatta a jogairól, és a terhelt kijelentette, hogy a tájékoztatást megértette.

A védő az első személyes találkozás során azonban azt tapasztalja, hogy az ügyfél bizonytalan az eljárás célját illetően, nem tudja pontosan megmagyarázni, milyen jogok illetik meg, és többször összekeveri a rendőrség, az ügyészség és a bíróság szerepét. Kiderül továbbá, hogy előállítása során a rendőrök emelt hangon, kis személyes teret hagyva beszéltek, bőrszínére és nyelvhasználatára gúnyos megjegyzéseket tettek, magyarul, amiből az érintett ugyan nem mindent értett, azonban nagyfokú félelem és aggodalom kerítette hatalmába, miközben kiderül, vannak korábbi negatív élményei hatóságokkal, mivel származási országában korábban önkényes fogva tartás áldozata volt.

Önellenőrző kérdések:

- Milyen jelek utalhatnak arra, hogy a jogi tájékoztatás ténylegesen nem volt érthető a terhelt számára?
- Hogyan befolyásolhatja az őt a rendőrök részéről ért előítéletes bánásmód az ügyfél viselkedését?
- Hogyan befolyásolhatják a traumatikus korábbi tapasztalatok az ügyfél viselkedését?
- Hogyan lenne érdemes és jogszerű eljárnia a rendőrnek a fent említett helyzetben?
- Milyen további kérdéseket érdemes feltenni a megértés ellenőrzése érdekében?
- Indokolt lehet-e a tolmácsolás felülvizsgálata?
- Milyen lépéseket tehet a védő annak érdekében, hogy ügyfele ténylegesen gyakorolni tudja az eljárási jogait?

Önmagában az a tény, hogy a terhelt a jegyzőkönyv szerint kijelentette, hogy megértette a jogairól szóló tájékoztatást, nem feltétlenül jelenti azt, hogy ténylegesen is megértette annak tartalmát. Erre utalhat, ha nem tudja saját szavaival elmagyarázni az eljárás menetét, összekeveri az eljárás szereplőit, vagy bizonytalan a jogai gyakorlásának módját illetően. A korábbi traumatikus tapasztalatok fokozhatják a bizalmatlanságot, a szorongást vagy az együttműködési nehézségeket. A védőnek ezért célszerű ellenőriznie a tényleges megértést, például visszakérdezéssel (pl. „Meg tudja saját szavaival ismételni, mik a jogai?”), szükség esetén kezdeményeznie a megfelelő tolmácsolás biztosítását, és mérlegelnie, hogy szükség van-e további támogatásra vagy szakértő bevonására.

Tanulság: *Az eljárási jogok biztosítása nem ér véget azok formális ismertetésével. A védő fontos szerepet játszik annak felismerésében, ha az ügyfél nyelvi, kulturális vagy pszichológiai okokból nem képes teljes mértékben megérteni vagy gyakorolni a jogait.*



13.5. Közös tanulság

A sérülékeny terheltek esetében nemcsak eljárási jogaik eleve nehezebb gyakorlása, hanem az előítéletek és a tudattalan torzítások is befolyásolhatják a tényfeltárás minőségét, a kommunikáció eredményességét és az eljárási jogok érvényesülését. Ennek mértéke az adott helyzettől és az érintett személyektől függ, ugyanakkor a kockázat tudatosítása minden esetben fontos része a szakmai munkának. A megbélyegzéstől való félelem és az esetleges korábbi traumatikus élmények következtében az érintettek később kérnek segítséget, kevésbé bíznak a hatóságokban, de adott esetben akár a saját védőjükben is, nehezebben osztanak meg érzékeny információkat, és nagyobb valószínűséggel értelmezik az eljárást ellenségesnek. Mindez közvetlenül befolyásolhatja a kommunikáció eredményességét és az eljárási jogok tényleges érvényesülését.

A rendőrök és a védők eltérő szerepet töltenek be a büntetőeljárásban, de közös érdekük, hogy a sérülékenység időben felismerhető legyen, és az eljárás az érintett személy egyéni szükségleteinek figyelembevételével, jogszerű módon valósuljon meg. A tisztességes eljárás egyik fontos garanciája az a szakmai hozzáállás, amely az egyént nem valamely társadalmi csoport képviselőjeként, hanem saját helyzetével, szükségleteivel és képességeivel rendelkező emberként kezeli.



Jó tudni! – Javaslat a rendszerszintű változásokhoz

Rendészettudománnyal, rendészeti gyakorlattal foglalkozó nemzetközi szakirodalmi források egybehangzó gondolata az előítéletek és diszkrimináció témájában, hogy minél nagyobb az intézkedő személy mérlegelési szabadsága egy bizonytalan helyzetben, annál jelentősebb annak a kockázata, hogy sztereotípiák és automatikus feltételezések befolyásolják a döntését. A szakirodalom szerint az egyik leghatékonyabb előítéletcsökkentő megoldás az lehetne, ha a szubjektív döntések helyett konkrét, ellenőrizhető és egységesen alkalmazott kritériumokat használhatnának a szolgálatot ellátó szakemberek egy-egy helyzetben. Ezek olyan egységes kategóriarendszerek, melyek összefoglaló jellegű, tapasztalatokra és jógyakorlatokra épülő szempontokkal hozzájárulnának a biztosabb, kiszámíthatóbb, emberi erőforrás-management szempontjából kíméletesebb és diszkrimináció-mentesebb feladatellátáshoz.

Az egyik tanulmányban vizsgált esetekben az alacsonyabb mérlegelési szabadsággal járó ruházat- és csomagátvizsgálások (motozások) eredményesebbek voltak, miközben kevésbé voltak diszkriminatívak. Az amerikai vámhatóságnál például a ruházat- és csomagátvizsgálásokra okot adó szubjektív szempontok számát negyvenháromról hat, a csempészethez közvetlenebbül kapcsolódó kritériumra csökkentették. Kizárásra kerültek olyan elemek, mint hogy az adott személy tart-e szemkontaktust, hol / milyen sorrendben száll le a repülőgépről, milyen márkájú ruhát hord, hogyan mozog a repülőtéren. Megtartottak például a hatóság szubjektív értékelésére építő kérdéseket, például: van-e valami feltűnő vagy gyanús a személy fizikai megjelenésében? Látható-e rajta olyan érzelmi állapot, amely figyelemfelkeltő (pl. ideges-e)? A kérdéssor immanens része maradt az objektív elemek vizsgálata (pl. kábítószer-kereső kutya jelzése, hírszerzési vagy hatósági információk rendelkezésre állása, iratok tartalma és azok érvényességének kérdése, valamint korábbi előtalálások ténye). A motozások száma 75%-kal visszaesett, miközben a találati arány körülbelül négyszeresére nőtt, és a sztereotipizált csoportok hátrányára tapasztalható különbségek nagymértékben csökkentek. (amacad.org)

14.
Gyermekekkel szembeni eljárás

14.1. Miért fontos a gyermekkort különleges sérülékenységként elismerni?

A gyermekek fejlődési sajátosságai miatt eltérő bánásmódot igényelnek, mint a felnőttek. Testi, pszichológiai és érzelmi fejlettségük különbségei indokolják a gyermekközpontú igazságszolgáltatási megközelítést és a speciális eljárási garanciák alkalmazását.

A gyermek legfőbb érdekének elve a gyermekeket érintő valamennyi döntés egyik alapvető irányadó szempontja. Ennek meghatározása nem történhet általános szabályok alapján, hanem minden esetben egyedi mérlegelést igényel, hiszen a gyermek szükségletei, körülményei és érdekei idővel is változhatnak. Ennek megfelelően a gyermekkel foglalkozó szakembereknek – így a védőknek, rendőröknek és más igazságügyi szereplőknek – az eljárás különböző szakaszaiban is újra kell értékelniük, hogy az adott helyzetben mi szolgálja leginkább a gyermek érdekeit.

A gyermek legfőbb érdekének megállapítása nem alapulhat kizárólag a szakember személyes megítélésén vagy a hatóságok álláspontján. Az értékelés két alapvető pillére egyrészt a gyermek saját véleményének meghallgatása, másrészt élethelyzetének és körülményeinek átfogó vizsgálata. A gyermekeket megilleti az a jog, hogy minden őket érintő ügyben kifejthessék álláspontjukat, amelyet az életkoruknak és érettségüknek megfelelő súllyal figyelembe kell venni a döntéshozatal során. A gyermek véleményének jelentősége tehát fokozatosan növekszik az életkorral és a döntési képesség fejlődésével.

A gyermek legfőbb érdekének felmérése komplex értékelést igényel. Ennek során figyelembe kell venni a gyermek testi, értelmi, pszichés, érzelmi és erkölcsi fejlődését, valamint családi és társadalmi környezetét. A szakemberek számára ezért elengedhetetlen a gyermekkel kialakított bizalmi kapcsolat, amely lehetővé teszi a gyermek helyzetének mélyebb megismerését. Emellett szükség lehet más szakemberek – például szociális munkások, pedagógusok, pszichológusok vagy a családtagok – bevonására is, így a gyermek érdekeinek meghatározása multidiszciplináris együttműködés keretében valósulhat meg.

A gyermek legfőbb érdeke nemcsak alapelv, hanem önálló eljárási jog is. Ennek megfelelően a gyermek számára biztosítani kell azokat az eljárásokat és garanciákat, amelyek lehetővé teszik egyéni szükségleteinek feltárását. Az európai uniós szabályozás ennek érdekében előírja az egyéni értékelés elvégzését, amely feltárja a gyermek sajátos szükségleteit, és segítséget nyújt az alkalmazandó intézkedések, valamint az esetleges ítélet meghozatalához. Emellett a gyermeket megilleti a testi és mentális állapotát felmérő orvosi vizsgálathoz való jog is, amelynek eredménye meghatározó lehet annak eldöntésében, hogy a gyermek képes-e részt venni kihallgatáson vagy más eljárási cselekményen.

Összességében a gyermek legfőbb érdekének elve azt követeli meg, hogy a gyermekkel kapcsolatos valamennyi döntés egyéni, multidiszciplináris értékelésen alapuljon, amely egyszerre veszi figyelembe a gyermek véleményét, fejlődési sajátosságait és komplex élethelyzetét. Ez az elv a gyermekbarát igazságszolgáltatás egyik legfontosabb alapköve, és meghatározza a gyermekeket érintő valamennyi büntetőeljárási intézkedés szemléletét.

14.2. Röviden: mi a közös minimum?

A gyermekkel szembeni eljárás során minden esetben biztosítani kell

- a gyermek legfőbb érdekének elsődlegességét,
- a gyermek életkorához és fejlettségéhez igazodó kommunikációt,
- a gyermek véleményének meghallgatását,
- az egyéni szükségletek felmérését,
- ha az releváns, másodlagos traumatizáció lehetőség szerinti elkerülését,
- akár speciális interjútechnika alkalmazásával,
- a gyermekbarát bánásmódot az eljárás teljes időtartama alatt.

Jó tudni! – A gyermek alapvető eljárási jogai

A büntetőeljárás során a gyermeket – szerepétől függetlenül (sértett, tanú vagy gyanúsított) – különleges védelem illeti meg. Ennek részeként biztosítani kell számára különösen:

- a gyermek legfőbb érdekének érvényesítéséhez való jogot, vagyis azt, hogy minden eljárási döntés során elsődleges szempontként az ő érdekeit vegyék figyelembe;
- a véleménynyilvánításhoz és meghallgatáshoz való jogot, amelynek keretében életkorának és érettségének megfelelően szabadon kifejtheti álláspontját;
- a védelemhez és jogi képviselethez való jogot;
- a számára érthető tájékoztatáshoz való jogot;
- az egyéni szükségletek felméréséhez való jogot, amely biztosítja, hogy az eljárás figyelembe vegye életkorát, fejlettségét, személyes körülményeit és speciális szükségleteit;
- a testi és mentális állapot felméréséhez való jogot, amely szükség esetén orvosi vizsgálatot is magában foglal;
- a gyermekbarát bánásmódhoz való jogot, vagyis ahhoz, hogy az eljárás során fejlődési sajátosságainak megfelelő, tiszteletteljes és lehetőség szerint a másodlagos traumatizációt elkerülő módon járjanak el vele szemben.

Forrás: Magyar Helsinki Bizottság (2018): A gyermekek védelméhez való jogának megerősítése. Ügyvédi kézikönyv, https://helsinki.hu/wp-content/uploads/A_gyermekek_vedelemhez_valo_joga_Ugyvedi_kezikonyv_final.pdf

14.3. Rendőri nézőpont

A gyermek meghallgatása során a rendőr számára a cél nem csupán a releváns információk megszerzése kell legyen, hanem annak biztosítása is, hogy a gyermek biztonságos környezetben tudjon beszámolni az általa átélt eseményekről. Ehhez megfelelő kihallgatóhelyiségek és alkalmazható protokollok is rendelkezésre állnak. A kihallgatók tekintetében elmondható, hogy alapelvként fogalmazódik meg, hogy kellemes, visszafogott színű, nem túldíszített, játékokkal nem felszerelt helyiséget érdemes használni a gyerekkihallgatásokhoz.

Az alkalmazható interjútechnikák között az NICHD-protokoll (National Institute of Child Health and Human Development) napjaink egyik legszélesebb körben kutatott és tudományosan megalapozott gyermekkihallgatási módszere. Célja, hogy a gyermekek – legyen elkövető, sértett vagy tanú – meghallgatása során egyszerre biztosítsa a megbízható bizonyítékszerzést és a gyermek pszichológiai védelmét. A protokoll különösen jól illeszkedik a Barnahus-modell szemléletéhez, amely a gyermekközpontú igazságszolgáltatás egyik nemzetközi mintája.

Az NICHD három alapelvre épül:

- egyrészt tiszteletteljes kommunikációt alkalmaz, amely figyelembe veszi a gyermek fejlődési sajátosságait;
- másrészt megőrzi a büntetőeljárás bizonyítási követelményeit, vagyis a megszerzett információk jogi szempontból is felhasználhatók maradnak;
- harmadrészt tudományosan igazolt kérdezéstechnikát alkalmaz, amely minimalizálja a befolyásolás és a szuggesztió kockázatát.

A Barnahus-rendszerben a gyermek meghallgatását nem elsősorban rendőr végzi, hanem speciálisan képzett szakember vagy forenzikus gyermekvédelmi szaktanácsadó. Az igazságszolgáltatás többi szereplője – például nyomozók, ügyészek – a háttérből, monitorszobából követi az interjút, és szükség esetén közvetett módon fogalmazhat meg további kérdéseket. Ez a megoldás jelentősen csökkenti a gyermek terhelését és elősegíti a szakmák közötti együttműködést. Természetesen megfelelően felkészített rendőr is végezheti az interjút, hiszen elsődlegesen ő látja át, melyek azok a kriminalisztikai alapkérdések, amelyekre a kihallgatás során mindenféleképpen választ kell kapnia.

A protokoll egyik legfontosabb sajátossága a kérdéstípusok tudatos alkalmazása. A meghallgatás során elsődlegesen nyílt végű meghívások, úgynevezett meghívásos kérdések és a gyermek által már említett információkra épülő utalásos meghívások hangzanak el (lásd az alábbi táblázatban). Ezeket szükség esetén orientáló kérdések egészítik ki, amelyek kizárólag a gyermek által már említett részletek pontosítására szolgálnak. A protokoll kerüli a zárt, eldöntendő, illetve sugalmazó kérdéseket, mivel ezek torzíthatják a gyermek beszámolóját. Az alábbiakban a kérdéstípusokat táblázatba foglaltuk a teljesség igénye nélkül, zöld pipával jelölve a kívánatos, villámmal jelölve az elkerülendő megoldásokat.[62]

62 Forrás: Lamb, M.E., Hershkowitz, I., Orbach, Y. & Esplin, P.W. (2008): *Tell Me What Happened. Structured Investigative Interviews of Child Victims and Witnesses.* New York: John Wiley and Sons.

Kérdéstípus	Meghatározás	Példák
Facilitátor ✓	Nem sugalmazó jelzés, amely arra ösztönzi a gyermeket, hogy folytassa a már megkezdett beszámolóját.	*„Oké.” „Igen.” „Ühüm-ühüm.” „Szóval megütötted?”* (közvetlenül azután, hogy a gyermek azt mondta: „…és aztán megütöttem.”)
Meghívás ✓	Nyitott kérés, amely arra ösztönzi a gyermeket, hogy szabadon idézze fel az eseménnyel kapcsolatos emlékeit. Kérdés vagy felszólítás formájában is megfogalmazható.	*„Mondj el mindent, ami történt!” „Mondj erről még egy kicsit többet!”*
Utalásos meghívás ✓	A nyitott kérés olyan formája, amely a gyermek figyelmét egy korábban már említett részletre irányítja, és ezt a részletet támpontként használja a szabad felidézés elősegítésére.	*„Említetted, hogy [esemény/cselekmény/tárgy]. Mondj erről még többet!” „Azt mondtad, hogy [cselekmény]. Mi történt ezután?”*
Irányított kérdés ✓	Olyan emlékezetet segítő kérdés, amely a gyermek által már említett információra épül, és annak egy meghatározott részletére kérdez rá, jellemzően kérdőszavakkal (ki, mi, mikor, hol, hogyan).	*„Milyen színű volt az inge?”* (miután a gyermek már említette az inget.) *„Hol/mikor történt ez?” „Hol ért hozzád?”* (miután a gyermek elmondta, hogy egy ember megérintette.)
Választási lehetőséget kínáló kérdés/Zárt kérdés ↯	Olyan kérdés, amely a gyermek állításának olyan részleteire kérdez rá, amelyeket korábban nem említett. A gyermeknek megerősítenie, cáfolnia vagy választania kell a felkínált lehetőségek közül.	*„Fájt?” „Rajtad volt a ruhád, amikor ez történt?” „A ruhád fölött vagy a ruhád alatt ért hozzád?”*
Sugalmazó kérdés ↯	Olyan megnyilatkozás, amely feltételez olyan információt, amelyet a gyermek nem mondott el, vagy azt sugallja, hogy egy bizonyos válasz az elvárt.	*„Ő akarta, hogy megcsókold, ugye?”*

Tréninggyakorlat – Fogalmazzuk át!

Sugalmazó és zárt kérdések átfogalmazása a megadott alapelvek mentén nyílt, nem sugalmazó, meghívásos jellegű kérdésekké:

„Megütött téged?”
„Ugye féltél tőle?”
„Ugye te ütötted meg először?”
„Akkor történt, amikor kettesben maradtatok?”
„Ugye azt mondta, hogy ne mondd el senkinek?”
„Megfogta a karodat?”
„A barátod beszélt rá, hogy menj vele?”
„Direkt lökted fel?”
„Azért hazudtál, mert féltél a büntetéstől?”
„Te találtad ki az egészet?”



Az NICHD szigorúan strukturált interjúfolyamatot ír elő. A meghallgatás első szakaszában az azonosítás, a bemutatkozás, a jogi keretek ismertetése és a kommunikáció szabályainak tisztázása történik. Ezt követi a rapportépítés, amely során semleges témák segítségével kialakul a bizalmi kapcsolat, miközben a gyermek megismeri a kérdezés módját is. A kihallgatások során nemcsak a gyerekekkel szemben és nemcsak az NICHD-protokollban, de még a leginkább konfrontatívnak tekintett (és maximum gyanúsítotti kihallgatásban óvatosan alkalmazható) Reid-technikában is kikerülhetetlen helye van a kapcsolatépítésnek. A bizalmi tér kialakítása még akkor is az egyik legfontosabb, nem megspórolható szegmense a kihallgatásnak, ha adott esetben az eljárás eredménye szempontjából ennek kevesebb funkcióját látja a szakember.

A központi szakaszban a gyermek szabad elbeszélésére épül a bizonyítékszerzés. A szakember nem irányítja a történetet, hanem nyitott kérdésekkel ösztönzi a részletes beszámolót. Csak ezt követően kerül sor az esetleges pontosításokra és mélyítő kérdésekre. Az interjú végén semleges témára történő visszatérés, majd pozitív lezárás történik, amely segíti a gyermek érzelmi biztonságának helyreállítását.

A technika elsajátítására már hazánkban is lehetőség van. A magyar gyakorlatban alkalmazott képzés egyik sajátossága az úgynevezett szegmentálás technikájának beépítése. Ennek során a gyermek által elmondott történetet időrendben, kisebb eseményszakaszokra bontják, és minden szakaszt külön dolgoznak fel. Ez elősegíti az epizodikus memória működését, növeli az előhívott részletek pontosságát, ugyanakkor csökkenti annak esélyét, hogy a gyermek újra átélje a traumatikus eseményeket. A szegmentálás során különösen fontos, hogy a szakaszok biztonságos kezdő- és végpontok között helyezkedjenek el.

A protokoll alkalmazása jelentős önfegyelmet és speciális képzést igényel a kihallgatótól, mivel a természetes kommunikációs rutinoktól eltérő kérdezési technikát követel meg. A sikeres gyermekkihallgatás nem kizárólag a speciális módszer ismeretén múlik: a technikai tudás mellett meghatározó szerepet játszik a szakember empátiája, személyisége és kommunikációs készsége is. A kihallgatás végső célja nem pusztán a bizonyítékok megszerzése, hanem annak biztosítása, hogy a gyermek a meghallgatást ne újabb traumaként, hanem biztonságos és tiszteletteljes helyzetként élje meg[63,64].

63 Hegedűs J. – Fekete M. – Radvánszki R. (2026). Bántalmazott gyermekek a büntetőeljárásban. A forenzikus gyermekvédelmi szaktanácsadó szakirányú továbbképzés elméleti alapjai és elindításának körülményei. Belügyi Szemle 2026(4), 991-1016. https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2026.v74.i4.pp991-1016; Nagygyőr Cs. (2022). A gyermekek kihallgatása a nyomozások során. Belügyi Szemle, 70(8), 1653-1670. https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.8.5; Radvánszki R. – Fekete M. – Hegedűs J. (2025). A bántalmazott gyermekkel való kommunikáció sajátosságai a rendőrségi kihallgatás folyamatában. Jel/Kép, 2025(1), 120-130.

64 A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán 2025 februárjában indult a „Forenzikus gyermekvédelmi szaktanácsadó" szakirányú továbbképzés, mely az NICHD-protokoll és a sérülékeny áldozatok kihallgatásával, eljárásjogi helyzetével kapcsolatos ismeretek elsajátítását teszi lehetővé a jelentkezők számára kétféléves, levelezős képzési rendszerben.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Milyen jelek utalhatnak arra, hogy a gyermek nem érti a kérdést?*
- *Milyen kérdéstípusokat érdemes alkalmazni, és melyeket kell kerülni?*
- *Hogyan alakítható ki biztonságos légkör a meghallgatás során?*
- *Milyen a jó kihallgató szoba?*



14.4. Védői nézőpont

A védő számára elsődleges kérdés, hogy a gyermek meghallgatása során maradéktalanul érvényesültek-e a gyermek jogai és a gyermekbarát igazságszolgáltatás követelményei.

Ennek során különösen jelentős szempont lehet,

- figyelembe vették-e a gyermek életkorát és fejlettségét,
- lehetőséget kapott-e arra, hogy saját szavaival mondja el a történteket,
- alkalmaztak-e befolyásoló vagy sugalmazó kérdéseket,
- szükségtelenül ismételték-e meg a meghallgatást,
- biztosították-e az egyéni szükségleteinek megfelelő garanciákat.

A védő számára annak vizsgálata is fontos, hogy az alkalmazott kihallgatási módszer nem veszélyeztette-e a vallomás hitelességét vagy a gyermek pszichés jóllétét.

Kérdések, amiket érdemes átgondolni:

- *Milyen körülmények utalhatnak arra, hogy a gyermek vallomása befolyásolt lehet?*
- *Hogyan értékelhető utólag a meghallgatás gyermekbarát jellege?*
- *Milyen garanciák csökkenthetik a másodlagos traumatizáció kockázatát?*



14.5. Közös tanulság

A rendőr és a védő szerepe eltérő, de közös céljuk, hogy a gyermek meghallgatása jogszerűen, gyermekbarát módon és a bizonyítékok megbízhatóságának megőrzése mellett történjen.

A gyermek legfőbb érdekének érvényesítése nem csupán a gyermek védelmét szolgálja, hanem a büntetőeljárás eredményességét is növeli. A gyermek életkorához igazodó kommunikáció, a megfelelő interjútechnika és a bizalmi kapcsolat kialakítása egyaránt hozzájárul ahhoz, hogy a gyermek pontosabban tudja felidézni az eseményeket, miközben csökken a másodlagos traumatizáció veszélye.

III. rész
Lezárás

15.
Hogyan tud jobban együttműködni a két szakma az eljárási garanciák fokozott érvényesülése érdekében?

A büntetőeljárásban a rendőr és a védő szerepe különbözik, olykor szemben is állnak egymással – mégis, ahogy az a kézikönyv fejezeteiből is kiolvasható, ugyanaz a felismerés tér vissza: az eljárási garanciák nem az egyik szakma előnyét jelentik a másikkal szemben, hanem mindkettő közös érdekét. A tisztességes, jogszerű és hatékony eljárás olyan cél, amelyet egyik fél sem tud egyedül biztosítani. Ez a záró fejezet azokat a gyakorlati kapaszkodókat gyűjti össze, amelyek segíthetnek abban, hogy a két szakma – a saját szerepét megtartva, de egymás szakmai logikáját is értve – jobban együtt tudjon működni, különösen a sérülékeny terheltek ügyeiben.

15.1. Tipikus félreértések a két szakma között

Az együttműködést gyakran nem rossz szándék, hanem kölcsönös félreértés nehezíti. Néhány visszatérő tévhit és a mögötte meghúzódó valóság:

- **„A védő azért van ott, hogy akadályozza a nyomozást.”** Valójában a védő jelenléte a rendőr érdeke is: a gondos, időben végzett védői munka csökkenti a bántalmazásra vagy nyomásgyakorlásra vonatkozó, utóbb megfogalmazott megalapozatlan állítások kockázatát, és növeli a beszerzett vallomás megbízhatóságát.
- **„A rendőrség szándékosan sérti a jogokat.”** A gyakorlati problémák nagy része nem rosszhiszeműségből, hanem időnyomásból, eszközhiányból vagy tisztázatlan eljárásrendből fakad – ezek jó része megelőzhető vagy helyi szinten is orvosolható.
- **„A sérülékenységhez való alkalmazkodás felesleges többletmunka vagy szívesség.”** A sérülékenység felismerése és a rá adott válasz nem kedvezmény, hanem jogi követelmény, amely mindkét szakma munkáját kiszámíthatóbbá teszi és megelőzi a későbbi, egész eljárást megterhelő vitákat.
- **„Ami nyilvánvaló volt a helyszínen, azt később is tudni fogja mindenki.”** Amit nem dokumentálnak, azt utólag szinte lehetetlen bizonyítani – sem a terhelt, sem az eljáró rendőr javára.

15.2. A közös nyelv kialakítása

A rendőrség és az ügyvédek konstruktív együttműködését segíti, ha egymás szakmai nézőpontját jobban értik a két hivatás gyakorlói. Ahhoz, hogy a két szakma – a saját szerepét megtartva, mégis közösen – tudjon tenni a sérülékeny terhelt alapvető jogainak érvényesüléséért, közös nyelvre is szükség van: közös fogalmakra és viszonyítási pontokra, amelyekre a mindennapi gyakorlatban egyaránt támaszkodni lehet. Ez nem az álláspontok összemosása – a rendőr és a védő érdeke az eljárás egyes pontjain nyilvánvalóan eltérhet –, hanem közös kiindulópont akár vitás helyzetek elkerülésére, akár azok rendezésére. A kézikönyv fejezetei ehhez adnak néhány kész kapaszkodót:

- **Közös fogalmak.** A sérülékenység eljárási kockázat, felismerése és az ahhoz való megfelelő alkalmazkodás jogi követelmény is, nem pedig kivételezés az érintett terhelttel; az eljárási garancia közös érdek, nem az egyik fél előnye a másik rovására.
- **Közös szabályrendszer.** Az uniós eljárási minimumstandardok és a hazai szabályok ugyanazt a keretet adják mindkét szakmának – ezek gyakorlati érvényesüléséért pedig mindkét hivatásrend tehet.
- **Közös eszközök.** A közérthető tájékoztatók, a közérthető kommunikáció és a kapcsolatépítésre épülő, hatékony kihallgatás elvei és kommunikációs (pl. kérdezési) technikái mindkét szakma számára ugyanúgy elérhetők és hasznosak lehetnek.
- **Pontos dokumentáció.** A pontos, ellenőrizhető dokumentáció segítségével a rendőr és a védő utóbb is meg tudja érteni egymást: amit rögzítettek, arra mindketten hivatkozhatnak.

Az együttműködés, a közös nyelv kialakítása tehát egyik szakma számára sem kell, hogy a saját szerepének feladását jelentse, hanem azt teszi lehetővé, hogy a szakmai párbeszéd olyan helyzetekben is konstruktív és eredményes maradjon, ahol a felek nem értenek egyet – és hogy a középpontban végig a sérülékeny terhelt kiszolgáltatottságának csökkentése álljon.

Zárszó

A sérülékeny személyekkel kapcsolatos eljárási garanciák nem „különleges szabályok”, hanem a tisztességes büntetőeljárás alapfeltételei. A közös felelősség abban áll, hogy a rendőrség és a védelem a saját szerepében, de egymás szakmai logikáját is értve járuljon hozzá ahhoz, hogy az eljárás figyelembe vegye és ne növelje a sérülékeny terhelt kiszolgáltatottságát. A PRinCE-kutatás rámutatott ugyan gyakorlati hiányosságokra e téren a magyar büntetőeljárás kezdeti szakaszában, de rámutatott arra is, hol van a változás lehetősége: a képzésben, a kommunikációban, a dokumentációban és a tudatosabb együttműködésben. Ez a kézikönyv ezekhez a gyakorlati változásokhoz kínál praktikus kapaszkodókat.



MAGYAR
HELSINKI
BIZOTTSÁG